

Directa

Setembre 2023

#570

5€

**Càtedres
a preu de mercat**

Directa

EDITA

La Directa SCCL

Riera d'Escuder, 38, nau 1, planta 1
08028 Barcelona
Tel.: 935 270 982
Mòbil: 661 493 117
directa@directa.cat
www.directa.cat
Dipòsit legal: B 16982-2016

La DIRECTA s'imprimeix a Lerigraf SL,
C. de la Premsa, 2, Alcoletge, Lleida.

Aquesta publicació intenta escriure
amb un llenguatge no racista, no sexista
i no androcèntric.

La DIRECTA no comparteix necessàriament
les idees expressades als articles d'opinió.

La DIRECTA ha rebut enguany una subvenció de
la Generalitat de Catalunya, que representa
menys d'un 5% del pressupost
de la cooperativa.

 Generalitat de Catalunya
Departament
de la Presidència

General:

directa@directa.cat
Redacció Catalunya
redaccio@directa.cat
Redacció País Valencià
paisvalencia@directa.cat

Edició

Eloi Latorre i Maties Lorente

Correcció

Miriam Tijani

Coordinació web

David Bou, Gemma Garcia,
Jesús Rodríguez, Ester Fayos

Coordinació País Valencià

Ester Fayos

Administració i subscripcions

Jordi Vilaró

Coordinació fotografia

Victor Serri

Coordinació d'art

Pau Fabregat

Comunicació

Carla Benito

Xarxes socials

Anna Celma

Publicitat i distribució

Míriam Blázquez

Coordinació audiovisuals

Marta Pérez

Coordinacions de la revista:

Sota focus

David Bou i Jesús Rodríguez

Sobiranes

Guillem Martí i Tere Alberó

Fórmules

Gerard Casadevall, Maria Marín
i Vilar i Lluís Pascual

Decreixement

Ester Fayos i Maties Lorente

Indirecta

Mariana Cantero

Vincles

Ester Fayos i Maties Lorente

Rebost

Giuseppe Savino, Sara Romero
i Jordi Garcia

La central

Victor Serri

Internacional

Oriol Andrés, Berta Camprubí
i Joan Mas

L'entrevista

Gemma Garcia i Giuseppe Savino

Ideari

Adrián Crespo i Eloi Latorre

Imperdibles

Eloi Latorre

De memòria

Clara Asín, Gemma Martínez
i Eloi Latorre

Pensament

Adrián Crespo i Laia Alsina

Accents

Gemma Garcia i Jesús Rodríguez

Caplletra

Irene Selvaggi i Miriam Tijani

Som cooperativa

Carla Benito

L'espina

Carlos Villafranca

Hi han col·laborat:

Portada:

Clara-Iris Ramos

Textos:

Ester Fayos
Jesús Rodríguez
Joan Canela
Lluís Pascual
Tere Alberó
Benoît Rey
Joan Sanchis i Muñoz
Eudald Espluga
Mariana Cantero
Giuseppe Savino
Alessandro Stoppoloni
Xavier Palacions Mengod
Meritxell Rigol
Ivan Alcázar Serrat
Joana Serra i Serra
Victor Serri
Alfons C. Salellas
Laurence Vidal
Sergio Salgado
Mariona Longarón Roperó
Ivan Gordillo

Fotografies:

Ona Cano
Sergi Rugrand
Francesco Cibati
Victor Serri

Il·lustracions:

Gerard Casadevall
Mevaki
Arnal Ballester
Diego Muñoz
Estefania Zorita
Olga Mollà

Projecte gràfic:

Amaia Moran
Andrea Maresch
Gaizka Pagonabarraga
Gerard Casadevall
Pau Fabregat

Correcció política

“Açò està ben escrit?!”. Sense un bon dia ni hòsties. Dedicar-se a la correcció de vegades implica que familiars, amistats, o persones que tenen el teu contacte d’unes jornades on vas participar en 2016... pensen que acumules en el teu cap un corpus ingent de la llengua catalana disponible 25 hores al dia per a resoldre emergències pronominals i tipogràfiques de vida o mort. Moltes d’aquestes preguntes tenen respostes clares i fàcils de consultar, però us explicaré un secret: alguns d’aquests dubtes no els podria resoldre –encara!– ni la IA més puntera, pel fet que no tenen una resposta unívoca i absoluta.

Ací hi ha la gràcia. La llengua està viva, la fem viure nosaltres i, com la vida mateixa, pot obrar per capritx i demanar-nos que de sobte ens capbussem en debats profunds i ens posicionem. També en el cas d’un mitjà de comunicació. Per citar-ne només alguns exemples: hem de parlar de persones *migrades* o *migrants*? Com anomenem els territoris envaïts per estats diferents? Pot ser que no traguem l’aigua clara de tot, però almenys a la DIRECTA tenim una barca per a evitar anar a la deriva en aquesta mar de dubtes.

A l’equador productiu de la DIRECTA, les tasques d’edició i de correcció, a més d’intentar atorgar als textos que us arribaran a casa la màxima qualitat que som capaces de garantir, sense carregar les exigents fronteres de la pàgina de paper, també liderem la revisió i el manteniment a punt del llibre d’estil. I, com que cànter nou fa l’aigua fresca, hem decidit que aquest curs actualitzarem aquesta eina meravellosa que anem confeccionant col·lectivament des que la DIRECTA és DIRECTA.

Miriam Tijani
Correctora

50€

5.670

2.720

7.43

2.1

€

Universitat pública al servei del negoci privat

Empreses com Repsol, Endesa, Bayer o Telefónica i entitats financeres com Santander o CaixaBank, condicionen els plans formatius i les línies d'investigació a l'ensenyament superior per mitjà del patrocini de càtedres de recerca i formació

TEXT: **ESTER FAYOS**

IL·LUSTRACIONS: **CLARA-IRIS RAMOS**

Leducació és l'instrument per a difondre l'ús de la raó. Aquest és un dels principis del qual partien els pensadors il·lustrats del segle XVIII. Filòsofs com Immanuel Kant, Jean-Jacques Rousseau o Mary Wollstonecraft marcaren un abans i un després en la manera d'ensenyar, raonar i concebre la universitat com un "espai de llibertat destinat a la crítica" que ha de gaudir de "total autonomia" per a complir amb la seua funció. La definició, però, s'ha distorsionat amb el pas del temps. Ho evidencia l'estreta col·laboració entre les universitats i el món empresarial, amb les anomenades càtedres d'empresa, una pràctica cada cop més freqüent en l'ensenyament de grau superior. Sobre el paper, aquestes iniciatives es projecten com una "aliança estratègica" amb les quals, gràcies als recursos econòmics que aporta un patrocinador, la universitat disposa de més mitjans per aprofundir en la recerca i la formació. Tanmateix, es tracta d'una arma de doble fil. Amb els seus diners, alguns grups multinacionals intervenen en la definició dels continguts acadèmics per a hegemonitzar els seus models de negoci i vida mitjançant la formació de les noves generacions d'alumnes.

Amb absoluta normalitat i sense embuts, Vicente Compañ, exdirector de la càtedra d'Innovació Energètica patrocinada per British Petroleum (BP) a la Universitat Politècnica de València (UPV), exposa que l'energètica marca les línies d'investigació de manera col·legiada amb el director, càrrec que es "consensua amb l'entitat patrocinadora". Així consta en una bona part dels reglaments de creació i funcionament de les càtedres a les universitats públiques dels Països Catalans i en diversos dels 25 convenis als quals ha tingut accés la DIRECTA. A banda de la direcció, l'altre òrgan de gestió de les càtedres és la comissió de seguiment, que vetlla pel compliment de l'acord i on queden representades ambdues parts de manera paritària. D'aquesta manera, "s'asseguren que les càtedres responen a l'interès de l'empresa perquè es treballi en una direcció molt concreta", assevera Ermengol Gassiot, professor de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) i sindicalista de la secció de la CGT al centre universitari.

Vicente Compañ recorda que estava una vesprada al seu despatx quan va rebre una telefonada del Vicerectorat de Formació i Ocupació per oferir-li dirigir la càtedra: "Em va dir que l'endemà tenien una reunió amb l'empresa i que si jo hi estava d'acord i ells també, signaríem". Dit i fet. Per 30.000 euros anuals, a grans trets, el conveni obligava la universitat a promoure activitats i estudis sobre eficiència energètica, biocombustibles o hidrogen. Eixos de treball els quals, segons assegura Compañ, l'empresa podia modificar en funció de "noves inquietuds i interessos".

La definició dels continguts per part de les companyies privades patrocinadores la corrobora també el testimoni d'Antonio Aguado, catedràtic emèrit de la Universitat Politècnica de Catalunya (UPC) i fundador i exdirector de l'extinta càtedra UPC-

Endesa Victoriano Muñoz Oms. "Tant jo com l'empresa marcàvem les línies de treball i verificàvem el dia a dia de les activitats", declara. L'any 2000, amb l'aprovació de Rodolfo Martín Villa -llavors president d'Endesa, exministre durant el primer govern predemocràtic de la monarquia de Joan Carles I i exgovernador civil de Barcelona al final del franquisme- se signà l'acord, que buscava "donar a conèixer la figura de l'enginyer català que dona nom a la càtedra i aprofundir sobre el paper social d'Endesa", recorda Aguado. En el seu nomenament, confessa, "el rectorat no va ser el principal proponent, sinó que va ser l'empresa".

Amb la mateixa sinceritat s'expressa Armando Ortuño, professor a la Universitat d'Alacant (UA), col·laborador de la Fundació d'Estudis d'Economia Aplicada -un think-tank impulsat en bona part per les societats que cotitzen a l'Ibex-35- i director de la càtedra d'Estudis Turístics Pedro Zaragoza Orts. Els patrons d'aquesta iniciativa docent són la Conselleria de Turisme de la Generalitat Valenciana, l'Ajuntament de Benidorm i la patronal Associació Empresarial Hotelera i Turística de la Comunitat Valenciana (HOSBEC). "Sempre es busca el seu visiplau, és obvi. Són els que financen i proposen els temes en funció del que els interessa, els reptes del sector...", manifesta.

La càtedra rep el nom de qui va ser membre de la Falange, amic del dictador Francisco Franco, alcalde de Benidorm (la Marina Baixa) entre 1950 i 1966 i un dels ideòlegs del turisme de sol, platja i gratacels al País Valencià. Avui, gràcies a l'acord, Pedro Zaragoza compta amb un repositori on es custodia el seu llegat. Així i tot, Ortuño s'afanya a puntualitzar que "s'és totalment asèptic en termes polítics". L'afirmació no només es posa en contradicció amb el nom de la càtedra sinó també amb alguns coneixements que s'hi generen. El conveni planteja "dur a terme activitats d'estudi, programes de formació o fòrums en l'àmbit turístic". A la pràctica, si s'examinen les memòries anuals i alguns treballs, hi destaca la contribució al creixement del sector sense plantejar alternatives al turisme de masses.

EQUIPS DIRECTIUS AMB UNIFORME D'EMPRESA

La direcció d'una càtedra universitària ha de recaure en professorat amb vinculació al centre docent en qüestió i amb un perfil de prestigi professional reconegut en l'àmbit d'estudi. El càrrec serà remunerat pels fons propis de la càtedra i s'exercirà durant el mateix període que dure l'acord. Aquestes són

Mariano Marzo, membre del consell d'administració de Repsol, va dirigir la càtedra patrocinada per la petroliera a la UB, que va desaparèixer perquè, en jubilar-se, ningú el va voler substituir

Presentació de la càtedra Repsol-UB de Transició Energètica, l'any 2019, amb presència del president de la companyia, Antoni Brufau, i el llavors conseller català de Territori i Sostenibilitat, Damià Calvet

les directrius que marquen les normatives. En cap cas, el vincle amb la part finançadora és exclouent a l'hora d'accedir-hi, malgrat el conflicte d'interessos que es pot generar.

Un cas polèmic va ser el de Mariano Marzo Carpio, director de l'extinta càtedra Repsol-UB de Transició Energètica i membre del consell d'administració de la companyia gasística i petrolera. Després de les protestes al campus de la Universitat de Barcelona liderades pel moviment juvenil End Fossil, cap membre del claustre el va voler rellevar quan es va jubilar. Llavors, la universitat va optar per no renovar la càtedra en 2023. "Hem de continuar desobeint per desvincular l'acadèmia de les empreses fòssils", encoratja Sara Santana, estudiant i activista d'End Fossil.

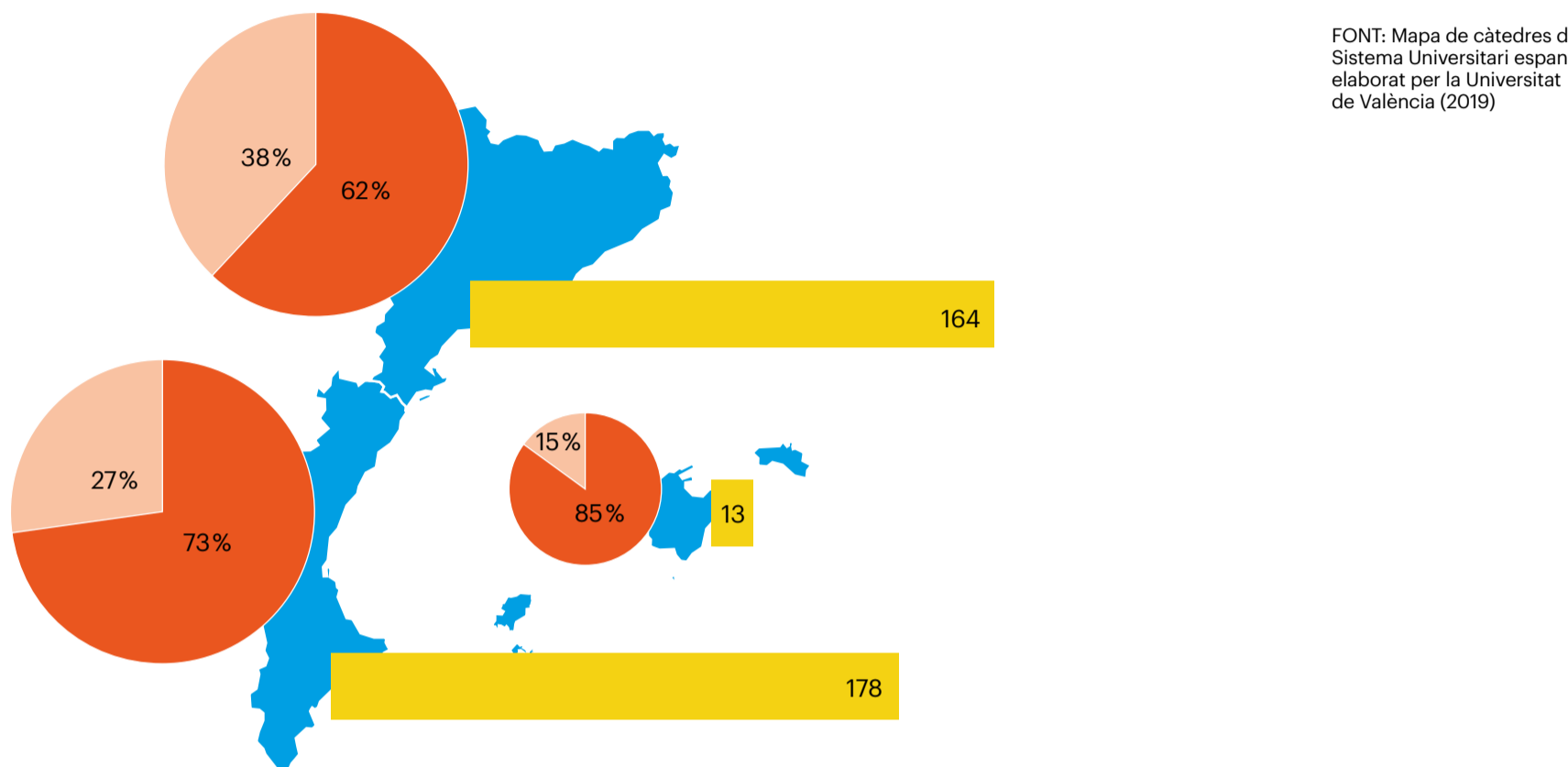
La càtedra de Sostenibilitat Energètica va ser impulsada per la Fundació Funseam -formada per Repsol, ACS, Enagás, Naturgy o Cepsa, entre altres grups privats- per 100.000 euros anuals; és un dels contractes controvertits amb grups privats que encara persisteix a la UB. Des del 2012 sota la direcció de Maria Teresa Costa i Campí, qui va ser presidenta de la Comissió Nacional de l'Energia (2005-2011), secretària d'Indústria i Energia de la Generalitat de Catalunya en 2004 i consellera de Red Eléctrica Española (2018-2022). Actualment, és consellera d'Enagás, càrrec pel qual va percebre una remunera-

ció de 114.000 euros en 2022, segons dades de la Comissió Nacional del Mercat de Valors (CNMV).

Per a obtenir el doble barret, d'universitat i empresa, a vegades no cal formar part de l'equip docent. Amb una dotació de 360.000 euros repartits en dues anualitats, la càtedra de Cultura Empresarial de la Universitat de València compta amb la direcció acadèmica d'Adolfo Utor Martínez, president i màxim accionista de Balearia. Tal com es llegeix en el conveni que regeix la iniciativa, aquesta busca "potenciar la docència i difusió de la cultura empresarial entre els estudiants".

El nexa amb el sector objecte d'estudi també es pot traçar mitjançant la participació del professorat en companyies promogudes pel grup d'investigació. És paradigmàtica en aquest sentit la càtedra de Plàstics Sostenibles d'UBE -corporació dedicada a la producció i distribució de productes químics- a la Universitat Jaume I (UJI) de Castelló. El seu director és Luis Cabedo Mas, enginyer químic i ferm defensor de l'ús del "plàstic sostenible". "Substituir un plàstic per qualsevol altre material suposarà de manera immediata més contaminació per a fabricar-lo", és una de les afirmacions que va llançar en el seminari "Són els plàstics realment tan roïns per al medi ambient?", impartit en el marc de la càtedra. Es dona la circumstància que Cabedo és l'impulsor de tres societats de fabricació o biodegradació de plàstics: Nanobiomatters SL, Ocenic Resins SL i Cebimat Lab SL. Segons Gassiot, aquest tipus de societats són "un negoci per al professorat que en forma part", i també, ►

Nombre de convenis de càtedra i tipus de finançament

FONT: Mapa de càtedres del Sistema Universitari espanyol, elaborat per la Universitat de València (2019)

► si es dona el cas, per “al parc tecnològic o industrial” que hi haja a la ciutat.

Un dels pols econòmics del Grau de Castelló és, precisament, el polígon petroquímic del Serrallo, on des de fa més de mig segle operen multinacionals com BP, UBE o Repsol. L'altre gran complex petroquímic dels Països Catalans s'ubica a Tarragona, amb l'activitat de Cepsa, Repsol o Dow Chemical Ibèrica, entre altres grups. No és d'estranyar, doncs, que a l'UJI i a la Universitat Rovira i Virgili (URV) se signen convenis amb les companyies petrolieres, químiques o elèctriques instal·lades en aquests complexos, com el de BP-UJI de Medi Ambient Industrial o URV-Dow Chemical de Desenvolupament Sostenible.

Per la plataforma Frenem la Contaminació del Grau de Castelló, “no és ètic que les empreses més contaminants financin grups d'investigació en la universitat”. Segons consta a l'informe *Big Polluters 2020*, elaborat per l'Observatori de la Sostenibilitat, la crema de combustibles és responsable de quasi la meitat (44%) del total de les emissions de gasos contaminants. La refineria i el sector del petroli ocupa el segon lloc, amb un 13,8%. Les cinc principals responsables: Repsol, Endesa, Naturgy, EDP-Energies de Portugal i Cepsa.

Les aliances entre universitat i empresa es normalitzen des d'algunes direccions de càtedra, mentre que d'altres asseguren que “es posen límits”. Miquel Oliver, director de la càtedra Telefónica UPF-UPC Internet of Things, ratifica que les línies de treball es consensuen entre ambdues parts, però insisteix: “L'empresa té un paper més passiu i no marca línies vermelles. Si ho fessin, saben que la cancel·laríem”. En la mateixa línia s'expressa Àngel Pardo, exdirector de la càtedra de Finances Internacionals finançada pel Banc Santander a la Universitat de València (UV): “Mai ens han marcat línies roges”. Però a parer

de Gassiot, a l'empresa “no li cal marcar-les, perquè l'investigador ja sap qui li paga i per a qui treballa”.

UNA ESTRATÈGIA PER PAL·LIAR LES RETALLADES

Tot i que els darrers anys s'ha observat una certa reactivació de la inversió pública, fa anys que la universitat veu com se li redueix el pressupost. Segons Jordi Mir, professor i membre de l'Observatori del Sistema Universitari, davant les retallades, els rectorats opten per diversificar les fonts d'ingressos i aposten per l'entrada de diners privats. En aquest marc s'instauen les càtedres d'empresa que, des dels equips rectorals, es defensen normalment fent èmfasi en l'argument que es tracta d'una “iniciativa d'interès general”. Tanmateix, Mir valora que la relació no és igualitària: “A les empreses els interessa molt més aprofitar-se de les universitats públiques, amb una recerca de molt nivell i tota una estructura”.

Segons una anàlisi sobre càtedres en el sistema universitari a l'Estat espanyol, publicada per la UV en 2019; les universitats del País Valencià i Catalunya són les que més convenis amb grups privats signen, només per darrere de les de Madrid: 178 i 164, respectivament, mentre que la Universitat de les Illes Balears (UIB) n'acull tretze. Tot i que algunes funcionen mitjançant acords amb institucions públiques, la majoria les financen empreses o entitats privades. A les Illes, només un 15,4% dels recursos provenen de fons públics, al País Valencià un 27% i a Catalunya un 38,4%.

El Banc Santander encapçala la llista d'empreses amb major nombre de càtedres en les universitats públiques dels Països Catalans. En té nou repartides en els tretze centres públics del territori. El segueixen CaixaBank i la farmacèutica GSK, amb quatre; la fundació d'assistència sanitària privada Asisa, amb tres; i les multinacionals Endesa, Telefónica, Repsol, CIMSA i

British Petroleum, amb dues càtedres cadascuna. Al seu torn, les companyies de servei d'aigua Agbar, Facsa i Aigües de València, financen sis càtedres en total.

ORIENTAR LA FORMACIÓ

Tots els convenis de càtedra examinats per la DIRECTA contemplen la recerca, mitjançant el finançament de treballs d'investigació o tesis doctorals; i també la divulgació dels continguts que es publiquen, en fòrums o seminaris. A aquestes dues línies de treball, una part suma les activitats de formació, en què es contempla la col·laboració de l'empresa en la docència de graus, postgraus i màsters, la concessió de beques o premis a treballs de final de carrera i màster o la possibilitat de treballar en la companyia com a estudiant de pràctiques.

Telma Lago, enginyera especialitzada en energia i autora de l'estudi "Relacions entre l'empresa privada i la UPC. Anàlisi del cas Endesa", especifica que la forma més directa que té una multinacional d'orientar la formació és per mitjà del patrocini de màsters. En la seua anàlisi, Lago posa el focus en el màster d'Enginyeria Nuclear d'Endesa, creat en 2011 amb un cost de 13.500 euros. L'energètica aporta recursos econòmics per al seu funcionament, ofereix un programa de beques i hi col·labora organitzant seminaris, tallers i visites a les centrals d'Ascó (la Ribera d'Ebre) i Vandellós (el Baix Camp). A més, ofereix

el fet que la col·laboració entre universitat i empresa "permet que la narrativa que promouen continue sent la predominant i reportant-los uns beneficis". "L'hidrogen es pot produir a partir d'energies renovables, però implicaria accelerar la generació d'aquestes i l'extracció de minerals per fabricar els materials. Això tindria un impacte major en el territori que no contemplen, perquè saben que amb l'hidrogen continuaran controlant el procés", critica Custodia.

En un context de crisi climàtica i cerca d'alternatives, la indústria agroalimentària també opta per patrocinar càtedres a les universitats públiques. Marques com Mercadona, Consum, Carrefour o Danone; empreses químiques com Bayer o Du Pont Corporation o entitats bancàries com CaixaBank, aposten per finançar investigacions sobre economia circular, alimentació i nutrició, intensificació "sostenible" de l'agricultura, digitalització agrària o manipulació genètica de plantes per crear espècies més resistents a plagues o al canvi climàtic.

Tres membres de la revista *Sobirania Alimentària*, Patricia Dopazo, Gustavo Duch i Carles Soler, després d'analitzar algunes de les publicacions patrocinades per Bayer, Du Pont i CaixaBank, conclouen que "s'aborda l'alimentació com a un bé especulatiu i es promou un model productivista". "Amb l'excusa de trobar arguments científics i estadístics -continuen- s'han deixat emportar per la tecnocràcia i no s'ha plantejat l'agricultura des d'una perspectiva social, de defensa del territori". Aquest discurs no és

Tant la UJI de Castelló com la URV de Tarragona han signat convenis formatius amb les companyies instal·lades en els complexos petroquímics pròxims a les respectives poblacions

pràctiques en instal·lacions nuclears i es compromet a "donar suport en l'elaboració de projectes de fi de màster". El que es fa és "dirigir conjuntament -empresa i universitat- treballs de grau, màster o doctorat", puntualitza Miquel Oliver en relació amb la càtedra Telefónica UPF-UPC.

Uns altres exemples d'aquesta forma d'actuar són el màster en Direcció i Planificació del Turisme, impulsat en el marc de la càtedra d'Estudis Turístics de la UA; el màster en Energies Renovables i Sostenibilitat Energètica de Funseam a la UB, o el màster en Banca i Finances Quantitatives, de la càtedra Santander-UV de Finances Internacionals.

A banda d'orientar la formació de l'alumnat i, per tant, la seua visió del món, en paraules de Lago, les empreses "aconsegueixen els perfils professionals que els interessa per al seu mercat laboral". Gassiot comparteix aquesta mirada crítica: "El capitalisme necessita mà d'obra no qualificada, però també de qualificada. Llavors, els surt més a compte delegar la formació a la universitat pública i després captar estudiants que s'han format seguint les seves idees". Molt sovint, es garanteix que el pla d'estudis de màsters o postgraus responga als interessos empresarials assignant la docència d'assignatures als directors de càtedra. És el que ocorre amb el màster en Banca i Finances Quantitatives de la UV, on l'exdirector de la càtedra, Àngel Pardo, forma part de l'equip docent.

'ACADEMIC WASHING'

L'energètic és un dels sectors que ha trobat en la universitat l'espai per generar i difondre una determinada visió sobre la transició energètica, liderada pels biocombustibles, les macroplantes eòliques i fotovoltaïques o l'hidrogen "verd". Clàudia Custodia, membre de l'Observatori del Deute en la Globalització i experta en energia i clima, explica que "la producció d'hidrogen ja formava part del debat, però no com ho fa ara". Incideix en

nou, com tampoc ho és que "la universitat pública prenga partit i es torne a posicionar de manera clara per un model productivista, capitalista i acaparador de recursos", assenyalen.

En el sector de les telecomunicacions, la digitalització i la intel·ligència artificial es presenten com dues de les línies de treball principals de les càtedres patrocinades per empreses com Telefónica, Microsoft o HP i entitats financeres. Les campanyes de difusió i formació promogudes per multinacionals digitals expliquen el fet que la intel·ligència artificial haja entrat de ple en l'agenda política i mediàtica, malgrat els molts dubtes sobre els impactes que pot comportar. Tal com exposa Vicent Costa, filòsof, matemàtic i científic titular del Consell Superior d'Investigacions Científiques, la intel·ligència artificial respon a una lògica capitalista: "ens enfrontem al perill de l'automatització de tasques i processos en l'àmbit laboral, la deshumanització de l'atenció sanitària o conflictes militars majors". "Hi ha sistemes d'IA que poden ajudar molt, però no s'ha d'oblidar un fet evident: moltes qüestions es resoldrien amb més persones i recursos", conclou.

Les expertes entrevistades en aquest reportatge coincideixen a apuntar cap al paper que juguen els continguts que es publiquen en la construcció d'una determinada imatge de les companyies patrocinadores. Es tracta de l'anomenat *academic washing* o, en termes del sociòleg francès Pierre Bourdieu, la transformació del capital econòmic en capital social, és a dir, un intent de millora de l'acceptació pública de les seues activitats.●

Càtedra Santander-UA de Transformació Digital

Universitat d'Alacant

Principal patrocinador:

Banc Santander

Àmbit d'estudi: Digitalització

Direcció: Faraón Llorens Largo, catedràtic de Ciència de la Computació i Intel·ligència Artificial de la Universitat d'Alacant i secretari executiu de la comissió sectorial TIC de la Conferència de Rectors de les Universitats d'Espanya (CRUE) (2010-2012)

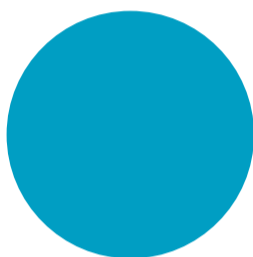
Comissió de seguiment:

2 representants de la universitat

2 representants del Santander

Pressupost: 400.000 euros anuals

Creació: 2015

Càtedra de Cultura Empresarial

Universitat de València

Principals patrocinadors:

Baleària, Banc Sabadell, Mercadona, Coca-cola, Pavasal, CaixaBank, Broseta Abogados

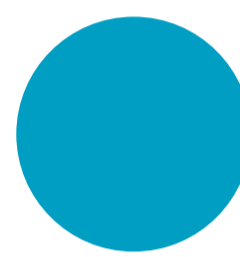
Àmbit d'estudi: Economia

Direcció: Encarna Mazón Ballester, directora del gabinet de la Conselleria de Presidència, Agricultura, Pesca, Alimentació i Aigua (2011 - 2015) i directora del gabinet de la Conselleria d'Educació (2007-2011)

Direcció acadèmica: Adolfo Utor Martínez, president i màxim accionista de Baleària

Pressupost: 360.000 euros entre setembre 2021 i desembre 2023

Creació: 1999

Càtedra UBE de Plàstics Sostenibles

Universitat Jaume I de Castelló

Patrocinador: UBE Corporation Europe SA

Àmbit d'estudi: Materials plàstics

Direcció: Luis Cabedo Mas, enginyer químic i professor del Departament d'Enginyeria de Sistemes Industrials i Disseny de l'UJI

Codirecció: Raül Sangròs Ferris, director d'I+D d'UBE Corporation i apoderat en UBE

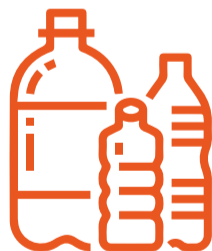
Comissió de seguiment:

2 representants de la universitat

2 representants de l'empresa

Pressupost: 105.000 euros anuals

Creació: 2021

Càtedra de Sostenibilitat Energètica

Universitat de Barcelona

Patrocinadors:

Fundació per a la Sostenibilitat Energètica i Mediambiental (Funseam), integrada per Repsol, ACS, Enagás, Naturgy, Exolum, Cepsa, EDP Renovables i Redeia

Àmbit d'estudi: Energia

Direcció: Maria Teresa Costa i Campí, doctorada en ciències econòmiques per la UB, diputada del PSC-PSOE al Congrés espanyol (2000-2004), consellera de Red Eléctrica Española (2018-2022), presidenta de la Comissió Nacional d'Energia (2005-2011). Actual consellera d'Enagás

Comissió de seguiment:

4 representants de la universitat

2 representants de la fundació

Pressupost: 100.000 euros anuals

Creació: 2012

Càtedra Manuel Ballbé en Seguretat Humana i Dret Global

Universitat Autònoma de Barcelona

Patrocinador: Securitas

Àmbit d'estudi: Seguretat

Direcció: Roser Martínez Quirante, professora titular de Dret Administratiu i presidenta del Jurat d'Expropiació de Catalunya

Vicedirecció: Carlos Padrós Reig, catedràtic de Dret Administratiu i exlletrat del Tribunal Constitucional

Presidència: María Teresa Fernández de la Vega, presidenta del Consell d'Estat entre 2018 i 2022 i vicepresidenta del govern espanyol entre 2004 i 2010, durant els governs de José Luis Rodríguez Zapatero

Comissió de seguiment:

1 representant de la universitat
1 representant de l'empresa

Pressupost: aportació mínima de 30.000 euros anuals

Creació: 2021

Càtedra Seat en Excel·lència i Innovació en Automoció

Universitat Politècnica de Catalunya

Patrocinador: SEAT

Àmbit d'estudi: Automoció

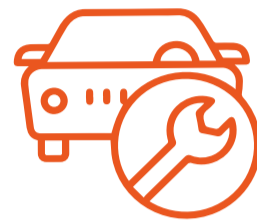
Direcció: Lluís Jofre i Roca, doctor en Enginyeria de Telecomunicació, director del centre de negocis CARNET (especialitzat en investigació i innovació automobilística); director general del Departament d'Universitats i Recerca de la Generalitat de Catalunya (2011-2015) i secretari del Departament d'Universitats i Recerca (2015 i 2016)

Comissió de seguiment:

8 representants de la universitat
8 representants de l'empresa

Pressupost: 90.000 euros anuals

Creació: 2015

Càtedra AgroBank de Qualitat i Innovació en el Sector Agroalimentari

Universitat de Lleida

Patrocinador: CaixaBank

Àmbit d'estudi: Agricultura i alimentació

Direcció: Antonio Javier Ramos Girona, doctor en Ciències Biològiques, director dels Serveis Científics-Tècnics i del Departament de Tecnologia d'Aliments de la Universitat de Lleida

Comissió de seguiment:

2 representants de la universitat
2 representants de l'entitat

Pressupost: 60.000 euros anuals

Creació: 2019

Càtedra Endesa Xarxa d'Innovació Energètica

Universitat de les Illes Balears

Patrocinador: Endesa

Àmbit d'estudi: Energia

Direcció: Vicente José Canals Guinand, professor del Departament d'Enginyeria Industrial i Construcció de la Universitat de les Illes Balears. Ha participat en convenis d'investigació amb Endesa, Vall de Sóller Energia SLU o Sampol Enginyeria SA

Comissió de seguiment:

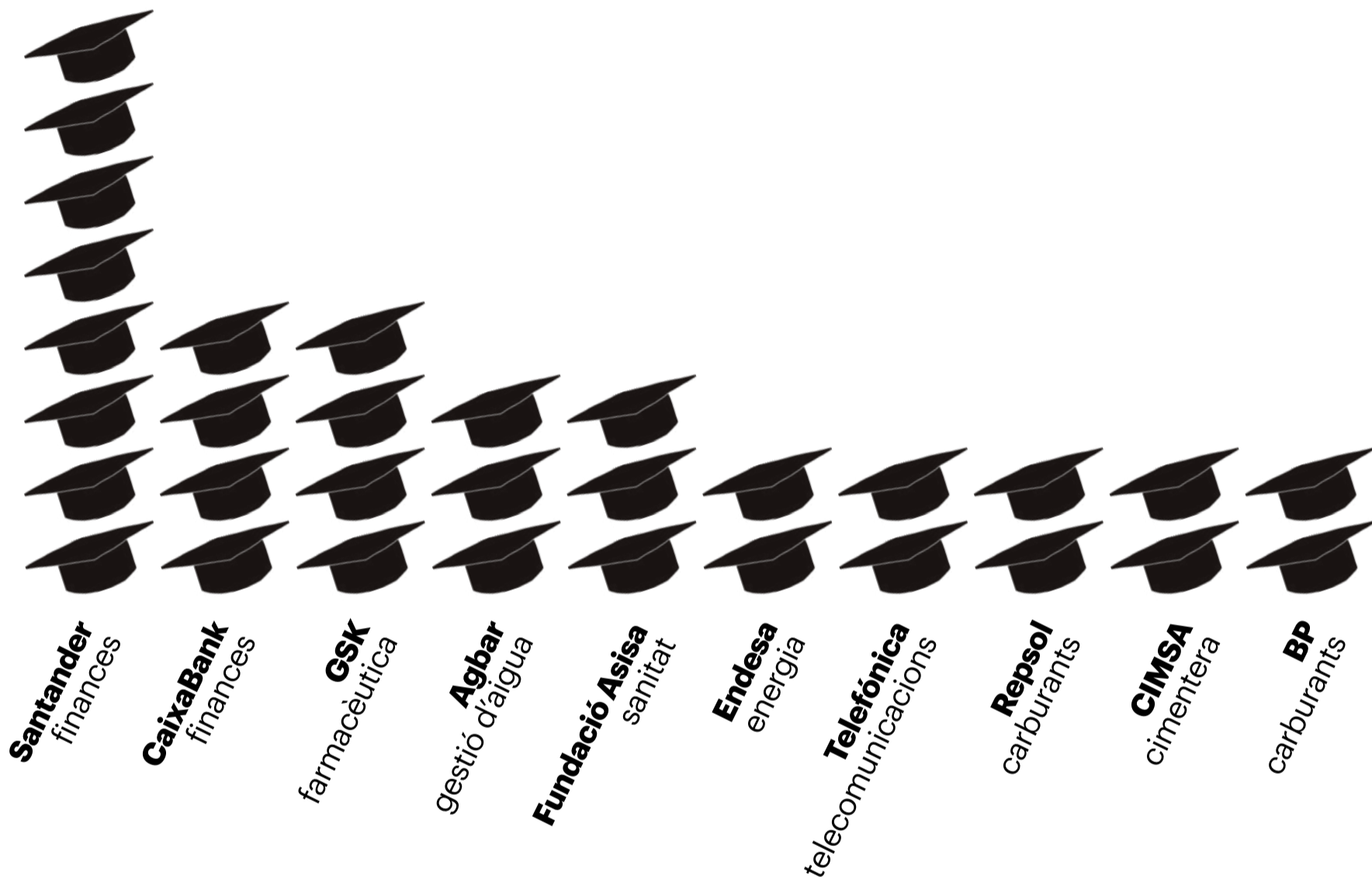
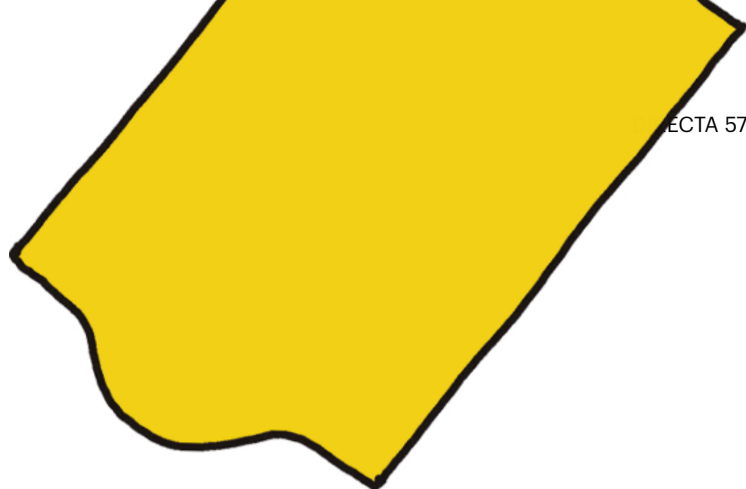
3 representants de la universitat
3 representants de l'empresa

Pressupost: 39.000 euros anuals

Creació: 2008

Empreses amb major nombre de càtedres a les universitats públiques dels Països Catalans

Publicitat

Neteja d'imatge a costa del prestigi dels campus

Les multinacionals i els bancs que financen càtedres universitàries recalquen en els convenis que el seu nom figuri en la promoció i la difusió corporativa dels centres

TEXT: JESÚS RODRÍGUEZ

Malgrat que els puguin repetir mil vegades, alguns dels missatges vinculats a la “sostenibilitat” dels productes que bancs com el Santander o empreses energètiques com Repsol fan arribar a la població es contradiuen frontalment amb les seves pràctiques. La multinacional més gran de combustibles fòssils amb seu a l'Estat espanyol, que presideix Antoni Brufau, va patrocinar la secció de meteorologia de TV3 durant dues dècades. Una societat mercantil situada al capdamunt del rànquing d'emissions d'escalfament global alhora finançava un espai informatiu que alerta de la crisi climàtica i fa crides constants a la responsabilitat col·lectiva en aquest àmbit. La Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals va posar fi a l'acord publicitari amb Repsol després de sumar-se a la iniciativa Covering Climate Now, on participen més de 200 mitjans de comunicació de tot el món.

Repsol, malgrat tot, manté una política comunicativa centrada en els missatges “verds” i bona part del seu relat s'introdueix a l'imaginari estudiantil per mitjà del patrocini d'activitats i càtedres a l'ensenyament secundari i a les universitats. A més, els municipis que se situen al perímetre de complexos petroquímics com el de Tarragona reben gran quantitat de diners de la petrolera per a la construcció d'equipaments i per a la celebració d'activitats culturals i festes majors. Marc Gavaldà, llicenciat en Ciències Ambientals a la UAB, especialista en els efectes de les explotacions petroleres a Sud-Amèrica i integrant de la campanya “Repsol mata”, creu que “la càtedra Repsol és una operació de rentat verd i de cooptació acadèmica en un context en què la ciència assenyala la responsabilitat que té

la indústria petrolera en la generació directa d'emissions d'efecte hivernacle. Que aquestes companyies intervinguin en les institucions d'investigació és una estratègia per condicionar que la ciència no les investigui a elles mateixes”.

L'associació de consumidores Adicae ha investigat les empreses de l'Ibex-35 que destaquen en l'anomenat rentat verd -més conegut com a *greenwashing* per la seva denominació en anglès. Segons detalla el professor Luis Ferruz en un estudi incorporat a aquest *Quadern pràctic sobre el greenwashing en la venda de productes i serveis* (2020), Repsol, Iberdrola, Telefónica o el Banc Santander són algunes de les que fan servir de manera enganyosa termes com *ecofriendly* o “respectuós amb el medi ambient”. Totes aquestes companyies han finançat investigacions o càtedres universitàries.

Telma Lago Rodríguez, enginyera especialitzada en energia i autora de l'estudi “Relacions entre l'empresa privada i la UPC. Anàlisi del cas Endesa” (impulsat per Enginyeria Sense Fronteres), considera que l'ateratge d'aquestes empreses als campus universitaris “va lligat a la millora de la seva imatge social. Grups com Endesa tenen una valoració social bastant baixa i, per contra, els organismes univer-

“És una forma de condicionar que la ciència no les investigui”, pensa Marc Gavaldà, de Repsol Mata

sitaris i el personal docent compten amb una molt bona valoració”, destaca Lago. En el seu estudi detalla que en els convenis de les càtedres hi figuren “moltes contraprestacions” que inclouen “la difusió en mitjans propis de la col·laboració i la presència del nom de l'empresa en publicacions institucionals”.

“El nom de les càtedres busca incidir en alguna realitat que resulta delicada per a l'empresa. Així es pot netejar la imatge”, considera Jordi Mir, professor de la UPF i membre de l'Observatori del Sistema Universitari. “En aquest sentit -comenta-, els interessa l'àmbit de la recerca, però segur que també hi tenen a veure els avantatges fiscals”. Per a Ermengol Gassiot, professor de la UAB i sindicalista de la CGT, “hi ha un clar *blanquejament* de l'empresa que promociona la càtedra, ja siguin bancs, empreses de l'àmbit de l'alimentació, farmacèutiques, empreses de matèries primeres o energètiques”. ●

Mecenatge acadèmic amb generositat fiscal

Les deduccions per filantropia s'han convertit en una de les grans fórmules de les empreses per a pagar menys impostos i que siga l'Estat qui els finance de forma indirecta la inversió en R+D

TEXT: JOAN CANELA

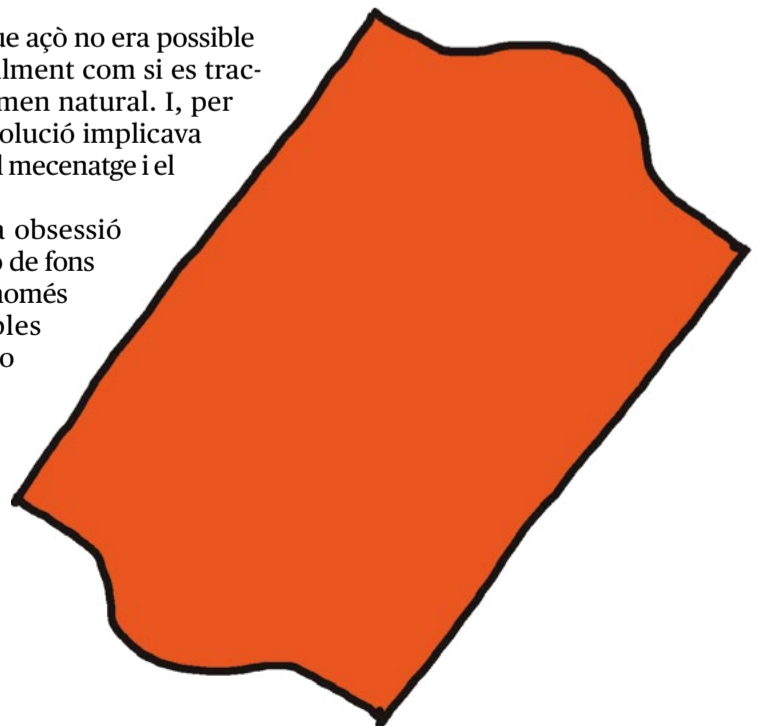
La Universitat Jaume I de Castelló ofereix una càtedra d'empresa per 30.000 euros anuals i una aula universitària per un mínim de 6.000 euros anuals

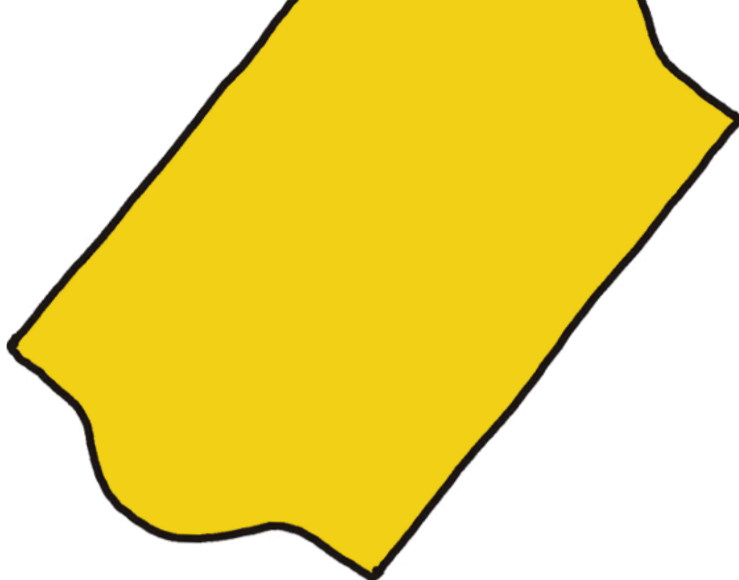
Des de principis de segle hi ha un mantra que recorre les universitats europees, amb especial intensitat a l'Estat espanyol: la necessitat del finançament privat. Des que, fa vint anys, la Comissió Europea comencés a demanar la "implantació d'una cultura de la filantropia" al continent, aquest discurs ha estat repetit en multitud d'estudis acadèmics, plans d'actuació i articles de premsa. "En el futur, les despeses socials es 'menjaran' part dels fons públics

de l'educació superior, per la qual cosa, urgeix buscar alternatives de finançament", escrivia el 2019 qui havia estat director del diari *El Mundo*, Casimiro García Abadillo. L'article -publicat irònicament per la mateixa època que als EUA va esclatar l'escàndol anomenat Varsity Blues i que va destapar les pràctiques de donacions milionàries a universitats a canvi de bones notes per a estudiants de famílies riques- plantejava com una realitat inevitable i indiscutible que el finançament públic a les universi-

tats cauria i que açò no era possible canviar-ho, talment com si es tractés d'un fenomen natural. I, per tant, l'única solució implicava incrementar el mecenatge i el patrocini.

Aquesta obsessió per la captació de fons privats no és només de responsables institucionals o periodistes, sinó, i sobretot, dels

gestors universitaris. En els darrers anys, la majoria dels centres d'educació superior han creat programes per a la captació de fons privats. Segons un estudi d'Enginyeria Sense Fronteres, el 2016, la Universitat Politècnica de Catalunya (UPC) tenia programes de patrocini i mecenatge amb 78 empreses, a més d'altres de transferència de tecnologia i de cooperació educativa amb gairebé 3.000 companyies més. I açò sense comptar les empreses associades a la Fundació UPC i l'Associació d'Amics UPC, que n'eren 275. Tot plegat va suposar -segons el mateix estudi- que l'any 2015 el centre universitari ingressara un poc més de dos milions d'euros provinents d'empreses privades.

Tanmateix, el centre dels Països Catalans que més ha excel·lit en la recerca de fons privats ha estat la Universitat Jaume I de Castelló, que ha creat una àrea de Comunicació Corporativa i Patrocini que ha esdevingut un referent arreu de l'Estat. En un article del 2017, el responsable d'aquesta àrea, Juan Salvador Pérez, es preguntava: "Les universitats que ocupen els primers llocs de rànquings internacionals com ARWU, QS o THE, són les que més fons externs capten? Les universitats internacionals que més fons externs capten, privats i públics, ocupen els primers llocs dels rànquings? La resposta, aparentment, és sí. A ambdues preguntes".

I quina és la solució proposada en tots aquests articles i estudis per a incrementar la cultura de la filantropia? Doncs la principal i pràcticament única és la bonificació fiscal. Des de la Unió Europea -que amb el sistema de donatius transnacionals (TGE, per les sigles en anglés) va fomentar les desgravacions fiscals entre països comunitaris davant la "lentitud" dels estats per modificar les respectives legislacions- fins als estudis acadèmics o periodístics, la fórmula és sempre la mateixa.

"Als Estats Units, una persona física amb una base imposable de 200.000 unitats que dona 100.000 podria deduir per mecenatge les 100.000 íntegres al seu tipus marginal (a aquest efecte, suposem que és un 35%), o siga 35.000 unitats. A Espanya, una persona física amb una base liquidable de 200.000 unitats, si dona 100.000 podria deduir-se'n només 20.000 al tipus del 25%, és a dir, 5.000 unitats. En termes quantitativs, el contribuent dels Estats Units s'ha deduït set vegades més". Açò es pot llegir en un estudi del professor de la Universitat Rey Juan Carlos, Alejandro Blázquez, i finançat per la Fundació Telefónica. La comparació amb els EUA i la reclamació de més bonificacions fiscals són els dos arguments que més es repeteixen en tots els textos que reclamen més finançament privat a la universitat.

QUI PAGA LES DONACIONS?

A l'Estat espanyol les donacions i mecenatges estan regulats per la llei 49/2002 de règim fiscal, encara que ha estat modificada en diverses ocasions, com el 2011 i el 2021. El patrocini a les universitats està inclòs en aquesta norma i, bàsicament, permet a una empresa desgravar un 35% de l'aportació econòmica, percentatge que pot apujar fins al 40% si la col·laboració es manté almenys tres anys consecutius i un 45% si els diners es destinen a recerca universitària i doctoral, com és el cas de les càtedres d'empresa.

L'UJI, per exemple, ofereix la creació d'una aula d'empresa (15.000 euros anuals com a mínim), una càtedra d'empresa (30.000 euros anuals, mínim) o una aula universitària (6.000 euros anuals mínim, encara que es recomana que siguin 15.000). Les diferències fonamentals entre unes i altres són l'aportació econòmica i el temps de duració de l'acord. D'aquests diners, però, l'empresa n'haurà de pagar efectivament poc més de la meitat. La resta en realitat, encara que indirectament, seran diners públics, obtinguts mit-

A l'Estat espanyol, el patrocini a les universitats permet desgravar el 35% de les aportacions i fins al 45% si els diners es dediquen a la investigació i recerca doctoral

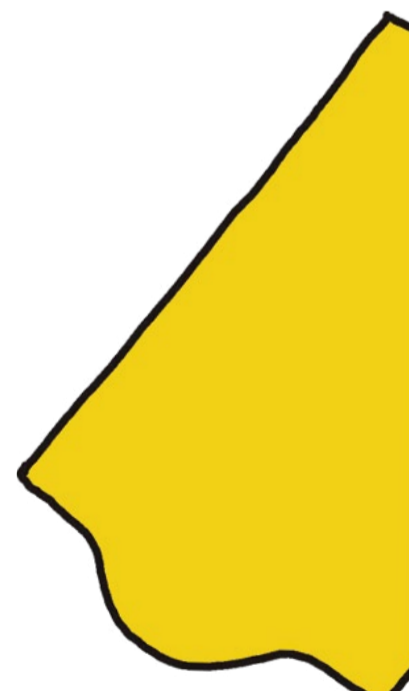
jançant les bonificacions fiscals que recull la llei.

Segons l'economista Roser Espelt, membre del Seminari d'Economia Crítica Taifa, "amb aquest model s'està pagant a l'empresa perquè et faci un servei. S'incentiva les empreses perquè entren en l'educació mentre que l'estat se'n retira". En una espècie de profecia autocomplerta, Espelt posa l'èmfasi en el fet que "a més beneficis fiscals, menys recursos públics". Així, el que havia de ser un mecanisme per pal·liar la manca de recursos a la universitat, acaba convertint-se en un mecanisme per reduir la recaptació, en un cercle viciós on cada volta hi ha menys recursos i, per tant, cada volta es dependrà més d'aquest tipus d'ingressos.

"La conseqüència -continua l'economista- és que es posa l'educació al servei de les necessitats d'acumulació de les empreses. Amb aquest sistema d'investigació patrocinada no es generen eines objectives i útils socialment, sinó únicament funcionals a aquestes empreses".

Però Roser Espelt encara va més enllà i posa en dubte que aquest tipus de col·laboracions entre companyies privades i universitats puguen entrar en la categoria de mecenatge o filantropia. "En realitat, aquestes investi-

gacions són inversió en R+D i, encara que no tinc dades, no m'estranyaria que empreses subvencionades per a fer investigació, al seu torn posen els diners a les universitats -amb les desgravacions fiscals que això suposa- i en maximitzen beneficis. Per a la iniciativa privada és un *win-win* on l'estat sempre assumeix els riscos de les grans inversions i són les empreses les que es queden els beneficis". ●

Sobiranies

CULTIVAR SABERS PER A DEFENSAR LA TERRA

TEXT:

LLUÍS PASCUAL

TERE ALBERO

FOTOGRAFIES: **ONA CANO**

La Universitat d'Estiu de l'Horta es conforma com una ferramenta de reivindicació de la cultura i les formes de viure tradicionals de les zones agrícoles de València

Encara no són les deu i el sol ja pica les esquenes. Hui els horts del projecte agroecològic Vorasenda, a Carpesa (l'Horta Nord), tenen una funció distinta de l'habitual producció de tomaques, melons, prunes, lletugues i altres hortalisses. Els camps aquesta vegada han actuat com l'aula de pràctiques agroecològiques de la XIII Universitat d'Estiu de l'Horta, organitzada per l'associació Per l'Horta. “La Universitat és un espai de transmissió de coneixements -explica Alba Mompó, tècnica de Per l'Horta-, on també hi ha lloc per al comboi”. Aquestes jornades de formació, debat i reflexió han estat un dels suports principals sobre el qual han anat construint els moviments en defensa del territori al País Valencià des de principis d'aquest mil·lenni. Tot i que la convocatòria va ser anual els primers anys, aquesta tretzena edició s'ha fet esperar tota una dècada, des de la darrera trobada a Torrent (l'Horta Sud). “Tot i no haver-hi pogut participar anteriorment, des que milite en espais de defensa del territori, he escoltat meravelles de les Universitats d'Estiu de l'Horta. Per això vam llençar la proposta de recuperar-la”, comenta emocionada Mompó.

La brisa llevantina que arriba des de la mar i l'olor de l'alfàbrega plantada entre les tomateres fa més suportable la calor estiuenca mentre Xavi Luján -que és al capdavant de Vorasenda- ens ensenya els seus cultius alhora que explica les tècniques que utilitza per enriquir el sòl. Sembla especialment satisfet que el seu poble aculla la Universitat. “Esta és una horta de primera classe a escala productiva, però, a banda, és un enclavament molt representatiu de la relació ciutat-horta tan completa, profunda i pròxima que no tenen a cap altra part del món”, reflexiona Luján. Quan el sol comença a estar ben alt s'atura la feina i aquest llaurador de Carpesa (l'Horta Nord) acompanya les participants a l'Alter de Vorasenda, un espai al bell mig del camí de Montcada on, a banda de ser el seu punt de venda directa, també s'organitzen tallers, concerts i ponències al voltant de l'agroecologia. En aquests moments de descans i esbarjo tot es comparteix i comencen a teixir-se els primers vincles entre les estudiants. “Estes jornades són més que res una celebració del fet que continuem junts, gaudir de poder trobar-se i de les diferents maneres amb les quals ens ajudem”, argumenta Xavi Luján.

ARREL DE LLUITES

“Les lluites que ens han precedit i tots els aprenentatges que hi ha darrere permeten la flexibilitat de les propostes actuals”. Aquesta és la reflexió que comparteixen Natalia Castellanos i Alba Herrero amb la resta de participants de la Universitat. Elles estan a càrrec del projecte anomenat *A hores d'ara*, un arxiu digital que recupera tots els materials de les persones

i col·lectius que s'han dedicat a la defensa de l'Horta de València. “La Universitat ha aconseguit fer d'altaveu dels conflictes i catalitzar la lluita en si mateixa -així ho detalla Herrero- aglutinant i articulant les persones activistes”. No són pocs els projectes que es consideren fills de la Universitat. A través del seu treball, Castellanos testifica com “en les fotografies apareix gent que aprenia a les pràctiques i que reconec perquè avui continuen amb la lluita i amb els seus propis projectes agroecològics”.

Tradicionalment, cada edició de la Universitat d'Estiu de l'Horta ha estat vinculada a la defensa concreta contra una agressió al territori, en el mateix punt del conflicte. Fou l'any 2002 quan l'aleshores acabada de nàixer Per l'Horta -moviment hereu de la primera iniciativa legislativa popular (ILP) per la protecció de l'Horta de València- es va congrega al barri valencià de la Punta per, conjuntament amb l'Associació de Veïns i Veïnes La Unificadora i un grapat d'institucions acadèmiques vinculades al sector agrícola, van organitzar aquella primera Universitat. L'elecció de la ubicació no era casual. Aquell mateix any, Carpesa, pedania de llauradores a la perifèria de València, a tocar de la mar, assistia a la posada en marxa de l'ampliació de la Zona d'Activitats Logístiques del port de la ciutat. Aquest procés va tindre com a conseqüència l'expulsió de 620 veïnes, l'enderrocament de barraques i alqueries centenàries, a més de la destrucció de setanta hectàrees d'horta productiva de la millor qualitat. Una ferida encara oberta a la ciutat que es va viure amb gran patiment per part del veïnat foragitat de les seues cases, part del qual no van tenir esma per continuar la lluita i va faltar al cap de pocs mesos d'haver estat separat de la seua llar.

Abelard Barberà va ser un dels alumnes matriculats aquell any a la Universitat i encara recorda com van haver de reorganitzar els horaris de les classes per a prendre partit en favor de la resistència de veïnes i activistes. “Vam decidir anar a fer la classe davant de les màquines -recorda-, quan una xicona es va enfilar a la retroexcavadora i no volia baixar. Aleshores la policia no s'atrevia a actuar, mentre nosaltres estàvem fent la classe davant, per a protegir i donar suport a les activistes”. Aquella polèmica actuació urbanística es va dur a terme per la força i amb el temps la resistència de les veïnes de la Unificadora de la Punta va aconseguir que, en 2013, el Tribunal Superior de Justícia de la Comunitat Valenciana declarés el projecte “nul de ple dret”, quan el mal ja estava fet.

Conxa Medina havia format part del grup promotor de la ILP i col·laborava en l'organització de la Universitat. Després d'aquella primera experiència en la Punta es retrobaria cada any amb Abelard Barberà i un bon grapat més de companyes per a organitzar les noves lluites a cada pam del territori. Medina encara recorda aquella època marcada per la construcció fora mida: “T'alçaves de matí, miraves per la finestra i tot eren grues”. Davant d'aquell context amenaçador, les activistes tingueren clar que calia mantindre viva aquesta ferra-

Des de la primera edició, l'any 2002 al barri de la Punta, cada trobada ha tingut per protagonista la defensa contra una agressió concreta al territori

Al llarg de les jornades també hi ha moments per a la venda directa de productes

menta organitzativa. “Podríem haver fet la primera Universitat i acabar, però continuarem, perquè l’any següent ocorria el mateix amb els polígons d’Alboraia. Després va venir el traçat de l’AVE per l’Horta Sud, l’amenaça a l’alqueria del Pouet de Campanar o més avant el projecte del PAI Nou Mil·leni a Catarroja”, enumera Medina.

PARTICIPACIÓ AMB GARANTIA

Durant el període comprés entre 2012 a 2013 -coincidint amb les edicions celebrades a Benimaçlet i a Torrent- la Universitat d’Estiu de l’Horta va decidir reinventar-se. En lloc d’organitzar formacions pràctiques va esdevindre nexa d’unió entre les persones interessades a aprendre a treballar la terra i les opcions formatives oferides pels projectes agroecològics existents, molts dels quals desenvolupats per antic alumnat de la Universitat. El caliu d’aquelles brases mai no es va esvaïr del tot i les noves generacions d’activistes pel territori han pres la determinació de reviure la flama encesa amb l’alegria conjunta del moviment. “Ens hem retrobat i hem vist que tenim energia per a més i que hi ha gent jove que pot continuar”, celebra Barberà. Alba Mompó, que forma part d’aquest relleu, valora el fet que “ha estat un procés molt enriquidor compar-

tir experiències, històries de vida i anècdotes divertides de les companyes que ens han precedit”.

El valor de l’Horta de València rau en el treball acumulat de totes aquelles que s’han dedicat a cuidar-la des de fa més d’un mil·lenni. Així s’explica el paper central que ocupa el treball de la terra en la Universitat d’Estiu de l’Horta, tant en les pràctiques agroecològiques com en el contingut de les sessions teòriques. Aquest fet resulta ben palpable quan, per a explicar el Sistema Participatiu de Garantia Ecol·laures, hi participen fins a vuit ponents involucrades en la producció agroecològica, entre les quals trobem de nou a Xavi Luján, qui ja fa cara de cansat després de les classes matutines, el treball al camp i el torn de venda a l’Alter. Ecol·laures agrupa fins a 37 entitats entre les quals trobem majoritàriament productores agroecològiques, però també elaboradores de pa, mel i conserves de tota mena. El seu projecte ofereix mecanismes de suport i aprenentatge mutu entre els actors implicats en la cadena agroalimentària, és a dir, productores i consumidores. “Caminem cap a l’agroecologia i un model de justícia social”, explica Manuela Molina, que forma part de la iniciativa des del projecte Agrodinamo. I hi afegeix: “Volem contar als consumidors que els nostres productes es defineixen pel compromís amb el territori ▶

En el marc de la Universitat s'organitzen tallers, ponències i també concerts i activitats lúdiques al voltant de l'agroecologia

El sistema participatiu de garantia Ecollaures, del qual formen part 37 entitats de producció agroecològica, va néixer fa més d'una dècada en el marc de la Universitat

► de manera que la seua producció no empitjora, sinó que pot millorar els espais naturals”.

Els sistemes participatius de garantia són processos col·lectius on les mateixes productores avaluen els seus processos i productes, compartint els coneixements generats i contribuint a la millora conjunta. A diferència de les certificacions oficials basades exclusivament en l'avaluació amb criteris tècnics per agents externs, aquest sistema es basa en l'avaluació entre iguals: els diferents projectes es visiten mútuament, i les impulsores observen i aprenen les millors maneres de produir i consumir seguint els criteris establerts. En el cas d'Ecollaures, aquests són la producció agroecològica, el consum local, la transformació social, la defensa del territori, la protecció del medi ambient, la justícia social, els preus assequibles, la comercialització de canal curt i la participació activa al projecte. “No som l'alternativa als segells ecològics, perquè els nostres objectius són molt diferents”, respon Molina en preguntar-li sobre les diferències respecte a les certificacions oficials.

La història d'Ecollaures no és aliena a les Universitats de l'Horta. Manuela Molina encara recorda la del Saler, al voltant de 2010: “En acabar la taula, un grup de vuit productores que no ens coneixíem ens vam quedar a compartir els problemes que patíem als nostres projectes i ens adonàrem de la necessitat de crear un col·lectiu. Llavors constituïrem Ecollaures quan encara ni tan sols havíem sentit a parlar dels sistemes participatius de garantia, simplement com un grup de suport mutu”. Luján remarca el valor d'aquesta organització amb l'objectiu de “defensar una agricultura de qualitat per poder tindre un paisatge sostenible”. “Amb la producció estem incrementant la qualitat de l'entorn i la salut de les persones que habitem aquest espai”, conclou Molina. I sentència: “Si nosaltres deixem de tindre presència, aquest paisatge vulnerable es deteriora”.

RESILIÈNCIA TERRITORIAL REGADA PER L'ALEGRIA

Si bé treballar la terra és l'activitat fonamental per a mantindre viu un territori, no és només d'aquesta part productiva, que cal ocupar-se'n. Teixir vincles i parar atenció a les cures és una part també indèstria de la universitat d'estiu, “que no tot en la vida és faena” com diu la cançó de ZOO. “El treball de les persones en el camp ha generat una cultura, una manera de ser i d'expressar la festa, els cants i la cuina -reflexiona Conxa Medina-, la seua recuperació no crec que siga un producte directe de la *Uni*, però ha contribuït a fer que reviscole”. La voluntat de construir aquesta alegria compartida ha impregnat les edicions de les Universitats d'Estiu de l'Horta. D'alguna manera, es tracta de posar en pràctica el que defensa Patricia Dopazo a les seues columnes: “La sobirania de l'alegria és la primera sobirania que hem de defensar perquè ens dona l'empenta per a aconseguir les altres”.

Activitats com recórrer amb bicicleta els camps llaurats, com es va fer en la darrera edició, són una manera de respirar el territori que es defensa. Durant la passejada es van conèixer els terrenys de projectes com Sembra en Saó o Agrodinamo, que prenen part activa en la Universitat. També es va fer una visita als Horts d'Oci de Godella, experiència d'agricultura urbana que va ser pionera al País Valencià i que després ha sigut replicada a molts altres indrets del territori. El seu disseny va tindre lloc a l'edifici de l'antic escorxador del poble durant la vuitena edició de la Universitat i després va ser implementat per l'Ajuntament perquè estigués a disposició de les veïnes.

Els productes de l'Horta cal produir-los, però també consumir i gaudir-los. Això és ben conegut per les companyes de la Caterva, que compartiren els seus sabers sobre elaboració de conserves, però també per les cuineres del projecte Cuina de Barri del col·lectiu Cabanyal Horta, que estaven al càrrec de tots els menjars de l'edició d'enguany de la universitat. “Cuinem procurant la mínima despesa energètica i amb productes de proximitat, dels nostres proveïdors d'Alboraia, per garantir que l'alimentació de qualitat estiga a l'abast de tothom”, explica Andreu Carreras de Cabanyal Horta. Per a cloure cada jornada de formació i treball, a les nits, l'alegria es desferma acompanyada de músiques i balls. En aquesta ocasió, les propostes musicals alternaren el punk desimbolt de Demència Serril, amb el folk tradicional de Rascanya i el rock d'Impresentables, un grup que ha acompanyat les nits de gairebé totes les edicions des de la primera Universitat a la Punta. Dalt de l'escenari, apareix de nou Abelard Barberà, ara amb la guitarra penjada, en el que per a ell ha esdevingut, sembla clar, una cita ineludible.

En acabar l'edició, les companyes de Per l'Horta es mostren satisfetes. “Han estat unes jornades amb molt de protagonisme de la part productiva de l'Horta, que per nosaltres és la imprescindible, i la gent ha estat molt participativa, amb ganes de saber i teixir sinèrgies”, explica Lorena Mulet, que també treballa com a tècnica a Per l'Horta. Segons ella “no podem pensar a tindre un futur sostenible sense cuidar d'aquest entorn que habitem”. L'horta serà una ferramenta clau per a sostindre la vida en els temps d'emergència climàtica i d'incertesa vital en els quals ja estem immerses. En aquest sentit, “cal entendre que els humans formem part d'un territori del qual som dependents i, vulguem o no, hem d'aprendre a relacionar-nos-hil”, assenyala Mulet. La seua companya Alba Mompó conclou: “l'Horta de València s'ha de veure com una ferramenta de resiliència territorial en contra de l'emergència climàtica i potenciar el seu valor productiu, patrimonial, ambiental i paisatgístic és una obligació”.

Runa que ens orbita

TEXT: **BENOÏT REY**

PERIODISTA CIENTÍFIC I MEMBRE
DEL COL·LECTIU CONCIÈNCIAS BARCELONA
INFOGRAFIA: **GERARD CASADEVALL**

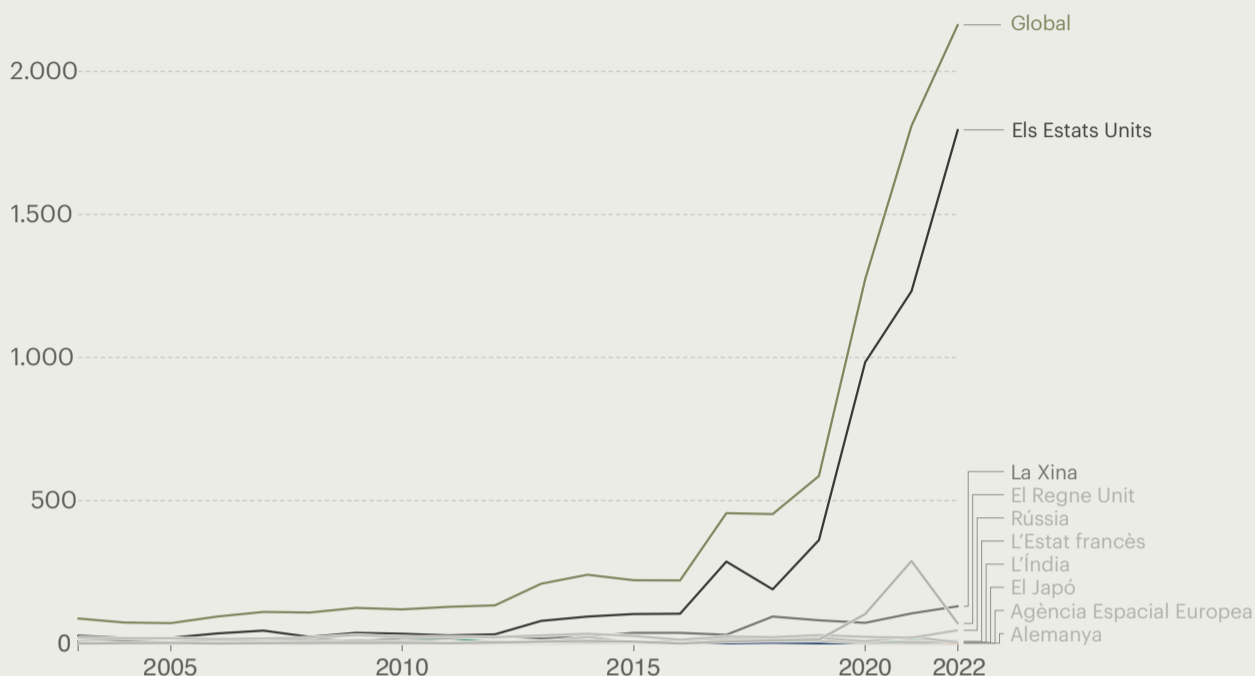
Al cel, com a la Terra, tot és un desastre. Milers de puntets embruten el cel nocturn, trossos de satèl·lits cauen sobre el nostre planeta i restes de coets romanen a la deriva a l'espai. L'òrbita de la Terra s'està convertint en un abocador a cel obert. El creixement de la indústria aeroespacial des de la segona meitat del segle XX ha possibilitat el somni ancestral de conquerir l'espai; però produir i expandir-se sempre deixa residus. Més de 10.900 tones de ferralla suren sobre els nostres caps, segons l'Agència Espacial Europea. Les escombraries s'han duplicat en els darrers quinze anys a l'espai i tenim set vegades més satèl·lits actius que fa deu anys.

Aquesta tendència s'ha accelerat de forma exponencial els darrers tres anys a causa de la irrupció del sector privat. En quatre anys, l'empresa d'Elon Musk Starlink ha llançat gairebé 5.000 satèl·lits de comunicacions –i se'n preveuen 37.000 més–, als quals se n'hi sumen 634 llançats per la companyia One Web. Amazon també planeja posar en òrbita 3.236 satèl·lits els cinc anys vinents. Lightspeed al Canadà, Guo Wang a la Xina i la Unió Europea també han anunciat que entraran a la cursa, una frenètica carrera espacial que augmentarà la quantitat de deixalles que suren més enllà de l'atmosfera terrestre.

La lluita contra la contaminació espacial pretén atenuar la proliferació d'aquests residus en el futur, vigilar els del present i sanejar els del passat: "L'obstacle no és tant tecnològic com econòmic", assenyala Pierre Omaly, especialista del Centre Nacional d'Estudis Espacials de França (CNES). El 87% dels objectes en òrbita han estat llançats pels Estats Units, Rússia i la Xina. "Seria una bona idea que cadascú posés ordre a casa seva. Però els russos, per exemple, no se senten particularment responsables de les restes de l'etapa soviètica".

A diferència del cas del clima, no hi ha una autoritat superior que fixe un límit als llançaments, ni que obligue els estats a assumir la seua part de responsabilitat en la contaminació espacial. La situació encara no és tan catastròfica com amb el clima, no s'ha aplegat el punt de no retorn, però aquest s'aproxima a la velocitat de la llum. Com resumeix Christophe Bonnal, també membre del CNES, "si hi ha una presa de consciència ràpida i global, seguida immediatament d'accions concretes, tot eixirà bé".

OBJECTES LLANÇATS A L'ESPAI

Font: United Nations Office for Outer Space Affairs

33.750 Residus rastrejats regularment per les xarxes de vigilància espacial. La resta són estimacions.

ACCIDENTS ESPACIALS

Les col·lisions entre satèl·lits abandonats produeixen una miriada de xicotets projectils que es desplacen a velocitats de quilòmetres per segon i poden generar una reacció en cadena en què les deixalles generades xocarien amb altres satèl·lits: és el que les professionals d'aquest àmbit anomenen la "síndrome de Kessler". Si el fenomen continua es reduirà dràsticament l'esperança de vida dels satèl·lits i algunes òrbites quedaran inutilitzades.

MITIGACIÓ DE RISCOS

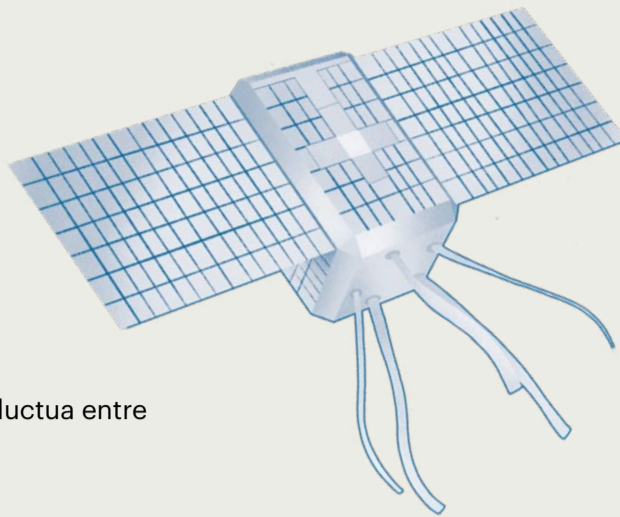
El trànsit espacial depèn únicament de la bona voluntat dels actors –públics i privats– que hi intervenen. Segons l'Organització de les Nacions Unides i el Comitè Interinstitucional en Matèria de Residus Espacials (IADC, per les sigles en anglès) els satèl·lits han de poder-se passar buidant els dipòsits de propel·lent i les bateries elèctriques o estar equipats amb sistemes de desorbitació controlada per tal que no romanguen en òrbita més de 25 anys després de complir la seua funció. I els futurs satèl·lits hauran de comptar amb sistemes-guia per evitar escombraries.

PER SABER-NE MÉS:

National Aeronautics and Space Administration | "Orbital Debris Quarterly News" | Vol. 27, núm. 2 (2023)

The European Space Agency | "ESA's Annual Space Environment Report" | (2023)

Bravo, J. P. | "Basura espacial" | Diari *El Mercurio-Infografía Digital* (2016)

Clean Space One
Prototip de satèl·lit captador de deixalla espacial desenvolupat per l'Agència Espacial Europea

ON SÓN?

La majoria dels objectes circulen dins d'un rang que fluctua entre els **180.000** i els **36.000km**

ÒRBITA TERRESTRE BAIXA

Entre 180.000 i 2.000km

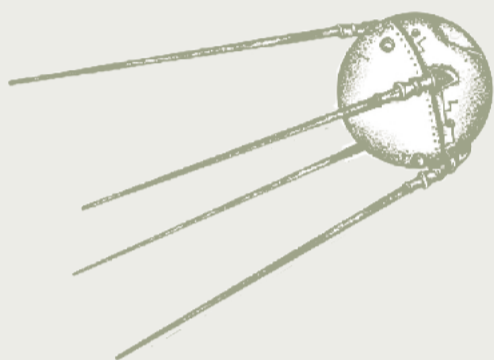
L'òrbita que està just per sobre de l'atmosfera és la més saturada. S'hi toba el **78% de la deixalla espacial**

400 km: Altitud de les dues estacions espacials (**Tiangong i Estació Espacial Internacional**)

Entre 700 i 1.100 km: la més congestionada, **Zona Kessler de forts xocs**

980 km: pic de restes d'**antics coets soviètics**

D'ençà de l'Sputnik (1973) s'han posat en òrbita terrestre **al voltant de 15.760 satèl·lits dels quals un 50% estan en desús**

ÒRBITA CIRCULAR INTERMITJA

Entre 2.000 i 35.780 km

ÒRBITA GEOESTACIONÀRIA

Al voltant de 35.780 km

És l'òrbita de major interès per als operadors de satèl·lits artificials de comunicació i televisió, ja que el seu període orbital és igual al període de rotació sideral de la Terra, 24 hores.

COL·LISIONS CONTRA LA TERRA

Tot i que la major part de les restes espacials es cremen per fricció quan entren a l'atmosfera, assistim a un degoteig sistemàtic de fragments que impacten al sòl. Fins ara cap govern ha reportat cap accident mortal per la caiguda de brossa espacial. Ewan Wright, de la Universitat de British Columbia, avisa que el risc d'un impacte a àrees habitades serà d'entre el 20% i el 32% a la dècada vinent.

GESTIÓ EN TEMPS REAL

Catalogar totes les deixalles i la seua posició en temps real permetria protegir els satèl·lits anticipant les topades i permetent maniobres evasives. Actualment, ja s'estan desplegant xarxes de radars i telescopis, però encara no els resulta fàcil distingir els fragments inferiors a 10 cm o aquells situats per sobre dels 36.000 km d'altitud. La deixadesa dels estats ha posat en mans d'empreses privades la caríssima tasca del sanejament orbital mitjançant tècniques sorprenents: capturar les ferrades amb xarxes, arpons, braços robòtics i tentacles o desorbitar-les mitjançant làsers.

INTERFERÈNCIA A LES OBSERVACIONS

Les megaconstel·lacions de satèl·lits de comunicacions impedeixen observar el cel sense que aquests hi interfereixen. Els observatoris realitzen fotografies que requereixen un llarg període d'exposició per captar la llum. Si es creua algun satèl·lit, la foto queda pràcticament invalidada.

Aquest article és fruit del treball col·lectiu de científiques de l'àmbit de la física, la química, la biologia i el periodisme científic.

Setmana laboral de quatre dies, no és només qüestió de temps

Durant els darrers anys ha tornat a casa nostra un debat que durant massa temps havíem cregut oblidat: la reducció del temps de treball. Si bé a França i Alemanya, des de la dècada dels noranta s'han produït avenços significatius en aquesta matèria, bé a través de la legislació o mitjançant la negociació col·lectiva, als nostres territoris aquesta la proposta fundacional del moviment obrer ha estat pràcticament absent del debat públic, quasi sempre eclipsada per les urgències derivades de la precarietat laboral sistèmica. Però ara, el període d'hibernació sembla haver acabat. La iniciativa de reduir la jornada laboral a quatre dies o 32 hores setmanals, impulsada en bona part des del País Valencià, ha guanyat en poc temps una presència política, social i mediàtica molt important.

L'argument principal d'aquesta proposta és que és possible, i desitjable, reduir el temps dedicat a l'activitat laboral al mateix temps que es mantenen els salaris, gràcies als increments de la productivitat. La iniciativa sorgeix en un context de grans transformacions estructurals que sacsegen el món del treball a escala planetària. D'una banda, els avenços tecnològics globals de caràcter disruptiu, com les TIC o la intel·ligència artificial, que incrementen la productivitat i redueixen significativament les necessitats de mà d'obra, sobretot per aquelles tasques menys qualificades. De l'altra, la concatenació de crisis (econòmica, social, me-

diambiental, sanitària) i la precarietat estructural latent, que ha desembocat en un canvi generacional d'expectatives, sobretot entre les persones més joves, fent més difícil atreure i retenir talent a les empreses. Tot això, salpebrat, a més, per una sensació generalitzada de desorientació, de què el món que coneixíem, i les poques certeses que en teníem, desapareixen.

En aquest context complicat, enfront del qual sovint ha predominat la passivitat i la resignació, la idea de la setmana laboral de quatre dies ha trobat terra fèrtil per créixer i reproduir-se, i s'ha consolidat com una alternativa viable, en positiu, i que sembla gaudir d'un cert grau de consens. La seua principal virtut ha estat la capacitat d'aplegar interessos divergents i donar resposta a necessitats heterogènies que van des de la urgència de les empreses per millorar la productivitat, la voluntat de les persones treballadores de disposar de més temps lliure per a la conciliació personal i familiar, o l'imperatiu d'actuar enfront de l'emergència climàtica. És per això, que la reducció del temps de treball ha començat a plantejar-se, cada vegada més, com una part substancial dels programes que advoquen per una transformació ecològica i feminista de l'economia.

No obstant això, precisament gràcies a aquesta àmplia difusió de la proposta i de les seues potencialitats, també s'han generat debats importants que a hores d'ara continuen oberts, com per exemple l'impacte sobre la igualtat entre homes i dones (corresponsabilitat, distribució de les tasques de cures) o sobre

l'eventual capacitat transformadora per superar l'actual model econòmic basat en el creixement infinit i el consum accelerat.

Pel que fa a les implicacions des d'una perspectiva feminista, un dels principals debats té a veure amb la diversitat de models possibles, és a dir, amb la possibilitat de compactar la setmana laboral en quatre dies (fins i tot sense reducció horària com s'ha fet a Bèlgica) o, al contrari, distribuir les 32 hores al llarg dels cinc dies laborables. En aquest sentit, s'ha argumentat que la reducció del nombre de dies laborables pot no ajudar en termes de conciliació, ja que les tasques de cures, desenvolupades majoritàriament per dones, s'estenen inevitablement al llarg dels set dies de la setmana. Des d'aquesta visió, seria molt més adient apostar per una reducció de les hores diàries de treball que permeta alliberar temps per a les cures i que siga compatible amb l'organització horària actual dels serveis socials o educatius.

En qualsevol cas, cal afegir dues consideracions a aquest debat. D'una banda, que la proposta concreta dels quatre dies ha de ser concebuda en la seua dimensió política com un plantejament provocador i entenedor, com ho foren en el seu dia les quaranta hores setmanals o les vuit hores diàries. D'altra banda, també cal recordar que la major part d'actors polítics i socials que han donat suport a la proposta accepten ambdues possibilitats. Una bona mostra d'això és la convocatòria d'ajudes de la Generalitat Valenciana que contempla les dues alternatives. Per tant, les dues opcions poden ser

vàlides, tot i que les implicacions i l'evidència empírica favorable en cada cas és diferent.

Pel que fa a les potencialitats per configurar un nou model econòmic més enllà del creixement, les resistències són evidents, però també les oportunitats. Alliberar temps és un prerequisit imprescindible per poder tenir vides més sostenibles, on puguem tenir un consum de proximitat, desplaçar-nos a peu o en bicicleta per la ciutat o fer viatges de llarga distància amb tren. Si no disposem de temps som per força més pobres, i també menys lliures. Si no podem cuinar, caldrà que comprem menjar preparat i envasat amb plàstics, necessitarem electrodomèstics i serveis de tota mena que duguen a terme les tasques domèstiques per nosaltres i no podrem informar-nos adequadament i participar en els processos democràtics.

Evidentment, no cal dir que aquests potencials impactes ambientals no són immediats. Si exceptuem la reducció de les emissions de CO₂ que es derivaria de la supressió d'un dia de desplaçaments motoritzats al treball, la resta d'eventuals beneficis són només possibilitats. La possibilitat de viure vides més lentes i sostenibles és només això, una possibilitat entre altres que caldrà incentivar. Si tenim més temps podem cuinar o anar a peu al treball, però també podríem aprofitar el cap de setmana per agafar l'avió i fer més viatges de curta durada.

Comptat i debatut, la setmana laboral de quatre dies no pot ser entesa com una recepta màgica que done solució a tots els problemes que pa-

La reducció de les hores que destinem a treballar és un debat que pren força, ha deixat de ser una utopia i ja no es veu incompatible amb el manteniment de la productivitat, els nivells salarials i el benestar econòmic

tim. Hi ha debats i hi ha matisos, però, així i tot, l'interés que aquesta proposta desperta des del punt de vista de l'estratègia política és evident. La setmana de quatre dies ha tingut la capacitat d'arribar a espais on altres propostes transformadores no arriben, ha activat la imaginació de moltes persones i empreses, ens ha fet més conscients del valor del nostre temps, i ha fet possible la recuperació d'horitzons utòpics que mostren sobre la pràctica que una altra manera de fer les coses és possible. ●

TEXT: **JOAN SANCHIS I MUÑOZ**
ECONOMISTA I AUTOR DE *QUATRE DIES: TREBALLAR MENYS PER VIURE EN UN MÓN MILLOR* (SEMBRA LLIBRES, 2022)

IL·LUSTRACIÓ: **MEVAKI**

Oci que explota

La cultura neoliberal està transformant les activitats no laborals en un temps productiu, una inversió monetitzable que ens aboca a una societat del cansament marcada per crisis de fatiga depressiva i ansietat

Entre stories d'una posta de sol a Sorrento, un macrofestival patrocinat per Estrella Damm i una estètica nit de karaoke a Tòquio, m'assalta un mem amfetamínic de @darkmargaritaville: "I need a vacation from this vacation". En un altre context, aquest "necesito vacaciones de las vacaciones" podria ser la broma cunyada que fa el teu oncle quan ha de caminar fins al bungalow després de menjar-se tres plats de paella. Però, en la mesura que prové d'un perfil de mems que explora el caràcter autodestructiu del capitalisme, ens serveix per pensar críticament una realitat cada cop més habitual: la transformació neoliberal del temps d'oci en temps productiu, en un temps eficient, monetitzable, que es viu com una inversió. Com hem arribat a estar cansats de descansar? Què ha passat perquè l'oci hagi entrat en la roda infinita de la producció i l'autosuperació? Per què ja no podem no fer res sense que aquest "no-res" sigui significatiu, edificant o enriquidor?

Podria semblar que, en els últims cinquanta anys, la idea de les vacances no ha canviat tant, i creure que simplement hem substituït les càmeres analògiques pels mòbils, que sempre hi ha hagut famílies que han planificat les vacances com una gimcana; o que el problema són els joves, que prefereixen fer un TikTok de la catedral de Siena a contemplar la catedral de Siena. Però la possibilitat d'un *burnout* vacacional no es pot entendre només com un cansament físic, l'extenuació feliç després d'uns dies plens d'activitat. El fet de necessitar vacances de les vacances i d'estar cremat de l'oci emergeix sota un sistema social, econòmic i polític que converteix als individus en empreses i deixa com a resultat una crisi de fatiga depressiva, anhedònica i ansiosa.

La societat del cansament és també, i primordialment, el resultat d'una subjectivitat neoliberal que planifica i executa les vacances segons una lògica laboral, amb l'objectiu d'obtenir-ne experiències òptimes, creixement personal, descans productiu, capital social, intel·lectual, cultural i, fins i tot, moral ("els nens a Namíbia són feliços amb tan poc..."). Margaret Thatcher, parlant de l'evangeli neoliberal, deia que l'objectiu de les seves polítiques no era canviar l'economia, sinó l'ànima dels individus. I això és el que va explicar millor que ningú el filòsof Michel Foucault quan, a finals dels anys setanta, va descriure el neoliberalisme com un sistema de govern que, en lloc d'exercir la dominació per la via

del control i la disciplina, ho feia per la via de la llibertat, la productivitat i l'imperatiu de felicitat. Foucault va descriure l'emergència d'una nova subjectivitat, l'empresari de si mateix, sota la qual la barrera entre la vida pública i la vida privada, entre el professional i l'íntim, quedava esborrada per un ideal d'autogestió empresarial: qualsevol fet biològic, social o cultural és convertit en un recurs, en un mitjà per maximitzar els beneficis.

Pel neoliberalisme, l'assignació i eficiència del temps no laboral (hores de son, menjar, estudiar idiomes, anar al gimnàs...) resulta fins i tot més rellevant per al benestar econòmic que la del temps laboral, perquè esborra la diferència entre el temps lliure i el temps econòmic o comercial. Com explica Jenny Odell en el seu assaig *Cómo no hacer nada. Resistirse a la economía de la atención* (Ariel, 2021), el temps no productiu s'ha convertit en una utopia: som treballadors 24/7, també quan estem de vacances, per l'emergència d'un capitalisme de plataformes que ofereix un mitjà per gestionar, monitorar i optimitzar aquest temps més enllà de les nostres capacitats biològiques. Però si el TikTok davant la catedral de Siena o l'story d'una posta de sol a Tailàndia són rellevants per entendre la transformació del nostre temps de descans no és per culpa del narcisisme digital de les noves generacions. Evidentment, és innegable que part de la nova economia de l'oci ve determinada per l'imperatiu de treballar en la marca personal per mitjà de les xarxes socials: sessions de fotos a la *golden hour*, alarmes per postejar en horari òptim, etiquetar empreses (sí, un restaurant és una empresa, i Bimba y Lola també) o projectar un estil de vida, ja sigui a través de stories petrocapiatalistes d'aeroports o amb el luxe de proximitat d'una segona residència al Port de la Selva.

Tot això es podria resumir amb un mem de @LaPicaraJustina: "Estic de vacances, però continue treballant per a Instagram". La gràcia del mem és que permet entendre que aquest temps d'oci productiu va més enllà de la construcció de la pròpia imatge. Treballes per a Instagram fins i tot si no penges cap fotografia: entrenes l'algoritme amb cada *like*, generes dades geolocalitzades amb cada *scroll*, consumeixes publicitat personalitzada i engreixes les estadístiques de visualitzacions. De fet, treballes encara que no tinguis "xarxes". Les vacances, en el sistema-món global, són inseparables de la xarxa de plataformes que avui les fan possibles: Airbnb, SkyScanner,

Google Maps, TripAdvisor, Booking, TrainLine, Uber, Splitwise i milers de plataformes més, que contribueixen a fer accessible, i mercantilitzar, qualsevol raconada del món. El temps d'oci ja no és de desconexió, sinó d'una planificació intensiva: viatges, reserves, comparacions, connexions, excursions.

Les vacances són una feina que va més enllà dels dies festius. L'empresari de si mateix es converteix en agència de viatges, que s'activa vuit mesos abans de l'estiu, compara ofertes, destinacions i experiències possibles. Es transforma en una empresa cultural, organitza escapades, rutes gastronòmiques i visites a museus i a galeries d'art; fins i tot es veu convertit en gestor immobiliari, subarrendant l'habitació del pis compartit; i s'erigeix en publicista expert en màrqueting, generant un *storytelling* de l'experiència i publicitant-la a les xarxes. Per tant, per entendre la possibilitat d'un *burnout*

Som treballadors 24/7, per l'emergència d'un capitalisme de plataformes capaç de gestionar, monitorar i optimitzar el temps més enllà de la nostra capacitat biològica

vacacional, no n'hi ha prou amb mirar els selfies; cal que pensem també en les imatges de radars que confirmen que aquest 2023 s'ha batut el rècord de viatges en avió o amb les imatges dels pisos d'Airbnb que s'estenen com un càncer pel centre de les ciutats, totes elles símptomes de l'enorme transformació material del temps ocios i de la quantitat de treball que hi ha darrere de cada "experiència de descans".

Potser l'empresari de si mateix es pot oblidar durant deu dies de l'Excel de la feina. Amb sort podrà silenciar Telegram o deixar de llegir correus electrònics. Però no podrà deixar de treballar en la construcció d'una vida feliç, social, proactiva, saludable, culturalment rica que, sota l'imperatiu permanent de rendibilitat neoliberal, l'acabarà portant a la fatiga depressiva, a l'esgotament vacacional. Un abatiment estructural que, ara ho sabem, no es resoldrà amb una escapadeta a la Cerdanya. ●

TEXT: **EUDALD ESPLUGA**
FILÒSOF

IL·LUSTRACIÓ: **ARNAL BALLESTER**

“Difondre la nostra realitat per mitjà de la religió és una decisió política”

Sukaina Fares es dedica des de fa deu anys a visibilitzar la seva experiència com a dona, musulmana, feminista i antiracista. És una de les fundadores de Conciència Feminista, un col·lectiu des del qual ella i altres companyes denuncien la doble opressió a la qual se les vol sotmetre: la de l'imperialisme cultural occidental i la islàmica

TEXT: **MARIANA CANTERO**

FOTOGRAFIA: **VICTOR SERRI**

“Vaig ser anònima fins fa quatre anys. De fet, no vull que se sàpiga on treballa, on visc ni res”. Però Sukaina Fares, fa cosa de tres anys, va començar a perdre la por a concedir entrevistes i a posar veu a la seva lluita. Conèixer dones com l'escriptora Mimunt Hamido la va ajudar a prendre la decisió. “M'ha ajudat molt a no sentir-me tan boja, tan egoista i tan *fulana* com em volia fer creure la meva comunitat”, explica.

Rifenya de naixement, va arribar a Barcelona quan tenia 5 anys. Però els tres mesos d'estiu els passava al Marroc. Una vida entre dos mons, en la qual li ha costat encaixar. “Era molt feliç al Marroc. Aquí sempre m'he sentit com diferent. A l'escola, amb les amistats... Sempre he sigut ‘la mora’. En canvi, en el meu país d'origen em sentia molt còmoda. És dur, perquè de la *morofòbia* que hi ha se'n parla poc. I jo ho he viscut amb la mare, a les botigues, al transport públic, a l'escola...”.

Ni colònies, ni excursions, ni extraescolars, ni festes d'aniversari. Fares, quan era nena, estava acostumada a una realitat diferent de la d'altres infants de la classe. “Jo ja sabia que no m'hi deixarien anar, però preguntava. Som moltes les que no sabem nedar, per exemple. Ells s'ho passaven bé, nosaltres no, erem les espectadores de la seva diversió”.

Va viure en aquest entorn fins que, amb 16 anys, va ser repudiada per la seva família. “El meu pare era maltractador. El vaig denunciar i vaig es-

“L'alliberament i la igualtat de la dona no són compatibles amb cap religió. Una dona musulmana pot ser feminista, però no pot haver-hi un feminisme islàmic”, considera l'activista

tar dos anys, fins als 18, en un centre de menors”, conta. Allà, es va trobar altres nenes de famílies musulmanes amb la mateixa història. I va començar a teixir una xarxa de sororitat i escolta que ha perdurat fins avui i que es va anar estenent a tot l'Estat espanyol. Són del Nord d'Àfrica, del Marroc, d'Algèria, d'Egipte, del Sàhara, de Mauritània, de l'Afganistan, de l'Iran... Però també són de Barcelona. “Si una nena té un problema aquí i ens n'assabentem, hi anem. Tenim dones a tot arreu”. Fa només un any que s'han constituït com a col·lectiu, formalitzant tot el que ja feien. “Com a forma de suport emocional ens està ajudant a totes, perquè som moltíssimes. Ens uneix el repudi, el càstig per ser feministes, atees, lesbianes, dissidents. Qüestions que no només passen a l'Afganistan. També passen a Occident. El càstig que recau sobre les dones musulmanes que ens atrevim a dissentir no és només de la família, sinó de tota la comunitat”.

Més enllà del vel

“Les dones musulmanes feministes són un oxímoron, les dues coses sembla que no puguin combregar. Alliberament i igualtat de la dona no són compatibles amb la pràctica de cap religió. Ara, pot una dona ser musulmana i feminista? Sí. Però no pot haver-hi un feminisme islàmic”, sentència Sukaina Fares. Com altres dissidències, se sent en lluita constant amb part del que anomena “feminisme espanyol”. “No volen introduir l'antiracisme a la lluita feminista i és un espai

molt complicat d'ocupar, perquè la supremacia sempre és blanca”. I les blanques, diu, moltes vegades volen parlar només del vel.

“Nosaltres estem denunciant, igual que qualsevol, la misogínia d'aquí, que ens travessa igual a les dones migrades que a una dona d'aquí. A les d'altres contextos religiosos ens travessa la misogínia d'Occident i, a més a més, la dels nostres contextos migratoris i el racisme. És el patriarcat aquí i allà i s'ha de lluitar contra tots dos. Soc feminista, però mai m'han convidat a una xerrada que no sigui per parlar del patriarcat islàmic. Mai em demanen d'opinar sobre violències a internet, sobre la prostitució...”. I sobre el patriarcat occidental? “No, es veu que a mi no em travessa”, diu rient.

“No, rei, no és la meva cultura”

“Aquí es confon molt religió i cultura, tot i que no es coneix gens la nostra cultura. A mi m'hagués agradat molt escoltar música del meu país a l'escola, menjar els nostres plats... Però no es coneix això, es difon la nostra realitat a través de la religió i crec que això és una decisió política. No som ciutadans per parlar de totes les qüestions, sinó que sempre se'ns relaciona amb la religió. I el que vol saber la gent d'aquí de nosaltres també se centra en aquest tema”, diu Fares.

L'esquerra, explica, l'ha decebut. “Em pregunto moltes vegades si hi ha una esquerra real. L'esquerra que tenim no planta cara al patriarcat islàmic, té un punt de vista racista. A nosaltres se'ns ha amenaçat aquí per publicacions, manifestacions i entrevistes i hem hagut d'anar amb escolta. I part de l'esquerra creu que aquesta misogínia religiosa no existeix. Et diuen que hi ha dones musulmanes que volen portar el vel. I sí, hi ha dones que no se'l volen treure, ma mare se sentiria despullada sense vel. Però aquí, quan es va votar pel dret al divorci, també es van manifestar moltes dones que no el volien. Eren dones lligades a l'Església. Aleshores, què fem? Lliure elecció? L'Estat ha de deixar de ser relativista, perquè al final aquestes polítiques són racistes. Si fos el cas d'una nena catalana, blanca de pell, no permetrien que la família no la deixés anar de colònies o d'excursió. Primaria l'argument que estem en un país aconfessional i que els menors han de fer activitats escolars i extraescolars. Però amb nosaltres sí que es permet aquest debat. Diuen: ‘És la seva cultura’. Doncs no, rei, no és la meva cultura. Tenim dret a ser persones, a nedar, ballar, a treballar, a tenir parella. I volem el mateix que els homes”.

Setembre assolellat, bon vi assegurat

TEXT: **GIUSEPPE SAVINO**

FOTOGRAFIA: **VICTOR SERRI**

És un dilluns al matí de principis de setembre, tothom està preparat per a començar a collir. Cel blau clar, olor d'herba i terra, calidesa del primer sol que escalfa les cares decidides de desenes de treballadores. El raïm és el fruit comestible de la vinya, una infructescència formada per una agrupació de baies. Pot ser consumit cru o usat per a la fabricació de mermelada, suc, vi, vinagre, panses o oli extret de les seues llavors. La verema té lloc entre mitjans d'estiu i finals d'octubre, quan el raïm arriba a la plena maduresa. Aquesta pràctica té arrels antigues i una rellevància social que troba espai en el llegat artístic grecollatí. El déu Bacus i les seues adoradores, les bacants, són només la punta iconogràfica de l'iceberg que representa el vi en la cultura clàssica i que va des del lema encara vigent *in vino veritas* fins a les indicacions científiques i naturalistes de Plini el Vell.

La singularitat del territori dels Països Catalans també té el seu impacte en la producció de raïm. Algunes de les varietats que podem trobar a les diverses contrades són: macabeu, boval, moscatell d'Alexandria, parellada, gorgollassa, xarel·lo, prensal, ull de llebre, carinyena, monastrell, bonicaire, forcallà, mantell negre, callet o Giró ros.

La verema és un autèntic viatge i recollir i compartir són les paraules clau que representen aquest moment. És l'ocasió que aplega totes les persones que treballen braç a braç durant setmanes, la conclusió d'un treball dur fet conjuntament.

GENER | FEBRER | MARÇ | ABRIL | MAIG | JUNY | JULIOL | **AGOST** | **SETEMBRE** | **OCTUBRE** | NOVEMBRE | DESEMBRE

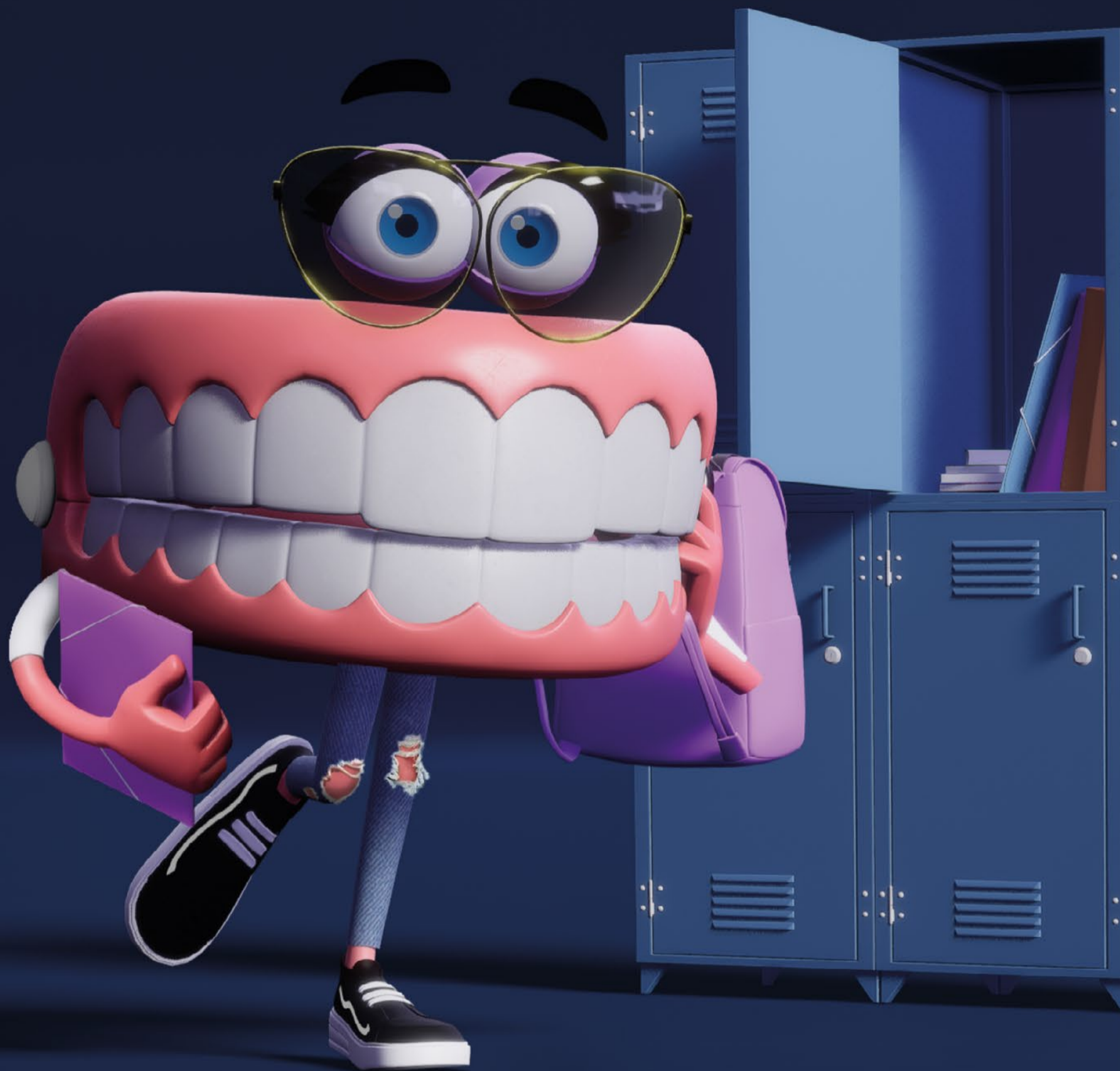
CREÏLLES AL BOVAL

INGREDIENTS:

- 1 kg de creïlles
- 1 branca de romer
- 1 fulla de llorer
- 2 grans d'all
- 1/5 l de vi de varietat boval
- Oli d'oliva verge extra
- Sal i pebre al gust

INSTRUCCIONS:

1. Peleu les creïlles i talleu-les a daus de quatre centímetres, piqueu els alls a la brunesa.
2. Poseu al foc una paella de fons gruixut amb l'oli, el romer i el llorer.
3. Lleveu el romer i el llorer i afegiu les creïlles i l'all.
4. Afegiu el boval i deixeu coure a foc baix, remenant de tant en tant, fins que l'alcohol s'haja evaporat i les creïlles estiguen toves.
5. Salpebreu a gust i serviu.

**PROVEM-HO
EN CATALÀ**

**MOLT
PER PARLAR.
MOLT
PER VIURE.**

moltperparlar.cat

 Generalitat
de Catalunya

Pel català,
sempre endavant

FOTOGRAFIA: **SERGI RUGRAND**

Amazònia Peruana, novembre de 2016. Un nen es banya al voltant d'una barca petroliera bloquejada durant el Paro Indígena Amazónico a la llera del riu Marañón, a l'altura de Saramurillo. A la fi de 2016, pobladors d'aquesta i d'altres 120 comunitats afectades per la contaminació petroliera van paraitzar l'activitat de l'Estació de bombament 1 de Petropurú i van bloquejar el riu com a mesura de pressió per reclamar a l'Estat que investigués l'impacte dels vessaments de l'oleoducte Norperuano i atengués les comunitats que en patien les conseqüències.

Trieste, Itàlia

Persones migrades que no han pogut trobar un espai on dormir en el dispositiu d'acollida oficial, s'aixopluguen on poden

RUTA BALCÀNICA, ÚLTIMA PARADA

Desenes de persones d'origen asiàtic s'acumulen pels volts de l'estació de Trieste, on s'enfronten a l'erràtica política migratòria italiana, després de sortejar el laberint de fronteres dels Balcans

TEXT: **ALESSANDRO STOPPOLONI**
FOTOGRAFIA: **FRANCESCO CIBATI**

“**P**rotestar està malament aquí?” pregunta en anglès un noi del Pakistan davant la *Prefettura*, la seu del govern italià a Trieste. Es tracta d'un palau de principis del segle XX situat a la plaça de la Unitat d'Itàlia, centre neuràlgic d'aquesta ciutat fronterera amb Eslovènia, al nord-est de la República italiana. És un dimarts calorós d'estiu i un centenar de persones migrades han organitzat una manifestació per demanar unes condicions d'acollida dignes.

Tot i que, segons la normativa italiana, totes les persones que demanen protecció internacional tenen dret a accedir a les mesures d'acollida previstes per la llei, la realitat és molt diferent. Un cop arribades a Trieste, moltes d'elles acaben vivint al carrer o a un refugi precari a prop de l'estació central de trens. En aquestes condicions, els toca esperar que el procés de sol·licitud de l'estatus de refugiada avanci.

Gràcies al suport de dues mediadores públiques, les reivindicacions del col·lectiu de manifestants arriben a les funcionàries de la prefectura, que prometen rebre una delegació de les qui protesten en els dies següents i agilitzar el trasllat de sol·licitants d'asil a altres regions d'Itàlia. Aquesta mesura pot implicar una millora, tot i que també és un risc per a les novingudes. Ara per ara, els trasllats es fan de forma arbitrària i això comporta que puguin acabar a llocs remots del país, com ja ha succeït amb alguns pobles molt aïllats de l'illa de Sardenya. Les sol·licitants no poden queixar-se ni expressar preferències. I rebutjar el destí assignat significa sortir del programa d'acollida.

Fa anys que Trieste s'ha convertit en un dels principals punts d'entrada a Itàlia. A la ciutat hi arriba gent que ha recorregut l'anomenada ruta balcànica. Són sobretot de procedència afganesa i pakistanesa, però també n'hi ha procedents del Nepal o de Bangladesh. Algunes persones es volen quedar a Itàlia, però moltes tenen previst seguir el viatge cap a altres països d'Europa. Quasi tots són homes joves, entre els vint i els trenta anys. Moltes es troben cada tarda a la plaça de la Llibertat, just davant de l'estació ferroviària. A la part central, de dimensi-

ons modestes, hi ha un jardí amb una estàtua de l'emperadriu d'Àustria Isabel I, coneguda com a Sissi. Al voltant, hi ha un trànsit constant de cotxes i de vianants que arriben a Trieste o se'n van. Molts d'ells eviten el centre de la plaça i opten per les voreres que la rodegen.

Des del 2015, un grup de voluntàries -majoritàriament de l'associació Línia d'Ombra- té un punt de suport en aquesta plaça, on ofereixen una primera ajuda sanitària, roba i àpats per a qui ho necessita. A causa de la insuficiència d'ajudes institucionals, aquest lloc s'ha convertit en un referent per a les novingudes. “Les migrants són com una ciutat dins de la ciutat”, remarca Gianfranco Schiavone, president del Consorci Italià de Solidaritat (ICS), l'associació que, des de l'any 1998, s'ocupa d'ajudar les refugiades o les que demanen asil o protecció a Trieste, una població de poc més de 200.000 habitants. “L'any 2'22, van passar per aquí més o menys 13.000 persones. Però els trasllats no són ràpids, així que la gent es queda al carrer. És per això que pot fer l'efecte d'una *invasió*” afegeix.

Segons afirmen activistes veteranes de Trieste, el fet que hi hagi gent que dorm al carrer és una decisió institucional, ja que es podrien trobar alternatives. Tanmateix, la gestió de la immigració d'acord amb una lògica d'emergència no és una característica exclusiva de Trieste. A tot el país, no s'ha aconseguit establir una estratègia per solucionar l'acollida amb una planificació a mitjà o llarg termini.

FRONTERES EXTERNALITZADES

Fins ara, bona part de l'atenció pública en l'àmbit migratori s'ha centrat en les accions de l'Estat italià a la zona central del Mediterrani, entre Sicília, Tunísia i Líbia. L'any 2013, després de dos naufragis que van commocionar la societat italiana, es va tirar endavant l'operació militar naval Mare Nostrum, una missió de rescat de les persones que intentaven arribar a territori italià per mar. Tot i això, l'operació es va tancar amb el pretext que era massa cara. A partir de llavors, els salvaments que efectua la Marina italiana estan cada cop més limitats, de manera ►

► que la gestió es deriva per mitjà d'acords de col·laboració amb les autoritats de Líbia o es deixen en mans dels vaixells de les ONG. Els naufragis, evidentment, no s'aturen. Mentrestant, s'estén la idea, també en l'àmbit europeu, que cal externalitzar les fronteres i, en aquest sentit, es tanquen acords amb estats d'Àfrica o amb Turquia per reduir el nombre de persones que viatgen cap a Europa. Això no bloqueja les temptatives, sinó que fa que aquestes siguin més perilloses i rendibles per a les organitzacions que gestionen els fluxos de persones, tant per mar com per terra.

Però a banda de les rutes marítimes, les persones procedents de l'Àsia Central travessen l'Iran i Turquia fins a Grècia. Des d'allà, emprenen un complex recorregut pels Balcans, amb Itàlia com a meta. Un cop arribades a Bòsnia i Hercegovina comencen les temptatives de creuar els límits de Croàcia per fer cap a Eslovènia. El pas d'una frontera és en el que en l'argot de les refugiades se sol anomenar *game* (*joc* en anglès) i sovint s'ha d'intentar més d'un cop. A la frontera entre Bòsnia i Hercegovina i Croàcia es formen campaments, formals o informals, on s'aturen momentàniament les persones que volen intentar el salt.

A partir de 2020, en coincidència amb l'esclat de la pandèmia, l'Estat italià ha intensificat les operacions de retorn de persones arribades al país en direcció a Eslovènia. L'Associació d'Estudis Jurídics sobre la Immigració (ASGI, per les seves sigles en italià), un dels actors més actius a Itàlia en la defensa dels drets les persones que migren, ha evidenciat la il·legalitat d'aquestes accions que no es basen en una decisió administrativa: són "informals", ja que segueixen només un acord entre ambdós països que no ha sigut mai ratificat pel Parlament italià. Reenviar una persona a territori eslovè ha sigut sovint el primer pas per a conduir-la en poques hores de nou fins a Bòsnia i Hercegovina, el punt de partida del *game*, gràcies a una cooperació entre les forces dels tres països.

En molts casos, però, el primer pas de frontera, entre Bòsnia i Hercegovina i Croàcia, des d'on arriben moltes notícies de violències sobre les migrants, ja és suficient per impedir que la temptativa vagi endavant. Des de la xarxa RiVolti ai Balcani s'assenyalava, en un informe de l'any 2021 sobre la realitat de la ruta balcànica, com aquestes pràctiques representen una violació del dret internacional inacceptable. Una directiva del

Tribunal de Roma del 9 de maig sobre el cas d'una persona expulsada d'Itàlia ha confirmat aquesta interpretació: s'afirma que "la readmissió a la frontera incideix de forma inevitable i profunda sobre l'esfera jurídica i sobre la llibertat de la persona interessada, atès que, en aquest cas, l'apel·lant va ser aturat, retingut, transferit en un altre lloc i consignat a la custòdia dels agents d'un altre país sota el constant control de les autoritats [italianes] sense que s'hagués pogut desvincular del procediment". A més, a causa de la informalitat de l'operació, no existia cap document que prescrigués una decisió administrativa motivada, i d'aquesta manera no es va poder presentar un recurs d'apel·lació.

Les ministres dels afers exteriors d'Eslovènia, Croàcia i Itàlia es van reunir a la localitat d'Ancona el 10 de juliol i van aprovar una declaració que proclama que, conscients de la pressió migratòria que els tres països encaren, la cooperació serà reforçada quant a "les activitats de patrulla i les seves modalitats; el desenvolupament dels procediments de readmissió; el reforçament de l'intercanvi d'informació o els procediments d'investigació".

Malgrat tots els perills i entrebancs, la ruta balcànica encara és molt activa. Qui supera els obstacles de l'última part arriba al Cars, un altiplà situat entre Eslovènia i Itàlia. Un cop traspasada la frontera va a parar al poble d'Opicina. És el marge de l'altiplà, des d'on es contempla la part més septentrional del mar Adriàtic i, just pocs quilòmetres més enllà, Trieste.

"He caminat molt i ara he arribat aquí. Pensava que un cop a Itàlia tot seria més fàcil, però no és així. Em sento molt cansat", ens diu una de les persones que trobem a la plaça de la Llibertat. Passar temps en aquest lloc significa veure les voluntàries que, fent servir dos bancs com a base, fan revisions mèdiques a qui acaba d'arribar; altres porten algunes coses per menjar o per beure com el chai, una beguda amb llet típica de Pakistan, o es limiten a donar conversa. Hi ha molta gent que arriba o marxa, quasi cada dia hi ha qui juga amb una pilota de voleibol, a vegades hi ha petits concerts. És tot autogestionat, les institucions s'ho miren des de la distància i quan intervenen ho fan perquè es preocupen pel fet que la plaça doni una mala imatge de la ciutat a les turistes que van i venen de l'estació. Alhora, però, no s'aconsegueix trobar una solució per a

Plaça de la Llibertat, centre neuràlgic de l'acollida a les arribades a Trieste per la ruta balcànica

Una persona descansa aixoplugada a les naus d'un antic dipòsit industrial abandonat

L'Associació ASGI denuncia la il·legalitat de les ordres de retorn a Eslovènia, sense resolució administrativa i basades un acord entre estats no ratificat pel Palament italià

les que ja són a Trieste: centenars d'elles no tenen altra opció que viure al carrer o en un antic dipòsit mig enderroc al costat de l'estació, que una de les persones amb qui hem parlat ens ha qualificat de lloc "horrorós". Sense la intervenció de les voluntàries, la situació seria molt més complicada.

Al mateix temps, el govern italià té intencions de replicar a Trieste un *hotspot* com a l'illa de Lampedusa -punt d'arribada massiva de pasteres provinents de Tunísia-, o sigui, una estructura on es pugui identificar les persones que arribin de forma ràpida, per decidir qui pot demanar protecció i qui no. Això significaria insistir en la necessitat d'isolar les persones, com ja es fa amb el Centre de Permanència per a la Repatriació (CPR) que es troba a prop de Trieste, a Gradisca d'Isonzo, on es confinen les qui es troben en una situació d'irregularitat administrativa. Però la falta d'acords bilaterals amb molts dels països d'origen de les migrades fa que la repatriació sigui sovint impossible. "És el mateix sistema que produeix irregularitats i és sempre complicat accedir a aquestes estructures per comprovar quines són les condicions", afegeix Schiavone.

A l'estiu, després de les 21.30 h, la plaça de la Llibertat es comença a buidar. Moltes voluntàries s'acomiaden, mentre algunes persones pregunuen o juguen amb la pilota. D'altres ja han marxat o s'estan preparant per passar la nit amb mantes isotèrmiques com a protecció. Quan sortim de la plaça anem a una altra part de la ciutat, que té el seu ritme i una altra vida, però que faria bé de no oblidar allò que passa, cada dia, davant de l'estació. ●

Confrontació enrocada a l'illa de la deessa de l'amor

La ingerència del president turc, Receyp Tayip Erdogan i els escàndols de corrupció a la part d'influència grega encallen la resolució del conflicte territorial a Xipre, el lloc on la mitologia atribueix el naixement d'Àfrodita

El juliol de 2017, les negociacions per trobar una solució al conflicte territorial de Xipre van col·lapsar. D'aleshores ençà no hi ha hagut cap nou intent ferm de reprendre el diàleg entre les diferents parts implicades. L'illa on segons la mitologia grega clàssica va néixer Àfrodita, deessa de l'amor, viu en la divisió des de l'estiu de 1974, quan l'exèrcit turc va envair el terç nord del territori com a resposta a un cop d'estat a Xipre instigat per la junta militar que aleshores governava a Grècia.

Fa sis anys es va esvaïr el darrer intent de negociacions de pau liderat per l'Organització de les Nacions Unides i, des d'aleshores, cap de les parts implicades ha intentat reconstruir el diàleg. No només no s'ha produït cap represa de les negociacions d'un possible acord, sinó que, en cert moment, la tensió política entre Xipre, Grècia i Turquia ha fregat el conflicte obert.

Durant aquests darrers anys, l'Estat turc ha interferit en operacions d'exploració de gas natural en aigües xipriotes. El seu president, Recep Tayyip Erdogan, ha decretat la reconversió en mesquita de l'antiga basílica de Santa Sofia a Istanbul, un símbol patrimonial de l'hel·lenisme. A banda, l'armada grega i turca han col·lidit a l'Egeu, mentre que s'han produït altres enfrontaments al Mediterrani Oriental per manca d'acords en les delimitacions de les aigües territorials de cada estat. Igualment, la crisi migratòria ha estat repetidament utilitzada per obtenir rèdits polítics, i l'auge de l'extrema dreta s'ha afegit a les ja de per

si difícils relacions bilaterals entre Atenes i Ankara.

Aquest context ha complicat la represa de negociacions de pau a Xipre, i no ha ajudat a resoldre un conflicte que l'any que ve complirà mig segle. Encara que les tensions entre Grècia i Turquia s'han reduït durant els darrers mesos i es parla d'una possible represa del diàleg, la situació política a Xipre continua evolucionant cap a una partició *de facto* en la sobirania de l'illa.

CREIX EL PARTICIONISME

El bloqueig de les negociacions l'any 2017 va tenir efectes negatius a l'escenari polític a la banda de l'illa sota control turc. En part, pel cansament de la població turc xipriota després de tantes dècades de conflictes; en part, per la pressió i influència política d'Ankara. A la tardor de 2020, el líder conservador Ersin Tatar, en l'òrbita dels interessos d'Erdogan, va guanyar les eleccions presidencials.

Tatar va vèncer el candidat progressista i partidari d'impulsar el procés de pau, Mustafa Akinci, enmig públicament amb Erdogan. En unes eleccions marcades per les acusacions d'ingerència política d'Ankara, Akinci no va ser capaç de contrarestar i discurs pro-particionista de Tatar, que propugna partir Xipre en dues entitats polítiques separades, una línia vermella pels líders polítics grecoxipriotes.

Des de l'arribada al poder de Tatar, l'entitat que governa la part nord de l'illa -l'autoproclamada República Turca del Nord de Xipre, únicament reconeguda per Turquia- ha intentat reforçar el sentiment de separació a Xipre.

Just abans de la victòria electoral de Tatar, en un acte d'ingerència política al nord de Xipre per part d'Ankara, el president Erdogan i el seu número dos, l'ultranacionalista Devlet Bahçeli, van obrir al públic part de la famosa *ciutat fantasma* de Varosha. Des del sud, aquest acte es va veure com una provocació, ja que la gran majoria de propietats del que fou uns dels llocs d'estiu més populars a l'illa, estava en mans de famílies grecoxipriotes fins al 1974, que en van ser expulsades.

El reconeixement de la República Turca del Nord de Xipre per part d'algun aliat d'Erdogan és un dels grans temors del govern i de la societat de la part sud de l'illa, i una de les majors obsessions de l'ultranacionalisme turc. En l'intent d'adquirir aquest aval internacional, Turquia està abocant inversions al nord de Xipre per recollir-hi rèdit polític. Ankara està promovent la construcció de noves infraestructures, que venen de la mà de més banderes turques i propaganda pro-Erdogan, com ha succeït recentment amb la inauguració de la remodelació de l'aeroport d'Ecran.

Cal afegir que el president turc té intencions de completar un nou palau presidencial a la part turca de la capital, Nicòsia. D'aquesta manera es pretén donar una nova imatge internacional a les estructures de l'estat turc xipriota, i dotar de nous recursos aquesta república empobrida.

Mentrestant, el govern grec xipriota es va veure assenyalat, l'estiu de 2020, per un dels majors escàndols de corrupció coneguts al país, quan la cadena Al-Jazeera va destapar

Fa sis anys es va esvaïr el darrer intent de procés de pau liderat per l'ONU i des de llavors cap de les parts ha intentat reconstruir el diàleg

Dos cascos blaus de l'ONU recorren la 'línia verda' que separa la zona turcoxipriota i grec-xipriota a la ciutat de Nicòsia

una xarxa que esquitxava alts càrrecs del govern de la República de Xipre, i la majoria dels partits polítics. A través d'un complex mecanisme d'inversió internacional, conegut com a "passaports daurats", persones estrangeres interessades a adquirir un passaport xipriota (i, per tant, de la UE), podien iniciar aquest procés a canvi d'invertir 2,5 milions d'euros, principalment en actius immobiliaris.

La investigació del mitjà de comunicació qatarià va destapar l'origen de les fortunes que havien destinat quantitats a adquirir aquests passaports, bona part de les quals originades amb activitats il·legals i que provenien de gent pròfuga de la justícia. En resum, l'esquema d'inversió xipriota s'havia transformat en una rentadora de diners, incloent-hi suborns i percentatges d'inversions pagats a membres del govern. El cost polític d'aquest escàndol de corrupció ha estat relativament baix, i el govern grec xipriota va culpar a Turquia d'estar darrere de la filtració d'Al-Jazeera.

El cas és que la construcció de noves cases a Xipre no s'ha aturat, i un nou pla governamental ha reduït l'àrea protegida a la península d'Akamas, inclosa en la xarxa europea Natura 2000, per poder-hi projectar un complex de nous apartaments i hotels.

En l'àmbit exterior, el govern xipriota del sud ha provat de traçar noves aliances regionals amb l'objectiu d'equilibrar el poder militar turc. D'aquesta manera, Nicòsia, de la mà d'Atenes, va plantejar noves vies per al subministrament de les reserves de gas natural al Mediterrani Oriental, circumval·lant Turquia, i

provant de crear un bloc regional contra Erdogan.

Aquest plantejament va captar el suport d'Israel i Egipte, així com d'altres actors de la península Aràbiga, i tenia com a principal objectiu demostrar a la comunitat internacional l'aïllament regional i polític de la Turquia d'Erdogan. Alhora, la República de Xipre va signar nous acords de cooperació militar amb aquests països.

LES MARES PÀTRIES

El puzzle per la pau a Xipre ha agafat una dimensió geopolítica, perquè aquest procés també afecta l'esdevenidor d'altres països. Turquia és sens dubte un dels actors que més pes té en aquest procés de pau.

Un dels trets més diferencials de la política exterior turca actual és la seva imprevisibilitat, conseqüència d'un sistema presidencialista sota control total d'Erdogan. D'aquesta manera, el procés d'entrada a l'OTAN de Suècia ha servit al president turc per exigir nous avions de combat als Estats Units, i la represa de negociacions per l'entrada de Turquia a la Unió Europea. Mentrestant, i amb relació a les noves exigències polítiques d'Erdogan a la UE, el govern xipriota està pressionant per aconseguir un reinici de les negociacions de pau.

Ankara sembla adaptar-se ràpidament a noves exigències polítiques i econòmiques, i mentre fa uns anys la posició del president turc envers Grècia, Israel, Egipte, l'Aràbia Saudita i els Emirats Àrabs Units semblava irreconciliable, ara aquests països s'han convertit en importants inversors per a Turquia.

Per la seva banda, el també reelegit primer ministre grec, Kyriakos Mitsotakis, s'ha mostrat partidari de recuperar la mesa de diàleg a Xipre, i després de reunir-se amb Erdogan en el transcurs de la recent cimera de l'OTAN a Vínies, va declarar que esperava que Turquia tornés aviat a la taula de negociacions per assolir un acord de pau.

Encara que el rol de Grècia en aquest procés no és tan imprevisible ni influent com el de Turquia, els resultats de les darreres eleccions a aquest país podrien complicar el panorama regional. Amb l'entrada de tres partits d'extrema dreta -incloent una formació ultraortodoxa, al parlament grec Mitsotakis podria veure complicada la seva voluntat de tornar a apropar-se a Turquia i afavorir la represa de negociacions a Xipre.

Encara que semblava que les aigües a l'illa del Mediterrani Oriental s'havien calmat, recentment s'ha produït un dels episodis més violents

dels darrers anys a Xipre. Malgrat que aquest s'ha limitat a un xoc entre la policia turc xipriota i tropes de les Nacions Unides per la construcció d'una carretera entre la part turca i un poble a la zona desmilitaritzada, aquest episodi ha servit com un recordatori de la fragilitat de l'estatu quo actual a Xipre. Més enllà d'aquest incident, la regió que l'envolta segueix exposada a canvis polítics bruscos, i caldrà veure si l'apropament entre les diferents parts enfrontades arriba a bon port. Mentrestant, la sensació de certa calma no fa més que encallar les perspectives de pau a l'illa d'Àfrodita. ●

TEXT: **XAVIER PALACIOS MENGOD**
INVESTIGADOR ESPECIALITZAT EN EL
MEDITERRANI ORIENTAL

Pastori Filigrana

advocada laboralista
i activista antiracista

“La dreta es cola pels
forats que deixen
els complexos
de l'esquerra”

“No és necessari que governi Vox per dretanitzar la societat”. L’advocada laboralista, sindicalista i activista pels drets humans Pastori Filigrana (Sevilla, 1981) feia aquesta reflexió l’endemà de les eleccions estatals del 23 de juliol. La formació d’extrema dreta havia perdut escons al Congrés espanyol i també, en aquesta ocasió, la possibilitat de ser decisiva en un govern de dretes, com ja ho és en nombrosos municipis i comunitats autònomes. Filigrana en cap moment fa veure que hi ha rutes senzilles davant el risc –i els fets– de regressió de drets, tot i que sí que té clares les coordenades bàsiques per passar-hi per damunt: solidaritat, pressió social i demanar l’impossible. “Milions de persones han votat contra el feixisme, i necessitem tota aquesta gent per canviar-ho tot”, defensa.

TEXT: **MERITXELL RIGOL**
FOTOGRAFIA: **VICTOR SERRI**

La presència de l'extrema dreta a les institucions no és nova, però sí el volum de persones que atorguen legitimitat als seus postulats antidrets i el poder de decisió que ha guanyat en diversos territoris de l'Estat espanyol. Ens trobem en una etapa de regressió social? En quin moment diries que queda inaugurada?

Crec que és un procés social complex i que ve de fa temps. La incidència mediàtica i en el discurs públic de missatges de la ultradreta ja fa temps que funciona. I en tribunals i institucions, també. El debat públic ha virat cap a la dreta i ara, per a moltes persones, ja no cal ni posar una excusa prèvia com “no soc racista, però...”, per mencionar una cosa simbòlica del que està passant. Les creences sí que hi eren, però no la permissivitat davant d'aquestes posicions. Hi havia qüestions que, com a mínim, públicament, no eren discutibles i, pensant específicament en les persones més joves, trobem que estan en construcció en uns anys en què el masclisme i el racisme són part del discurs públic. Aquestes creences són estructurals en l'imaginari col·lectiu i ara hi ha una possibilitat d'expressar-les.

Hi ha expertes que adverteixen que una part de les persones joves veuen en Vox una opció transgressora, malgrat ser una formació política ultraconservadora, regressiva, que té com a bandera la recuperació d'un ordre, dit sintèticament, nacionalcatòlic. Com s'explica?

Vox ha ocupat el buit antisistema en el discurs polític, el buit de qüestionar el sistema, i canalitza el descontentament. L'esquerra ha anat deixant l'espai de ser “anti” a aquest sistema. Això s'ha de visibilitzar com a autocrítica. Quan la carrera electoral et fa agafar posicions més de centre, s'abandona una part del tauler: la d'impugnació a l'ordre global. I aquesta part del tauler l'ocupa la ultradreta, tot i que ho fa en sentit contrari, ja que partits com Vox impugnen l'ordre amb un horitzó de retallada i regressió de drets.

Hi ha altres factors que permeten entendre l'increment de poder de l'extrema dreta en sistemes democràtics?

És un procés social complex i, a més, a escala internacional. Hi ha causes nombroses a més de l'abandonament d'horitzons emancipadors de l'esquerra. Una que per a mi és rellevant té a veure amb el fet que el somni de la societat del benestar s'ha trencat. El que veiem és una desposseïció de béns, drets, riqueses i rendes a franges de població cada vegada més àmplies. És a dir, cada vegada és superior el nombre de gent que no arriba a uns estàndards mínims de benestar social. Això té a veure amb una economia-món en què cada vegada la riquesa està en menys mans. Hi ha processos complexos de colonialitat, de racisme i de patriarcat que fan que hi hagi uns cossos més exposats a la desposseïció. Aquesta desposseïció, aquesta pobresa, està feminitzada i racialitzada. La ultradreta treu la careta al model econòmic i justifica que hi ha gent que, de manera natural, mereix menys; justifica la desigualtat social i la negació de la universalitat dels drets humans que, materialment, ja existeix, i que és sostinguda pel neoliberalisme.

I això com l'enforteix, políticament?

Hi ha una gran connivència del neoliberalisme: em refereixo als grans capitals, als grans interessos econòmics del món. Els interessa que aquests discursos calin, perquè els va bé per justificar l'evidència: l'extractivisme, l'empobriment de cada vegada més zones, guetos cada vegada més grans a les ciutats... Això s'ha de justificar i la ultradreta t'ho explica; diuen que hi ha gent de primera i gent de segona, que no tothom mereix el mateix o que això de la universalitat dels drets humans és un invent.

Un dels factors que s'ha apuntat més recurrentment per explicar l'auge de l'extrema dreta és la reacció al fet d'haver tocat privilegis, en el pla simbòlic i també amb avenços legislatius, gràcies a l'espai guanyat pels feminismes i el moviment LGBTIQ+.

Hi ha conquestes simbòliques que amenacen els privilegis d'una part i aquesta part es refugia en la ultradreta. Això és una causa puntual, però no ho és tot. L'actual és el període històric en què

la dreta està menys amenaçada. Simbòlicament ho està, però materialment no. Els grans interessos no estan amenaçats. Ja no podem dir que el moviment obrer existeix com a tal. És el moment en què tenim els nivells més baixos de sindicació i la mobilització és segurament la més baixa de la història.

Com s'explica que vots de persones amb les rendes més baixes vagin a parar a la mateixa opció política que els de les persones de rendes més altes? Són vots de frustració, vots desinformatos, o com s'han d'entendre?

Una de les moltes causes d'aquest fenomen crec que és que moltes persones s'estan quedant fora de la velocitat a la qual va el món. Hi ha gent que pot ser obrera o tenir accés a menys formació, que té nostàlgia d'un passat en què se sentia seguretat pel fet de poder entendre més el món; un temps en què el món era més accessible. Actualment, hi ha molta gent que queda fora dels canals d'informació, sobretot la gent més pobra. El vertigen de percebre que el món t'expulsa, tant econòmicament com culturalment o com simbòlicament, pot ser que qualli amb el missatge que llança la ultradreta: el missatge d'“abans estàvem millor”. Com que en l'actualitat la incertesa del futur genera molta angoixa, el refugi d'un passat més segur es percep com a millor. És més fàcil així connectar amb postures conservadores o reaccionàries. Aquí el que falta és el que hi ha hagut en altres dècades: un horitzó de futur cert que les utopies de l'esquerra dibuixaven. Però n'estem mancades, completament. No tenim manera d'afrontar la incertesa vital de la gent.

Hi ha alguna cosa de la forma de dir, de plantejar, d'estar o de projectar dels partits d'extrema dreta a la qual partits i espais d'esquerres haurien de parar atenció i, potser, fins i tot, aprendre'n?

La dreta és capaç de projectar un horitzó. És capaç de dir “així el món funciona millor”. I és un món que transmet sobretot ordre i seguretat. La dreta ofereix la sortida de tornar enrere, al que ja coneixem i sabem el que hi ha. Crec que l'esquerra, i amb l'esquerra institucional es veu claríssim, té molta por a no ser creïble, a allunyar-se molt del sentir majoritari, a sem-

“S'ha de ser al carrer, als tribunals i a les institucions, però no podem confiar-ho tot a les institucions, perquè l'esquerra hi juga amb un braç i una cama lligats”

blar massa utòpica. Hi ha veus d'intel·lectuals considerats d'esquerres que contínuament ens titllen de bonistes o ingènues. Per exemple, arran de la guerra a Ucraïna, hem sentit moltes veus suposadament progressistes dient que dir no a l'OTAN és no estar pel que cal, que és ser pragmàtic. Hi ha una crida constant a què l'esquerra sigui pragmàtica i realista. Això ens fa esborrar horitzons, deixar d'imaginar i de demanar l'impossible, com al Maig del 68. La por permanent a semblar ingènues quan projectem altres horitzons està passant factura i la dreta es cola pel forat que deixen els complexos de l'esquerra.

La idea de seguretat a la qual sovint fan referència les formacions polítiques sol tenir a veure amb actuació policial i penalització judicial. Caldria ampliar la concepció i el discurs públic sobre què és seguretat?

Hem de resignificar què és *seguretat* i què és *seguretat nacional*: sanitat, educació, habitatge... El que es retalli de pensions, i de qualsevol dispositiu públic de sosteniment i cura, s'invertirà directament en repressió, perquè pot crear desestabilització social i perillositat. El braç punitiu de l'Estat s'endureix quan retalla el braç social. El discurs antipunitivista té el repte de mostrar que el que és vertaderament perillós per a les classes més desafavorides és el punitivisme, perquè acaba carregant contra qualsevol persona en situació precària, que pot necessitar fer una vaga, un piquet o una protesta. El punitivisme juga en contra de qualsevol persona que no tingui una vida acomodada. A l'antipunitivisme li cal aquest gir de discurs perquè tingui acceptació social. Canviar la por de lloc. Ara la dreta i la ultradreta juguen amb la por i és molt visceral.

L'esquerra no té respostes satisfactòries davant la por, davant la percepció d'inseguretat, que mobilitza suports cap a la dreta i l'extrema dreta?

És que l'esquerra institucional no té un discurs de nova societat, de nou ordre. És un discurs de reformes. A l'esquerra de base estem parlant d'altres coses, com per exemple, d'intervenir el preu de l'habitatge, directament. Però, ara mateix, l'esquerra institucional no menciona un estat intervencionista, i les mesures que es plantegen són perquè els cops facin menys mal. La capacitat d'impugnació del sistema es desdibuixa. El 15M va ser un procés destituent, un "que se'n vagin tots!", fer creu i ratlla, un procés que estava impugnant-ho tot d'arrel i intentant dibuixar una cosa nova, un marc nou. Quan aquestes aspiracions les rebaixes tant en pro del pragmatisme, el que dius és "repartim pal·liatius". Visibilitzant més el conflicte, l'esquerra ha de ser capaç de dibuixar un horitzó nou.

És un moment en què caldria recuperar alguna cosa de les formes i els plantejaments del 15M?

Sí, hem de tornar a un cicle de lluita. Les institucions desmobilitzen els carrers. Quan un moviment arriba a la institució, aquesta se'l menja, perquè són màquines per sostenir el que hi ha i per a la contenció. L'única manera de tenir una incidència real en les institucions és tenir una base social molt forta, amb capacitat de mobilització i de negociar-hi. Al 15M no hi va haver líders. Va ser un esclat social de descontentament, que tornarà, tot i que no sé si amb l'amabilitat del 15M, perquè també ho pot fer per l'altra banda. Pot passar com amb el moviment de les armilles grogues a França, on l'esquerra va haver de fer molta pedagogia perquè fos un moviment emancipador i no reaccionari. La gent esclata des d'un descontentament, no amb el *Manifest comunista* a la mà.

En quins espais recau la possibilitat d'articular aquest esclat que adverteixes perquè empenyi cap a la justícia social?

El feminisme tindrà molt a dir-hi, perquè té una base que probablement és la més àmplia entre els moviments socials en aquest moment. Gent no polititzada surt al carrer per plantejaments del feminisme. És capaç de moure més enllà del que és ideològic, apel·la a qüestions molt vitals i quotidianes, com és la violència masclista, i té una base popular amb capacitat d'esclatar. Suposo que les migrades en situacions desesperades també hi tindran

“L'auge de la ultradreta no són quatre dient barbaritats, sinó que ve de la mà d'una ordenació de l'economia-món desigual que galopa cap a situacions de més pobresa”

un paper. Es mobilitzen i són persones sobre les quals es basa bona part de l'economia del camp i de les cures.

Tu ets membre del Sindicat Andalús de Treballadores (SAT), però ara no has mencionat el sindicalisme...

El sindicalisme està en hores baixes. No espero que els sindicats majoritaris puguin agitar res. Pel que fa al sindicalisme autònom, crec que els conflictes aniran de bracet dels sectors més precaritzats i de la lluita pel reconeixement de drets de les persones migrades. Si aconseguim un nivell alt de protesta social i evidències de conflictes laborals, els sindicats majoritaris potser també es veuran pressionats a moure fitxa davant de governs amb la ultradreta.

Tens clar que la resposta al creixent poder institucional de l'extrema dreta no va -o no només- de cordons sanitaris entre els partits?

Sempre dic que s'ha de ser als carrers, als tribunals i a les institucions. Però confiar-ho tot a les institucions, no, perquè l'esquerra hi juga amb un braç i una cama lligats a l'esquena. Crec que des de l'esquerra institucional s'ha de donar suport i propiciar la mobilització. Entenc el perquè de no fer-ho, però llavors es perd l'objectiu de sostenir conflictes socials, que al final és el que pot donar-li capacitat de ser un contrapoder a les institucions. Una reflexió que trobo a faltar entre persones properes als moviments socials que hi han arribat és sobre els límits de la institucionalitat. Yolanda Díaz mateix s'ha hagut d'enfrontar a poders fàctics molt forts com a ministra de Treball. El contrapoder no és només un tema de predisposició. A vegades ens pensem que és possible només amb bona voluntat i no és així de cap manera.

Tu plantejges que el poble gitano, marcat fins avui per segles de persecució i marginació, és una font d'inspiració per als col·lectius i grups socials que lluiten contra l'opressió. En què cal fixar-se de la resistència gitana en el moment de risc de regressió en què ens trobem?

En les xarxes de mutualisme que s'organitzen allà on la vida és més difícil. No només en el poble gitano, sinó entre les treballadores de la llar, els maners i altres treballadores migrades i persones que viuen als marges. El poble gitano ha sabut

cooperar durant segles per sobreviure. És una universitat de com resistir. I és el que veiem també en el sindicalisme autònom que està travessat per la vida; no és un sindicalisme només per defensar els drets laborals, sinó de resistència per la vida mateixa. La idea de la col·lectivitat hi és molt present, no per una qüestió romàntica ni ideològica, sinó perquè la vida només es pot sostenir col·lectivament. En aquest moment crec que el que ens toca és entendre'ns i posar la causa comuna per damunt de les individualitats.

Entre moviments socials diversos costa percebre una causa comuna?

La fragmentació del que en un altre moment seria la classe treballadora ho fa difícil. Qui oprimeix està molt desdibuixat i els patiments són molt diversos. Ens colpeja aquesta cosa monstruosa que és el capitalisme-racisme-patriarcat-colonialitat extractivista. Colpeja de formes diferents. No tothom viu la mateixa opressió ni viu el mateix enemic. Però, si fem l'esforç de veure què hi ha darrere d'aquests cops, hi trobarem aquesta cosa monstruosa. Això ens uneix i ens obliga a posar-nos d'acord. La resistència passa per una xarxa en què ens puguem entendre des de posicions i situacions diferents. No hi ha una recepta màgica. S'ha de buscar des de l'esquerra institucional, des dels

mitjans de comunicació, des de les organitzacions de base i des dels tribunals, litigant de manera estratègica contra la regressió de drets. Calen unes xarxes i recursos mínims per organitzar el descontentament i polititzar-lo.

La diferència d'accés a recursos, començant pels econòmics, entre les organitzacions que defensen els drets socials, antiracistes, feministes, del moviment LGBTIQ+, i les organitzacions antidrets, és prou gran. I com més control dels diners públics tinguin, més dèbils poden quedar alguns espais. Com encarar-s'hi?

Donant suport a una vaga de netejadores o a una vaga del sector del metall és com podem fer incidència. No ens en sortirem només amb bones polítiques a les institucions, ni només fent articles i conferències, ni un moviment de treballadores soles, ni les organitzacions feministes soles. Cal sumar forces i establir un diàleg entre la política de base i la institucional. Si no, serà molt difícil per a totes. L'auge de la ultradreta no és una qüestió de discurs i simbòlica. No són quatre dient barbaritats, sinó que ve de la mà d'una ordenació de l'economia-món desigual que galopa cap a situacions de més pobresa. Ens hem de poder entendre, escoltar i crear aliances. Ells tenen tota la resta, però la raó està de part nostra. ●

Ideari

ESPAIS CRÍTICS

TEXT: **IVAN ALCÁZAR SERRAT**
FOTOGRAFIA: **VICTOR SERRI**

Àmbits domèstics segregats i sobreexposats, àrees urbanes tematitzades i colonitzades, territoris explotats i descontextualitzats... Són algunes de les amenaces i els reptes de l'espai a la contemporaneïtat. Però als intersticis i lindars dels àmbits assetjats també s'hi couen vivències i oportunitats

LLOCS DESUBICATS

La immersió en l'àmbit domèstic privat durant la pandèmia i el confinament de l'any 2020 va obligar a una experiència extrema i singular de l'acte d'habitar. Aquella vivència va causar traumes i ferides a molta gent, especialment entre la més jove, que es va veure empesa a una triple alienació: a la reclusió de llarga durada, que la desconnectava dels espais urbans i naturals reals, s'hi sumava la connexió permanent a les xarxes digitals i el bombardeig constant i indefugible de negativitat, amb notícies apocalíptiques, repetitives, soporíferes. L'embat contra la integritat de l'espai de l'individu i la intromissió en la seva intimitat, capgirada definitivament com un mitjà: aquest és el capítol que segueix al saqueig tecnoneoliberal de les societats, les ciutats, les comunitats... L'experiència d'una bombolla espacial entotsolada i deslligada de l'entorn, o el buidatge, la dissociació i la fragmentació de la individualitat descorporeïtzada, mercès a dispositius com Neuralink o les ulleres d'Apple, que tenen com a horitzó no la realitat virtual, sinó la virtualitat real: fer-nos perdre el món de vista, literalment.

Segons ha escrit el filòsof Peter Sloterdijk a la seva trilogia *Esferas* (Ediciones Siruela, 2017-2018), la llar, en la seva evolució històrica, ha passat de ser un refugi amb la funció de protegir de l'exterior i fer de sala d'espera, a dotar-se de l'"aura personalitzada de llum, música i opcions operatives", que l'equipara amb màquines de desitjos i sensacions, impregnant la intimitat als fluxos informacionals. Remedios Zafra, autora de l'assaig *Un cuarto propio conectado* (Fórcola, 2010), ha descrit alguns d'aquests canvis, via la transformació dels espais connectats de la llar, com la conversió de l'estança en un "dormitori-auditori". A conseqüència d'obrir-se cap a la xarxa, fent accessible un espai que abans era d'immunitat (tal com el definia Sloterdijk), es genera un efecte de saturació, on l'espai propi posa en risc el "temps propi", segons Zafra.

Però l'anomenada "immunitat" de les llars no està garantida ni als nivells més bàsics, ans al contrari. Les xifres sobre les necessitats habitacionals, els desnonaments i els problemes hipotecaris són un fet estadístic ben conegut. Davant d'aquesta realitat, que ha deixat en evidència la incapacitat o la deixadesa de les institucions per garantir un dret fonamental, hi ha qui s'empesca solucions d'un optimisme esbiaixat. Un exemple clamorós d'això es va poder veure a la Biennal d'Arquitectura de Venècia del 2016, concretament, a l'exposició *Home Economics* del Pavelló britànic, que mostrava una sèrie de propostes que, en teoria, responien amb enginy a les noves circumstàncies (paradigmes!) de manca d'habitatge públic i a les mutacions familiars i tecnològiques. A la pràctica, però, s'adaptaven alegrement a la precarietat, dissenyant escenaris minimalistes i hípters, que degradaven els projectes comunals dels anys seixanta, passant-los pel sedàs dels *coworkings*, d'Airbnb i Uber: com una estilització dels *pisos pastera* existents, habituals en l'economia submergida de les nostres ciutats o com una versió simpàtica dels projectes de les infames naus de micropisos que un grup emprenedor poc escrupolós intentaria implantar poc després a Barcelona, amb molta polèmica i poc èxit (de moment).

JUSTÍCIA ESPACIAL I LLOC DEL CONFLICTE

La pandèmia es podria llegir, a banda d'altres consideracions, com la realització del vell somni polític del control sobre les

ficcions de la festa i els desordres de la pesta, del qual va escriure Michel Foucault a *Vigilar i castigar* (1975): la imposició de l'atomització social i la vigilància des del panòptic digital (quan és clar que internet no funciona com una xarxa). L'espai urbà del confinament -buit, atomitzat, hipercontrolat, segregat- contrasta amb els moments col·lectius, massius, reivindicatius i celebratius que havien pres els espais urbans els anys anteriors a la pandèmia (contra la guerra d'Iraq, durant el 15M, per les diades de l'Onze de Setembre a Catalunya...). Just després del confinament, les congues dels turistes pel passeig del Born de Barcelona semblaven un epíleg *farcesco* d'aquelles manifestacions polítiques anteriors, i preludiaven les grans botellades adolescents, com la del setembre del 2021 a la plaça d'Espanya de la mateixa ciutat: esdeveniments "disruptius" inesperats que foren criticats tant pel gremi de l'hostaleria com pel tertulianisme televisiu i radiofònic, en l'enèsim enfrontament entre experts mediàtics apolinis i hedonistes dionisiacs immediats.

Aquelles *hordes*, en realitat menys assedegades d'alcohol que afamades de sociabilitat, en reunir-se, lluitaven per l'espai mentre creaven l'espai. Tal com afirma l'antropòleg Manuel Delgado a *Márgenes y umbrales* -volum editat per Virus (2022) i coescrit amb la i la geògrafa Núria Benach-, l'espai és generat per les relacions socials que hi tenen lloc i abans d'això no existeix. Des de la mirada antropològica, "l'espai mai no és un mer escenari mut, passiu i conclòs de l'esdevenir humà -assenyala

Delgado en el llibre- i tot espai, pel fet de ser social, pot ser en qualsevol moment un camp de batalla". Com recorda Núria Benach -seguint la tesi del geògraf David Harvey-, en el desplegament espacial del capitalisme es troba la resposta a la gran pregunta: com el sistema capitalista (ple de contradiccions, crisis i conflictes) ha anat sobrevivint, perpetuant-se i estenent-se, al llarg del temps? Entre espais es van creant relacions de tipus colonial, a escala territorial i entre estats, com també entre àrees d'una mateixa ciutat, i això permet la perpetuació d'un sistema basat en la crisi, en la dependència i el desequilibri sistèmics. Ella mateixa puntualitza que, tanmateix, en els àmbits

espacials liminars, marginals i externs, també es poden obrir intersticis per als "urbanismes subalterns", les "informalitats urbanes", els "espais perifèrics" on "reagrupar col·lectivament les forces", provar de desafiar el centre i subvertir relacions i situacions, "posant en perill el funcionament de tota la metròpolis".

SITUACIONISTES I TURISTES

Una altra transformació urbana ha estat reivindicada apassionadament des dels singulars postulats revolucionaris, polítics i culturals que van confluïr en el situacionisme. A cavall entre Hegel i el pop, entre 1848 i 1968, Guy Debord i el seu cercle proposaren superar i reviuire les ciutats amb actes polítics juganers i anàlisis apassionades: la psicogeografia (la "ciència-ficció de l'urbanisme", segons el pintor Asger Jorn) i l'urbanisme unitari, foren les respostes/propostes enfront de la ciutat tradicional i gastada, o contra la nova ciutat desitjada i implementada pel capitalisme i els seus urbanistes metafísics. Per ser com era un bohemí contrari al treball, Debord va fer molta i bona feina plasmant idees i anàlisis que també arribaren a advertir, de manera gairebé visionària, sobre l'avenir d'un planeta sobreexplotat i contaminat, condemnat a mort. Bona part dels escrits debordians sobre l'assumpte han estat compilats a *Psicogeografia, arquitectura y urbanismo* (Ediciones Asimétricas, 2022). Com que, segons el pensador parisenc, la fi de l'economia

EL XOC DELS FETITXES TECNOLÒGICS I EL DEBILITAMENT DE LES RELACIONS SOCIALS EXPLIQUEN LA CRISI EN CADA ÀMBIT DE L'ESPAI, DEL COS AL TERRITORI

L'exposició 'Home Economics', presentada al pavelló britànic de la Biennal de Venècia del 2016, mostrava idees al problema de la manca d'habitatge assequible, amb un aire hipster i banalitzador dels projectes comunals dels anys seixanta.

capitalista no és altra cosa que la “glaciació de la vida”, la missió de l’urbanisme capitalista implica subjugar “l’agitat esdevenir del temps” sota “la plàcida coexistència de l’espai”. Contra això, l’urbanisme unitari proposa rellegir i practicar les ciutats via el *détournement* (desviació, descontextualització), o, més excepcionalment, via megaprojectes com ara la Nova Babilònia imaginada per l’artista neerlandès Constant Nieuwenhuys, basada en el nomadisme del poble gitano. Però, seixanta anys després de ser formulades, part d’aquelles idees han estat tristament cooptades i realitzades pel costat fosc que Debord i els situacionistes combatien: el del turisme i l’espectacle. Debord va reivindicar l’oci i el temps lliure com a *modus vivendi*, va preveure que “el futur (...) es troba a *Luna Parks* construïts per grandíssims poetes”, i va definir la “deriva” com el “pas precipitat per mitjà d’ambients diversos”... que és precisament el que fan els grups de turistes en bicicleta, quan llisquen alegrement pels carrers de les ciutats “urbanalitzades”.

CIUTATS ESPECTRALS

Tot plegat no són meres distopies artístiques, sinó degradacions graduals de la realitat urbana, que en els seus processos i progressos van canviant la faç de la ciutat, tot assetjant l’espai propi de la ciutadania. Davant d’aquests canvis i progressions, la realitat més prosaica pot mostrar puntualment el seu rostre més poètic. Però per fer-ho cal que ens fixem en els detalls de l’experiència urbana amb una mena d’ulleres de raigs X, que convoquin els fantasmes del passat i que reuneixin els sabers de la “psicogeografia” (les relacions entre llocs, històries, afectes i comportaments). Iain Sinclair recopila a *Vivir con edificios y caminar con fantasmas* (La Felguera, 2023) una sèrie de visites als habitatges d’amistats de l’autor, plasmades en textos que posen en comú els temes de l’arquitectura i la ciutat, la salut i la mort.

Amb una escriptura empesa pel vigor d’un Jack London i la inspiració d’un William Blake, sempre amb un peu en el passat i un altre en el futur, l’autor es passeja pels racons més polsegosos i desconeguts del present, especialment el londinenc. Amb cert to crepuscular en les seves recurrents ressonàncies ballardianes, Sinclair ens agafa de la mà i ens condueix per la Unité d’Habitatíon marselesa de Le Corbusier (que és, diu, com “una exposició que hagués cobrat vida”), recorda el tràgic incendi de la torre Grenfell a Londres l’any 2017 -un bloc habitat per famílies en situació vulnerable, on van morir 72 persones-, sense abandonar la capital anglesa, es fixa en les passeres elevades dels blocs Pepys, que pretenen allunyar-se dels perills del nivell de terra, i reivindica la inesperada troballa de la protecció i l’escalf d’una llar en els espais més insospitats, com per exemple en el brutalisme de Golden Lane, on la comunitat veïnal abraça i consola una família fràgil, afectada tant per la gentrificació i la contaminació circumdants, com pel desballestament de la sanitat pública britànica.

La lletra petita de l’autor sempre transita a l’ombra d’una ciutat que aixeca els seus nous blocs de vidre com en un deliri anguniós de l’Alicia en terra de meravelles, com escriu el mateix Sinclair en una comparació vibrant. És això el que l’emparenta puntualment amb un altre assagista eclèctic i inspirat com el barceloní Sebastià Jovani, el qual, a *Urbis Phantasma* (Edicions del Periscopi i Escola de Literatura Bloom, 2022), construeix un text sobre les relacions entre literatura i espai urbà en la postmodernitat. Amb el referent del llibre de Marshall Berman *All That Is Solid Melts into Air* (*Tot el que és sòlid es fon a l’aire*, 1982), Jovani cerca exemples que mostrin reflexos entre urbs i arts i, amb una prosa postmoderna i neobarroca, ofereix com a cita, fragment i traça, el que en Sinclair era un apunt del natural, un record recuperat i una dada curiosa, el comentari d’un veí. També als textos triats per Jovani hi ha el contrast entre la ►

► degradació del real i l'exuberància del projecte i la imatge (per exemple, en el cas de la ciberutopia a la literatura ciberpunk de William Gibson). El xoc dels fetitxes capitalistes-tecnològics i el debilitament de les relacions socials, de fet, explicarien la crisi de l'espai a diferents nivells, del cos al territori...

LA VORERA DE LA REALITAT

Certament, hem vist com les ciutats poden desaparèixer sota els nostres peus, i com l'urbanisme abstracte no pot no ser un urbanisme abstret, desconnectat i cegat al món quotidià. Els espantalls de la urbanista canadense Jane Jacobs van ser els excessos destructius de "la pseudociència de l'urbanisme", que a Nova York trobaven una virulenta concreció en el programa, l'ideari i els projectes executats de Robert Moses, qui va ser-ne el poderosíssim planificador al llarg de quatre dècades. Moses, des de l'altura de qui confon el plànol amb el territori, s'obria camí a la gran ciutat amb l'ajut (metafòric) d'una destralt. En canvi, Jacobs s'endinsava delicadament en la realitat, per exemple, en les circumstàncies d'un petit forn de pa del barri de Greenwich Village. I ho feia per discutir, a peu de carrer, els efectes de les normatives simplificadores i "zonificadores". Mentre l'urbanisme havia somniat al llarg de la història amb una caricaturesca "ciutat jardí radiant i bella", Jacobs se'n mofa i titlla el gran mestre de mestres de l'arquitectura en la modernitat, Le Corbusier, de frívol i il·lús. I denuncia tot el que afebleix les ciutats i tot el que s'oblida de la importància dels lligams entre la ciutadania, començant pels perjudicis de la "monotonia" i l'"erosió". Per això, avui dia se celebren arreu del món les anomenades Jane's Walks, experiències d'exploració i denúncia urbanes. I per això el Col·lectiu Punt 6, al pròleg de l'edició en català del llibre de Jacobs *Mort i vida de les grans ciutats* (Virus, 2023), reivindica la figura i l'obra de la planificadora, qui va refermar l'expertesa de les veïnes com a font de coneixement suprema, i com a agent vàlid de la construcció de l'espai.

A l'inici parlàvem de com l'espai domèstic, que una vegada havia estat una zona d'immunitat, s'havia vist travessat per fluxos, esguards, corrents d'informacions. Aquest trànsit (un

canvi de situació, un tràfec ininterromput) també s'ha donat en el territori, que ara té ja el seu focus no en els objectes i les vies, sinó en les localitzacions *offshore*, lligades a la deslocalització estratègica dels recursos, els conductes, les infraestructures i les explotacions de tota mena. El descobriment i la desocultació dels potencials del lloc i els recursos són ara preeminents, tan importants com abans ho eren el disseny i la construcció. La xarxa infinita de magatzems i nodes de comunicació, de punts i límits de control i frontera, de conductes energètics i emplaçaments extractius, d'oficines i *call centers*, redefeixen el territori com una àrea de total disponibilitat. La hiperrealitat, l'aïllament i la descontextualització d'aquests paratges, que protagonitzen l'assaig *Lejos de la costa*, d'Arantza Luzarraga (publicat per l'argentina Editorial Diseño el 2022), són virtuts i oportunitats per als seus agents planificadors, de la mateixa manera que, per a la població local, són vistos com a conflictes i greus distorsions de la vida i del territori, com a casa nostra passa en el cas dels parcs eòlics i els polígons de plaques solars.

TERRITORIS FORA DE LLOC

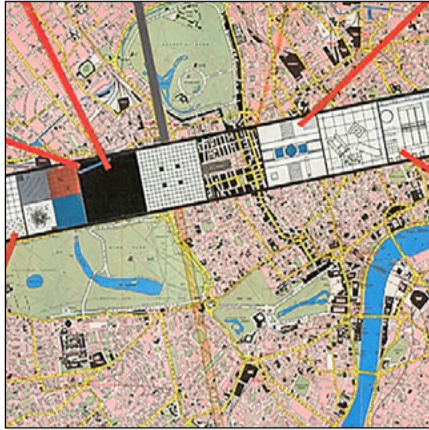
Aquesta és la base de *Costa del silencio*, una original novel·la d'idees amb parts assagístiques, de diari personal i d'autoficció, obra de Julio Hardisson Guimerà (Tercero incluido, 2023). Ambientada als resorts turístics de la costa homònima del títol a l'illa de Tenerife, el protagonista hi torna per retrobar-se i redescobrir els paisatges de la infància. Les històries ocultes del lloc li són revelades, alguns secrets són desenterrats i natura i artifici s'amalgamen en un indret entre paradisiac i inquietant. Aquells no-llocs urbanitzats fins i tot faran estranya la naturalesa, mentre les amenaces d'un futur projecte infraestructural es conjuraran contra les forces tel·lúriques.

En els indrets del desencantament del món hi ha la llavor del seu potencial reencantament. En els resorts amortitzats i solitaris, que allotgen els espais de la devaluació de la utopia i són el temps de la temporada baixa de l'existència, s'obre la possibilitat del canvi, la transformació, el renaixement. ●

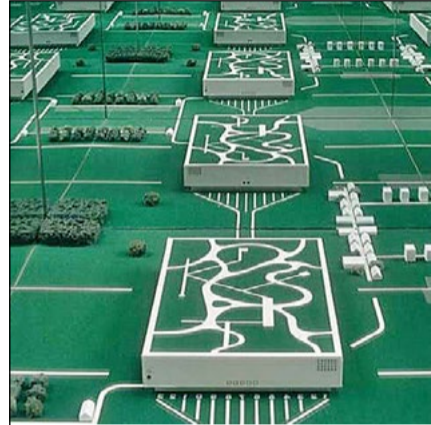
El projece teòric "Supersuperfície" (1971) del col·lectiu d'arquitectura i disseny italià Superstudio, plantejava una xarxa infinita de subministrament energètic i propugnava maneres de viure desarrelades i sense límits territorials.

Radicalitat

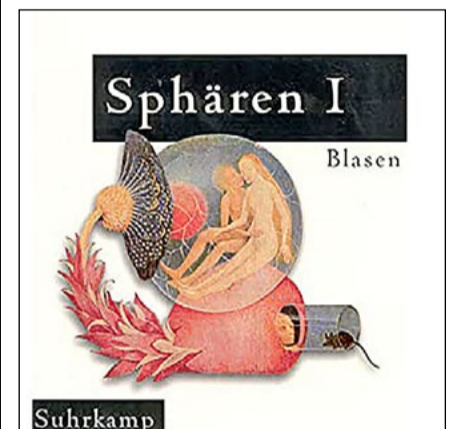
Les d'arquitectes han estat, històricament, figures com a mínim controvertides i ambivalents: són les encarregades d'oferir millors condicions vitals o bé d'aplicar el que les constructores desitgen i els poders dictaminen? Són visionàries que construeixen les noves idees progressistes o bé impedeixen explorar noves formes de vida futura? La tesi de Miguel Luengo Angulo a l'assaig *La arquitectura radical* (Diseño Editorial, 2021) afirma que la historiografia de la postmodernitat arquitectònica es va limitar a l'estil, deixant fora les propostes que de debò havien aportat, al llarg de les dècades de 1960 i 1970, experimentació, consciència i atreviments tant formals com socials. La "Ciutat cinta de producció contínua", els centres històrics inundats o *tunejats*, o les "supersuperfícies", de la cadena de tendes de disseny Superstudio, són alguns dels casos analitzats, entre altres, com els d'Ugo La Pietra, Archizoom o Global Tools.

Surrealisme

Rem Koolhaas és un dels grans arquitectes del segle XX. Javier Arias Madero analitza la seva faceta "convulsiva" a *Rem Koolhaas y el surrealismo* (Diseño Editorial, 2022), on apareixen les aproximacions al mètode paranoic-crític dalinià amb relació a Manhattan i els deliris del capitalisme urbà. L'autor també hi analitza obres tan visionàries com el projecte Exodus, un cadàver exquisit urbanístic, crític amb la ciutat tradicional, i que heretava algunes idees del situacionista Constant Nieuwenhuys, o megaprojectes controvertits com la seu de la televisió xinesa a Pequín, on l'holandès construïa una mena d'*Àngelus* de Millet arquitectònic. Koolhaas sempre es mou al llindar del cinisme neoliberal, però amb els seus invents formals més reeixits (com ara la Casa de música de Porto o la biblioteca pública de Seattle) ha estat també capaç de revigoritzar la cultura tot explorant vies insòlites de l'arquitectura.

Filosofia

Peter Sloterdijk va aconseguir, amb la seva monumental trilogia filosòfica *Esferas*, tancar el segle XX amb una síntesi espacial que era resposta i continuació de *l'Ésser i temps*, de Heidegger (1927). Una nova col·lecció de l'editorial Reverté tradueix assajos sobre les relacions essencials entre filosofia i arquitectura. Comença amb un text sobre les idees de Deleuze i Guattari (obra d'Andrew Ballantyne), amb qüestions essencials com la possibilitat de cercar noves maneres d'habitar i dissenyar, el "pensament fora del ramat" i desterritorialitzat, les "línies de fuga" i la necessitat de posar el sentit comú en quarantena per trobar altres solucions, i continua amb l'anàlisi sobre Heidegger (escrit per Adam Sharr) i la seva importància per revisar, entre altres qüestions, el potencial del vincle entre l'habitatge i la poesia.

Paraules que creixen

LA RECOMANACIÓ DE **JOANA SERRA I SERRA**

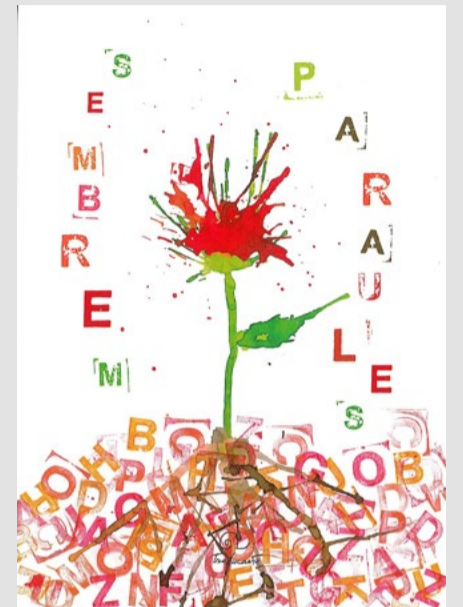
Sovint, quan a les llibreteres ens donen un espai en una publicació, acabem ressenyant una de les darreres novel·les que ens ha passat per les mans. La que ens hagi agradat o commogut més els darrers dies, però la quotidianitat laboral fa que potser no prenem prou distància per a poder valorar quin llibre és més important destacar en aquests moments.

Aquest curs passat, els mainatges de tota, petita, mitjana i gran secció de l'Escola Arrels-Vernet, un centre públic d'un dels barris populars de Perpinyà on s'aplica la immersió en llengua catalana, han publicat una petita joia. Han treballat plegats per a oferir-nos un delicat recull poètic escrit i il·lustrat per les alumnes. Si bé encara no saben llegir i escriure com els més grans, saben prou fer ballar la llengua i els colors al ritme del seu imaginari i de la seva quotidianitat. Així, les seues paraules volen, rimen i ritmen al compàs dels sons del català i les seues mans pinten, retallen, componen i s'acoloren, sense embrutar-se mai.

No som davant dels típics treballs de final de curs que només compren els familiars (als quals no els trec ni molt menys valor). És un llibre treballat tot l'any, amb una mestra amant de les arts i un mestre amant de les lletres. I la col·laboració d'en Mixi, un pallaso acompanyat de la seua maleta Liliana, carregada d'objectes, un personatge clau per fer volar la imaginació de la mainada. Les seues intervencions han servit de punt de partida per posar per escrit els mots dels nins i nines, per a moltes de les quals la seua llengua materna no és el català (com per a quasi la totalitat de la mainada de Catalunya Nord) i per a algunes tampoc el francès. El treball és complet, surt de les parets de l'escola i va més enllà. Al barri del Vernet de Perpinyà hi ha, des de fa quasi quaranta anys, l'editorial més destacada del nostre petit territori. Ha estat l'editora del que ara ja és un llibre present al taulell de novetats de les llibreries de Catalunya Nord. Si la maternal és el primer

contacte amb l'escola per una part de l'alumnat i una primera experiència social fora del cercle familiar, les classes de maternal d'Arrels-Vernet són, a més a més, i tret d'alguna excepció, un punt de descoberta de la llengua catalana per la mainada. Mestres i mainaderes són referents lingüísticoculturals dels alumnes que arriben a l'escola. Les cançons (el cançoner tradicional en català), la literatura (obres clàssiques catalanes o traduccions al català d'altres llibres) o les arts visuals, són múltiples fonts d'estimulació de l'alumnat a l'hora de pensar, crear, reflexionar i establir una cultura comuna en la nostra llengua.

És important donar veu a aquest llibre, no només pel seu contingut per a la mainada de 2 a 5 anys, sinó també per la importància que és, ja des de petits ensenyar a l'alumnat el paper, els llibres, l'edició i mostrar-los que potser, més endavant, poden ser els futurs escriptors i escriptores de Catalunya Nord. Tot és començar, o que et donin les eines per poder-ho fer. Demostrar que, a més dels tallers de motricitat fina i altres aprenentatges escolars, cada alumne és capaç de crear, inventar i produir un llibre que es mereix una publicació, i que es fa un lloc en el món literari nord-català. Dessacralitzar la literatura, i mostrar a la mainada i a les seues famílies que és accessible a tothom. Tota una experiència poètica i plàstica, a degustar sense moderació.

POESIA

Sembrem Paraules

Alumnat de l'escola maternal

Arrels-Vernet de Perpinyà

Editorial Trabucaire, juny 2023

48 pàgines

La Llibreria Catalana

Joana Serra i Serra és responsable de la Llibreria Catalana de Perpinyà des de l'any 2012. L'espai, fundat el 1986, és la llibreria especialitzada en llengua catalana més septentrional del país, i la més antiga de la capital nord-catalana que segueix en actiu a la ciutat de Perpinyà. A banda de les publicacions en català, també està especialitzada en llibres sobre Catalunya Nord.

CAS MORO, PLANS I CONTRAPLANS D'UN SEGREST D'ESTAT

TEXT: **VICTOR SERRI**
IL·LUSTRACIÓ: **DIEGO MUÑOZ**

El rapte i mort del líder democristià Aldo Moro, l'any 1978, per part de les Brigades Roges, ha marcat l'evolució política i social d'Itàlia, i el cinema ha sabut abordar la complexitat d'un episodi on es van creuar interessos tan diversos com els del moviment autònom, la jerarquia catòlica o les clavegueres de l'Estat

Un home amb els cabells grisos, lleugerament despentinat, assegut. Mira davant seu. Porta una camisa clara. Sembla cansat. Mostra un mig somriure. Rere seu, un tros de tela amb una estrella asimètrica de cinc puntes encerclada. Dues paraules amb lletres grosses: *Brigate Rosse*. És el 16 de març de 1978. A les portades de tots els diaris de la península Itàlica apareix aquesta mateixa imatge. No és cap actor a punt de presentar la seva última estrena al festival de Cannes. És el president del partit de la democràcia cristiana, Aldo Moro, poques hores després d’haver estat raptat al centre de Roma, un segrest obra de l’organització armada *Brigate Rosse* (Brigades Roges) i una història que ja comença amb rastre de sang: per segrestar-lo, el grup brigadista ha dut a terme un atac militar estudiat amb detall a Via Fani. En tres minuts, sis armes descarreguen 89 projectils sobre els vehicles de la comitiva del polític. Cinc agents han mort mentre que Moro, com estava previst, ha quedat il·lès.

En aquest moment concret comença el que a Itàlia s’anomena cas Moro, el complex segrest del president democristià i primer ministre del país en dues etapes precedents, que durarà 55 dies. El desenllaç és conegut: el 9 de maig, dins d’un Renault 4 vermell, fou trobat el cos sense vida del polític. Res havia estat deixat a l’atzar. El vehicle va ser posicionat en un lloc equidistant entre la seu del Partit Comunista Italià (PCI) i la de la Democràcia Cristiana: tot un símbol, com Moro, d’una aliança implícita que s’anava forjant entre partits històricament oposats. Des de la Segona Guerra Mundial i la proclamació de la república, el comunisme mai no havia format part del govern a Itàlia, però arran de la contínua inestabilitat social dels anys setanta, el partit centrista de Moro va obrir la porta a establir acords amb el Partit Comunista d’Enrico Berlinguer, en el que es va anomenar “solidaritat nacional”.

UNA ALIANÇA D’ALT RISC

Com a resposta a l’esclat de mobilització al carrer, la política institucional italiana estava intentant una complexa maniobra. Després de quaranta anys d’una pugna simbòlica pel poder, on la Democràcia Cristiana es mantenia en una posició centrista i es presentava com a mur de contenció del comunisme, s’assolia l’anomenat “compromís històric”, que trencava el veto per l’accés del partit de Berlinguer al govern. El PCI,

ja des de feia anys, s’havia convertit en un partit d’ordre i havia perdut l’empenta més revolucionària que tenia després del 1945 i, justament, el 6 de març d’aquell 1978, a Roma es votava per mantenir el quart govern de Giulio Andreotti, líder democristià. El Partit Comunista també hi havia de donar suport. El principal constructor d’aquesta aliança entre enemics polítics històrics, fou precisament Aldo Moro, president de la Democràcia Cristiana.

A Itàlia, als anys setanta, es vivia un clima de tensió política intensa, amb el moviment obrerista i autònom creixent cada vegada més. A més, calia tenir en compte l’escenari geopolític: un país just a la frontera entre els dos blocs sorgits de la guerra freda amb un comunisme fort. Aquesta combinació incendiària desencadenava esclats de violència constants al carrer. Per descriure-ho, el periodisme de l’època va encunyar el terme “anys de plom”. Tanmateix, no tot era violència en resposta a la

part, hi ha debats que ressonen no tant des de la crònica, sinó en la creativitat cinematogràfica. Hi ha qui recorda, com en un *déjà-vu*, escenes ja vistes. Curiosament, dos anys abans, el 1976, s’havia estrenat *Todo modo*, d’Elio Feltri, film basat en una novel·la de Leonardo Sciascia, que narra una història entre la política i la ficció simbòlica, en format d’al·legoria. A una Itàlia colpejada per una terrible epidèmia, els principals líders del partit del govern fan una tancada en un convent per decidir com repartir-se el poder. Però apareix un element de terror. En aquest convent, on s’hauria de renovar el partit, la seva estructura i el seu lideratge, es passa del pragmatisme a la tragèdia: entre baralles, acusacions, i poca pràctica espiritual, comencen a produir-se una sèrie d’assassinats inexplicables que eliminen un a un els principals líders polítics. A banda de la gran interpretació de Marcello Mastroianni, en el rol del sacerdot Don Gaetano, que regenta el convent,

Moro, en el moment del segrest, era el gran valedor del “compromís històric” que obria les portes al Partit Comunista a participar en la governabilitat d’Itàlia

conflictivitat social. Per alguns sectors, era una estratègia concreta, l’única possible per propiciar un procés revolucionari. Entre d’altres, per les Brigades Roges. En aquell moment, aquesta organització va passar a ser l’organització, el grup armat per excel·lència a Itàlia, i va eclipsar totes les altres faccions que havien propugnat l’estratègia violenta. Ni *Lavoro Illegale*, ni *Prima Línia*, ni el *Fronte Comunista Combattente*, ni els *Gruppi Armati Proletari*. A partir d’un determinat moment, el combat roig serà cosa de les Brigades Roges. Però la seva línia dura generava també dubtes al si de les simpatitzants del moviment autònom, límits que no tothom tenia clar traspassar.

Per això, la notícia del segrest de Moro és un sotrac. Sorgeixen preguntes sobre el futur del polític, sobre la repressió, sobre quines conseqüències podria comportar tot plegat. I tot es fa eteri, quasi oníric. A bona part de la societat italiana li sembla estar presenciant una pel·lícula. I en

totes les mirades cauen sobre un altre personatge, el *Presidente*, interpretat per Gian Maria Volonté: un home prim, amb els cabells grisos, lleugerament despentinat, amb un mig somriure, que intenta mantenir el seu lideratge intacte. Una rèplica onírica, no explícita, de Moro.

Aquest component de dissociació i dificultat per poder discernir entre el real i l’irreal, però realista, serà en part una component de tot el que passarà en el cas Moro. Com més avançaven els dies, i com més passaran els anys, més elements hipotètics i conspiranoics s’afegiran al relat. Alguns ja s’intuïen en aquells 55 dies, caracteritzats per rumors de tota mena: que si ja havia mort, si havien enterrat el cos en un llac de muntanya gelat, si el mateix Moro havia renegat del partit que no el volia salvar, si la captivitat l’havia embogit, si es podia salvar, si el volien mort els seus mateixos companys. La premsa generalista italiana omplia cada dia les portades sobre l’assumpte. I, per

la manera com va acabar, mai no se’n podrà parlar tranquil·lament. Serà un punt d’inflexió per al moviment autònom, que es trobarà lligat en part a les responsabilitats polítiques d’aquell fet.

Fins que va concloure el procés de condemna als brigadistes implicats en el segrest, l’audiovisual italià no gosarà abordar cinematogràficament l’afer Moro. Caldrà esperar al 1986, amb la pel·lícula *El caso Moro*, de Giuseppe Ferrara. Curiosament, qui interpretarà el líder polític serà Gian Maria Volonté, qui ja ho havia fet al·legòricament a *Todo modo*. El film, amb to de fals documental, intenta reconstruir el que va passar mitjançant un complex equilibri entre el rebuig de les hipòtesis del complot, però amb una certa llibertat narrativa. En el llargmetratge s’ometen les relacions entre serveis secrets, Estat, màfia i organitzacions criminals, un aspecte que al llarg dels anys es farà més fort en els relats dels fets per explicar l’inexplicable: per què tots aquests actors van donar per bona i fins i tot van desitjar una resolució del conflicte que suposava la mort d’un símbol de l’Estat italià i, a la llarga, també del moviment autònom? En aquesta pel·lícula, però, s’evidencia un argumentari, que es va imposar durant aquells anys, basat en la tesi dels dos bàndols: per una banda, els brigadistes i Moro, que quasi treballen braç a braç en un moment donat per salvar la vida del darrer i pel reconeixement de les Brigades Roges com a actor polític, i per l’altra, l’Estat i el partit, que no poden cedir públicament a l’escalada simètrica del conflicte. Perquè aquí radica el dilema ètic: si el govern, del mateix partit del president segrestat mantenia el que es va conèixer com a “decisió de la fermesa” (o sigui, no dialogar de cap manera amb el grup segrestador), condemnava a mort el seu propi mandatari.

DRAMA EN SIS ACTES

Com es va veure amb el temps, l’abordatge del conflicte no era només un diàleg entre dos, sinó entre molts: el partit, el govern, l’Església catòlica i el papa Pau VI (amic personal de Moro), la família i els serveis secrets italians i estrangers, entre d’altres. I tot aquest mar de fons no ha aparegut en el tractament audiovisual dels fets fins fa ben poc, concretament, en el llargmetratge de 300 minuts de durada *Esterno Notte* (*Exterior nit*, 2022), disponible en sis parts i subtítols en català a la plataforma Filmin. Dirigit per Marco Bellocchio, els diferents actors que van intervenir en l’afer es desgranen, protagonitzant cadascun d’ells un dels episodis. Qui estima el

segrestat i el vol a casa, qui no pot sacrificar la carrera política, qui intenta utilitzar el cas per trencar amb l'estatu quo, qui intenta de totes totes negociar a l'esquena de tothom i qui, al final, mor. Però l'element oníric, hipotètic, visionari, és present en Bellocchio i del començament al final de la pel·lícula la vida de Moro sembla que no conclou sinó que es quedi en els llimbs.

De fet, el mateix Marco Bellocchio ja va dedicar al cas un altre film vint anys enrere, *Buongiorno, notte* (*Bon dia, nit*, 2003) inspirat en el llibre *Il prigioniero* (*El presoner*), que va publicar una de les brigadistes que van segrestar el president democristià, Anna Laura Braghetti. En una barreja de narració en primera persona amb talls televisius de l'època, es recupera el drama de l'estadista Moro i els dubtes de Braghetti sobre les decisions que s'estaven prenent a l'organització.

Una doble narració, entre el personal i el polític, plena de somnis i autoprojeccions, que no arriben realment a materialitzar-se, com la posada en llibertat del raptat.

El cas en si, amb totes les seves ombres, va poder generar un discret marge de maniobra per a la generació d'històries plausibles, però clarament de ficció, com en la pel·lícula del 1991, *La llei de les armes*, del nord-americà John Frankenheimer. Aquí, un jove periodista estatunidenc que aterra a Roma en l'època dels anys de plom buscant inspiració per al seu futur com a escriptor, es troba embolicat en les relacions entre terrorisme, clandestinitat i el cas Moro. Mentre el jove, sense saber-ho, coneix els contactes de les Brigades Roges amb el moviment universitari i estudiantil, escriu una novel·la on es relata un possible segrest de Moro, just en els mesos en

què es planteja l'acció real d'atac al cor de l'Estat. Entre l'imaginari i el real, entre el plausible i el cert, amb elements romàntics, la narrativa de Frankenheimer descriu de manera bastant recaragolada tot el possible sobre el segrest de Moro, i explora la confusió que es va anar generant entre qui sabia què i què podia saber.

En èpoques més recents, *Piazza delle Cinque Lune* (*La Plaça de les cinc llunes*, 2003) de Renzo Martinelli, intenta reconstruir amb elements possibles, però mai demostrats, les relacions amb la part més fosca del cas: els serveis secrets italians. La reconstrucció comença des del moment en què el personatge del jutge Rosario Saracini rep una vella pel·lícula en format súper-8. S'hi contenen les imatges del segrest a Via Fani. Però en els fotogrames s'hi identifica una figura misteriosa. Resultarà ser Camillo Guglielmi, co-

ronel dels SISMI, els serveis secrets italians, que era membre de l'estructura militar clandestina Gladio (una organització paramilitar fruit de l'acord entre la CIA i el SISMI, que plantejava contrarestar una possible invasió a Europa occidental, per part de l'URSS i els seus aliats). El jutge, acompanyat d'un grup col·laborador fidel, intenta esbrinar el secret, i cada vegada es troba en una xarxa més complexa de poder, enganys, i doble joc. La pel·lícula conclou amb un pla que comença des de la plaça de les Cinque Lune del títol i es prolonga, en picat, fins a mostrar tot el laberint de carrers i passatges de la capital romana. I al final, l'edifici on tot comença, on apareix gravat a la façana un aforisme de Soló d'Atenes: "La llei és una teranyina: que no la temi l'home ric, que no la temi el qui mana, perquè la trenca la bestiola gran i només embulla les petites". ●

Recuperar el ‘nosaltres’ universal

Un dels reptes clau del segle XXI és fer possible un humanisme efectiu que emfasitzi la necessitat que els éssers humans apareguem a l'espai públic des d'unes diferències definides cada cop més per identitats múltiples i mòbils

Si el Brasil, un dels països més desiguals del planeta, és un punt geogràfic idoni en el qual fixar-se per pensar la injustícia social i les conseqüències per a les bosses de pobresa mundials del liberalisme històric i del neoliberalisme vigent, Espanya i els Països Catalans són indrets molt adequats des dels quals i amb els quals reflexionar sobre l'universal i el particular. Dit així, semblaria més aviat una qüestió de la raó pura, però en realitat té sobretot connotacions pràctiques, ètiques i polítiques, perquè resulta impossible dialogar sobre la diversitat i la diferència sense suposar implícitament el que a tots ens és comú: som éssers humans vinguts d'arreu del món, que no tenim altra manera de presentar-nos en societat que no sigui de forma plural i diversa. I és justament per això que, en un moment tan delicat internacionalment, en què la mentalitat excoient d'extrema dreta -de la qual alguns partits només en són el símptoma- se sent tan còmoda, només la defensa de la universalitat ens permetrà respectar les diferències.

Deia Hegel, en una frase memorable, que la filosofia és el seu temps copsat en pensaments, i potser és per això que no caldria esglaiar-se pel fet que també la filosofia estigui subjecta a modes. El cas és que, com a valors,

humanitat i universalitat cotitzen a la baixa des de fa dècades i sembla que només puguin entrar en escena després d'alguna calamitat -com la Segona Guerra Mundial-, apaivagar els ànims durant uns quants anys i després ens n'oblidem. Certament, tenen poc glamur, si per glamur entenem aquesta necessitat primària que els individus i els grups humans tenim per distingir-nos de la resta.

És una necessitat antropològica, la de saber-nos dins d'un grup reconeixible, que fins que no es posa en perill sembla que podríem ignorar. No sorprèn, doncs, que quan al grup se'l discrimina o se'l persegueix es protegeixi atacant, primer als de dins (botiflers, traïdors?) i només després als de fora. Fins quan caldrà recordar, però, que el vell somni d'un estat, un poble, un territori, mai no ha sigut una realitat i que, en cas que algun dia ho arribés a ser, esdevindria un malson? D'aquí la necessitat del diàleg

La injustícia no es refereix només a l'oprimit o a l'opressor, sinó a tota la comunitat ètica, perquè la idea de justícia no pot obviar l'universal

i de la política, una de les funcions de la qual consisteix a atenuar incansablement aquesta estranya temptació d'assemblar-nos massa a nosaltres mateixos, perquè, de facto, cadascú és portador de diverses cultures, unes heretades, altres voluntàriament adoptades, i totes en transformació contínua. Xavier Rubert de

Ventós, en el seu llibre *De la identitat a la independència* (Empúries, 1999), reflexionava en aquest mateix sentit sobre la nostra identitat postmoderna: “Jo tinc una identitat familiar, i religiosa, i sexual, i ètnica, i nacional, i confessional. Una colla de pertinences o ‘marcadors’ que eventualment es

poden entrecreuar, però mai no arriben a identificar-se. [...] El meu *Dret* individual és precisament el de donar veu o expressar sense embuts aquesta cruïlla, aquesta identitat complexa que avui sabem que no davalla de cap cel ni cap govern, sinó que som nosaltres qui ens la confegim, amb els ingredients que ens han tocat, ca-

dascun a la seva manera [...]. La meua obligació moral, per la seva banda, és mantenir la consciència viva de la colla d'identitats mai perfectament avingudes que tragino. Al capdavant, només aquesta consciència em permetrà mantenir una positiva *deferència envers la diferència* i un respecte no condescendent a les minories. (És la minoria a què pertanyo com a català, per exemple, la que em permet en darrer terme entendre i respectar les altres minories -de sexe, gènere, nació, salut o edat- de què no formo part)”.

Es dirà que l'universal no revesteix cap poder alliberador, només efectes conservadors, que no hi ha cap lluita que es pugui fer en el seu nom, perquè sempre es tracta de l'alliberament d'un grup -classes explotades, pobles oprimits, les dones, els negres, el col·lectiu LGBTQIA+, els jueus, els àrabs, els gitanos, etcètera- contra un universalisme de façana. Admetem l'objecció, però no deixarem d'observar, amb Francis Wolff (*Plaidoyer pour l'universel*, Fayard, 2019) que, quan les lluites contra la injustícia comença contra alguns oblidem que el seu objectiu és la igualtat i la llibertat de tothom, estan traint la seva causa. L'ideal universalista no és un obstacle per a les lluites emancipatòries, caldria veure'l més aviat com el seu objectiu, perquè si no el

que es perpetua és una visió del món dividit entre víctimes -mereixedores sempre de la màxima consideració- i botxins -condemnat a l'oprobri etern-, sense cap perspectiva de solució. La injustícia no es refereix només a l'oprimit o a l'opressor, sinó a tothom, a tota la comunitat ètica, ja que, per existir, la idea de justícia no pot obviar l'universal.

Tanmateix, Elisabeth Roudinesco, historiadora i psicoanalista, pensadora poc sospitosa de conservadorisme, assegura en el seu darrer assaig, *El yo soberano* (Debate, 2023), que els moviments d'emancipació -de raça, gènere, postcolonials...- semblen avui haver canviat de rumb. No es pregunten com transformar el món sinó que, ostantges de si mateixos, utilitzen el llenguatge i els afectes com a marcadors identitaris per expressar un desig de visibilitat, sigui per afirmar la seva indignació o per ser reconeguts. Ja no es tractaria tant de reconstruir una realitat global on capiguem tots com d'una manera narcisista d'explicar-se a si mateix sense distància crítica, destructora de l'espai públic necessari per al diàleg i l'acció col·legiada; una pseudopolítica que, en comptes de fer, desfà ciutadans i acaba debilitant el *nosaltres* democràtic universal. Els extrems sempre es toquen. De tota manera, la diferència amb l'identitarisme de

la dreta reaccionària és que en el seu cas no es tracta de cap deriva, perquè sempre ha actuat igual, reiterant els mateixos discursos: mitificació del passat, masclisme desacomplexat, odi al diferent, xenofòbia, essència dels cognoms (en detriment dels drets ciutadans) i el racisme de la por a "la gran substitució", que es deixa resumir amb el terrible *de fora vingueren i de casa ens traguieren*, il·lustratiu del rebuig a l'acolliment de persones migrades que busquen refugi de la persecució, de la guerra i de la fam, sovint jugant-se la vida travessant el mar durant setmanes.

Universal, però, no vol dir cosmopolita. El cosmopolitisme -l'autoproclamat ciutadà del món- és una ficció amorfa perquè, com ja va deixar clar Hannah Arendt, refugiada del nazisme des del 1933 i apàtrida fins al 1951, els nostres drets no valen res si no comptem amb un estat darrere que ens els garanteixi. Amb totes les seves deficiències, l'estat nació continua sent la base de la solidaritat col·lectiva -seguretat social, pensions, etcètera- que es faria inviable si no fos limitada als residents del país. En contrapartida, tenir consciència de l'universal vol dir, parlant en plata, que el món no se t'acabi a Catalunya, a Espanya o a la Unió Europea, per més independentista, unionista o federalista que puguis ser. Significa,

representar el fil de Francis Wolff, el reconeixement de pertànyer a una humanitat única, enfortit, avui més que mai, pel progrés extraordinari dels mitjans de comunicació, especialment després del sorgiment d'internet i de les xarxes socials, que ens faciliten l'autoconsciència d'integrar una humanitat global. Mai la part rica de la humanitat ha estat tan a prop de la part pobre. Mai hem sabut tan bé com ara que tots estem exposats als mateixos riscos planetaris: epidèmies, escalfament global, desastres nuclears, esgotament dels recursos naturals, extinció d'espècies, crisis econòmiques globals, etcètera. I, no obstant això, al mateix temps que s'imposa en la nostra consciència, la unitat de l'espècie humana ha anat reculant en les representacions col·lectives a favor de derives identitàries i comunitaristes de tota mena.

Malgrat l'11 de setembre del 2001, que semblava que havia d'inaugurar una nova era, el primer quart d'aquest segle l'hem dedicat a barallar-nos per qüestions més pròpies i heretades del segle XX. Un dels reptes importants del XXI és fer possible un humanisme efectiu que no obli que l'única manera que els éssers humans tenim d'aparèixer a l'espai públic és des de les nostres diferències -físiques, socials, familiars, geogràfiques, històriques, lingüístiques,

culturals...-, definides cada cop més per identitats múltiples i mòbils. "Les idees universalistes han de recuperar el seu poder mobilitzador i crític: contra la dictadura de les emocions i les opinions, defensa de la raó científica; contra l'imperi de les identitats, la reconstrucció d'una ètica de la igualtat i de la reciprocitat" (Wolff). Per això, no només cal una reforma en profunditat de les Nacions Unides, sinó també la pedagogia d'una nova mentalitat individual i col·lectiva que reposi en una ètica de la igualtat i una política de les diferències dins d'un món en comú, vist des de totes les parts i del qual cada u en pugui parlar lliurement, i actuar-hi, amb tots els altres. ●

TEXT: **ALFONSC. SALELLAS**
DOCTOR EN FILOSOFIA PER
LA UNIVERSITAT FEDERAL DE RIO GRANDE
DO SUL (UFRGS) DE PORTO ALEGRE

IL·LUSTRACIÓ: **ESTEFANIA ZORITA**

És necessari frenar la d

S'està popularitzant la narrativa que les xarxes socials són les responsables de l'epidèmia de problemes de salut mental entre les persones joves. Aquest relat es basa en hipòtesis prou plausibles com que aquestes xarxes socials exploten els sistemes de recompenses dels nostres cervells i ens generen ansietat i depressió, amb l'únic objectiu de maximitzar beneficis a curt termini i fer augmentar el temps que hi dediquem. Aquests arguments estan, a més, contrastats per filtracions internes d'aquestes grans companyies que demostren que són perfectament conscients de l'efecte que provoquen i que, així i tot, decideixen aprofundir en aquesta via per no renunciar ni tan sols a marges de benefici ridículs.

Amb la popularització d'aquesta narrativa, les persones partidàries d'un internet i d'una societat lliures tenim una gran oportunitat per denunciar i lluitar contra els efectes que tenen -sobre la societat, l'economia, la salut pública i la democràcia- els monopolis d'internet i els seus algorismes opacs. En lloc d'això, veiem com aquesta narrativa remet cada cop més a un missatge simplista, tecnòfob i perillós que identifica aquests grans monopolis d'internet amb internet en si mateix, cosa que és precisament el que aquests monopolis volen. Internet *no* és Google, ni Facebook, ni Instagram, ni TikTok.

Fent una reducció a l'absurd, el problema és tractat així: des del 2008, any d'aparició de les xarxes socials, els problemes de salut men-

tal han augmentat. Així que les xarxes socials han de ser-ne la causa. Ignorem *petits detalls* com que el 2008 també va ser l'any en què tot el sistema financer mundial es va ensorrar i les polítiques d'"austeritat" destinades a salvar-lo van empitjorar les condicions de vida i esborrar les perspectives de futur de tota una generació. I ara anem per la segona. Però segur que això no va afectar gens. Per tant, el que hem de fer per lluitar contra els problemes de la joventut és treure'ls els mòbils i impedir-los que es connectin, oblidant la lliçó apresada durant la covid, on internet va demostrar just el contrari: ens va salvar de l'alienació i la solitud.

Després d'una dècada de polítiques consistents bàsicament a regalar l'educació als grans monopolis d'internet -on, a més, els programes educatius han virat cap a l'expressió escrita i solitària segons la batuta de programes de les "Big Tech", proveïdores, a la vegada que "assessores d'educació" - ara afloren les posicions tecnòfobes que proposen que educar com si no existís internet solucionaria els problemes. Això només generarà inadaptats. No es tracta de no fer servir internet; es tracta de fer servir, a més de tota la resta d'eines educatives, un internet lliure i no el de les "Big Tech".

Tant l'educació com la salut mental són temes multifactorials que requereixen solucions complexes. Els qui treballem per lluitar eficaçment contra els monopolis que converteixen internet i les nostres vides en un

lloc pitjor necessitem ajuda. I identificar la part pel tot no ajuda. Mentre continuem a cops entre les posicions tecnosolucionistes i les tecnofòbies, la nostra indignació no suposarà cap amenaça per a aquests monopolis. De fet, els seus algorismes se n'alimenten.

Prohibir l'ús de mòbils personals o plantejar la no necessitat d'ordinadors per impartir certes matèries pot ser positiu. Educar com si internet no existís, lluny de ser cap solució, serà la recepta del desastre. Si no abordem la digitalització democràtica de les escoles, l'estarem lliurant de nou, per omissió, als grans monopolis privats. ●

SERGIO SALGADO

MEMBRE DE LA XARXA

D'ESPECIALISTES I ACTIVISTES XNET

INTERNET NO SÓN
NOMÉS ELS GRANS
MONOPOLIS D'INTERNET

digitalització a les aules?

UNA OPCIO PEDAGOGICA IRRACIONAL SENSE BENEFICIS DEMOSTRATS

Mentre es fa públic que no són pocs els caps pensants de Silicon Valley que inscriuen la mainada en escoles sense pantalles, l'Estat francès s'ha llençat a una digitalització absoluta de l'escola dels 3 als 18 anys, esgrimint l'argument de la "modernitat". És una solució o un problema?

La digitalització de l'escola és una opció pedagògica irracional perquè a hores d'ara ningú ha demostrat que les pantalles millorin l'aprenentatge. A més, els efectes d'aquests dispositius en els alumnes i els riscos psicològics i socials que se'n deriven comencen a ser d'allò més evidents. En termes d'innovació (i fascinació) *tecnopedagògica*, la digitalització de l'escola no és res de nou: fa 150 anys que l'aparició de qualsevol dispositiu (ràdio, televisió, microinformàtica...) ha activat molts pedagogs que volen incorporar-los a la feina. Els promotors de la digitalització de l'escola parlen de millores en la motivació i en la concentració, de treball col·lectiu i de pedagogia diferenciada, però cap estudi científic ha corroborat aquestes millores sinó més aviat el contrari. Per quin motiu caldria, doncs, apropar les màquines a la mainada des de ben curta edat?

La digitalització de l'escola crea, de fet, grans interrogants de caràcter sanitari, ecològic i de confidencialitat de dades, entre d'altres. Si ens centrem en els primers, cal dir que s'han demostrat àmpliament els efectes devastadors de la sobreexposició del jovent a les pantalles: addicció, depressió, dificultats de concen-

tració i atenció, dificultats cognitives, violència... Mentre els promotors de l'escola digital augmenten el temps global de pantalla a l'aula, demanant, a més, als alumnes que es connectin des de casa per fer els deures.

Pel que fa a la qüestió ambiental, cal dir que l'escola digital implica una petjada ecològica molt forta per l'ús poc controlat de les eines informàtiques i per la mala gestió dels residus, fet que entra en contradicció amb la imatge de solució "ecològica" que sovint es vol donar de la digitalització escolar.

Per acabar, si ens centrem en la qüestió de la confidencialitat, ara fa uns anys el govern francès va crear el *Livret Scolaire Unique* (LSU), que és la versió digital de les cartilles escolars, que fins ara eren quaderns on s'anotava l'evolució de l'alumne durant tota l'escolaritat a primària i secundària. El ministeri diu voler una millora del seguiment dels alumnes i de l'accessibilitat, però la multitud d'ítems que hi apareixen no milloren la comprensió de les famílies, es genera una sobrecàrrega de feina per a professors i es penalitza aquells alumnes que no tenen accés a material informàtic (els més precaris). Aquesta iniciativa farà que aquestes dades siguin compartides i utilitzades per diferents actors del ministeri i podria facilitar, per exemple, que les prefectures accedeixin a informacions que tenen els centres escolars sobre alumnes sense papers. A més, aquestes dades podrien ser fàcilment vinculades al CPA (Compte Personal d'Activitat), que aplega informació de

cada persona sobre la jubilació, la seguretat social, la situació sanitària o laboral, la família o les rendes, a més d'un CV electrònic: un "registre de registres" que difícilment romanirà confidencial quan veiem com el CPA permet la interconnexió de nombrosos fitxers amb el número de la Seguretat Social.

Només cal veure què ha dit la patronal MEDEF (Moviment d'Empreses de França) respecte a l'LSU: "Hi votariem a favor perquè permetrà millorar la traçabilitat dels alumnes que surten del sistema escolar". ●

LAURENCE VIDAL

PROFESSORA DE SECUNDÀRIA I
MILITANT A SUD ÉDUCATION A PERPINYÀ

EL RELAT DE **MARIONA LONGARON ROPERO**
IL·LUSTRACIÓ: **OLGA MOLLÀ**

Un dia al cole

A la Moreno.

Per, després de vint-i-quatre anys, continuar recordant juntes les nostres històries.

l pla era perfecte. Cada migdia, abans que acabés l'esbarjo, l'Anita treia la brossa per la porta del darrere del pati. Ella era robusta, de pell vermellosa i cabell ros pollastre, fruit d'un tint que portava des de principis dels noranta. Aquella cuinera coneixia i estimava a totes les criatures de la petita escola on treballava. En arribar davant nostre, ens va saludar amb el seu habitual somriure i va fer un gest perquè la deixéssim passar i així poder obrir la porta, sense saber que l'estàvem esperant.

Tot va començar amb l'aparició dels monstres a casa. Mai els vaig veure, ni tan sols em van parlar; no vaig sentir el que imaginava que seria la seva sinistra veu. Però jo sabia que allà habitaven. Notava la seva presència, anés on anés: éssers omniscients que havien fixat la seva mirada en mi. El seu interès en mi. I aquella sensació d'exclusivitat em permetia no estremir-me davant el fet que ells em vigilessin. Vaig concebre la idea que jo era la seva escollida.

M'obligaven a fer coses. Accions inútils a les quals jo donava pes en el moment en què entenia que estava obligada a fer-les.

A vegades començava a escriure, amb les poques paraules a què podia accedir una nena de sis anys, i em venien al cap els seus desitjos tal com arriba el corrent d'una finestra mal tancada. De sobte, i per caprici, ells no volien que deixés d'escriure. I seguia full rere full, amb lletres matusserament grans, escrivint qualsevol cosa. Perquè, si parava, ells s'enfadarien.

Altres vegades, quan detectaven que el got de vidre estava ratllat, jo havia d'omplir-lo d'aigua fins a la marca, sense depassar-la ni un sol mil·límetre. I em mossegava el llavi inferior davant una tasca tan precisa. Perquè si no abocava l'aigua exacta, ells s'enfadarien.

Una setmana em van obligar a acariciar totes les portes de casa meva abans de sortir-ne. A la següent, vaig haver d'aixecar-me tants cops de la taula com gent hi havia asseguda.

I així funcionava sempre, perquè si no, ells s'enfadarien.

"No són dolents, però m'obliguen a fer coses que no m'agraden". Malgrat detestar-los, em negava a parlar malament d'aquells que em consideraven especial. En aquella època, havíem format una tríada de nenes que, probablement, es trencaria en unes setmanes per deixar-ne néixer immediatament una altra. De moment, la Sofia i la Judit eren les meves millors amigues. Així que els vaig confessar la situació que hi havia a la meva llar.

No recordo qui ho va proposar, però vam concloure que calia anar a casa meva i parlar amb els monstres. Començaren

a rebre aquella denominació en parlar d'ells en veu alta. Les tres estàvem molt predisposades a fer-los entrar en raó. No obstant això, aquests només es mostraven quan no hi havia ningú a la casa. Tan sols ens quedava una opció: havíem d'escapar-nos del col·legi.

Així que les nostres petites ments van idear un astut pla per traspasar aquella reixa verda. L'Anita va obrir la porta i es va allunyar uns metres a la recerca dels contenidors. Vaig posar un peu al carrer per comprovar que ens donava l'esquena i que encara gaudíem d'uns segons per amagar-nos darrere d'aquell cotxe brut plagat de "LÍMPIALO" escrits amb el dit índex. Vaig girar el cap per donar el senyal i vaig xocar de ple amb la realitat.

La Sofia negava penedida, *sin pecado concebida*. Aquella nena timorata no posseïa cap mena de picardia, però ho justificava des del còmode ideal d'estar fent el correcte. A casa seva es respiraven un seguit de valors judeocristians que havien deshabilitat en aquella criatura tot intent d'imaginació i gosadia. La Judit estava indecisa. El seu cos, excessivament llarg per la seva curta edat, es balancejava entre la Sofia i jo com si cadascuna l'estigués estirant d'una màniga. Es discutia entre la increïble aventura que es disposava a viure i la futura còlera de la seva mare a casa. Tan llarg va ser aquell debat sobre *Crim i càstig* que l'Anita va acabar per tancar-nos la reixa als nassos amb el mateix somriure afable.

Després d'allò, qualsevol intent de fuga es va abandonar. La Sofia es va allunyar de la tríada davant el rebuig que li provocava haver estat a punt de pecar (i la vergonya de no haver-ho fet). Amb una permanent ganyota insípida, observava els nostres jocs amb certa mirada altiva proporcionada pel seu sentit de la responsabilitat. La Judit va prosseguir amb el seu debat fins que va arribar el moment en què la desobediència es va convertir en deure davant l'arribada de la nostra adolescència. Jo em vaig quedar sola amb els meus monstres. Aquells que em feien especial, però als quals, a la vegada, avorria. I un dia em vaig encoratjar, o potser no era valentia sinó curiositat. Vaig deixar d'escriure quan no tenia res més a explicar. El got l'omplia exclusivament per saciar la meva set. Sortia de casa acariciant únicament la porta que havia de tancar. Gaudia de la companyia de la meva família durant el sopar i m'aixecava només per recollir el meu plat.

I en fer-ho vaig veure que no passava res. I així, els monstres se'n van anar. ●

El suport públic, un debat per obrir

IVAN GORDILLO

ECONOMISTA I MEMBRE DE LA COOPERATIVA DE COMUNICACIÓ QUEPO

Sostenibles (humanament i ecològicament), viables (econòmicament) i transformadors (políticament). Així haurien de ser els projectes cooperatius que comparteixen els valors de l'Economia Social i Solidària (ESS). Perquè la raó de ser de l'ESS és la transformació social.

La necessitat d'estructures supracooperatives que defensin i promoguin els valors, objectius i els assoliments de l'ESS, tal com indica Alba Hierro al seu article "En defensa de la matronal" -publicat en aquesta mateixa secció- és compartida. Així com la necessitat de bastir una estratègia més àmplia que, com a mínim, ens serveixi d'utopia i, en el millor dels casos, de full de ruta per on circular fins a arribar-hi. En aquesta direcció, han aparegut darrerament algunes propostes com el Pacte per una Economia per la Vida (impulsat

en el context de la pandèmia de la covid-19) o l'estratègia d'economia plural transformadora. Aquestes valuoses aportacions són capaces de resumir cap a on volem anar. Però segueixen en un nivell d'abstracció programàtica. Caldria una major concreció en termes de política industrial, model de consum, mercat de treball, fiscalitat, etc.

Per dissenyar una estratègia plausible que tingui per objectiu la reproducció ampliada del cooperativisme i el mercat social en el context global actual, és imprescindible comptar amb l'acció proactiva del sector públic. Només l'Estat pot aspirar (amb una gran ambició política i ja veurem si ho assoleix) a tenir la força necessària per impulsar aquesta estratègia de transformació, on el cooperativisme i l'ESS jugaran sens dubte un rol central. L'ESS i el cooperativisme són l'embrió del mo-

del econòmic alternatiu. Però trobo molt naïf pensar que aconseguiran canvis rellevants sense la palanca de l'Estat.

Aquesta estratègia global a llarg termini hauria de començar per superar l'atomització del cooperativisme. En alguns sectors econòmics importants en termes del PIB -com el turisme, la indústria, el comerç o el transport- l'ESS i el cooperativisme són irrelevants. Ara mateix les cooperatives operen individualment, competint amb les empreses en el mercat capitalista i competint amb altres cooperatives i entitats del tercer sector en el mercat del finançament públic.

No crec, però, que les cooperatives hagin de perdre la seva autonomia i supeditar-se al pla marcat per un sector públic que lideri aquesta estratègia, ni de bon tros. Però ara mateix la majoria dels pro-

jectes de l'ESS tenen un impacte social modest i en alguns casos estan centrats més aviat en el sosteniment d'uns pocs llocs de treball. En comptes de buscar la manera de finançar multitud de projectes microeconòmics potser seria més estratègic pensar de forma global, amb la participació de l'administració, com l'ESS i el cooperativisme poden contribuir a fer front al seguit de reptes que ens proposem.

Podríem començar per tres qüestions urgents: habitatge, sobirania alimentària i sobirania energètica. En les tres em costa veure com l'ESS per si sola pot aportar solucions per a la majoria de la població. Cal un marc legislatiu, un impuls industrial i un canvi de model que només pot venir del sector públic. Però només es podrà tirar endavant quan aquest incorpori els valors i pràctiques que defensem des de l'ESS. ●

L'ESPINA

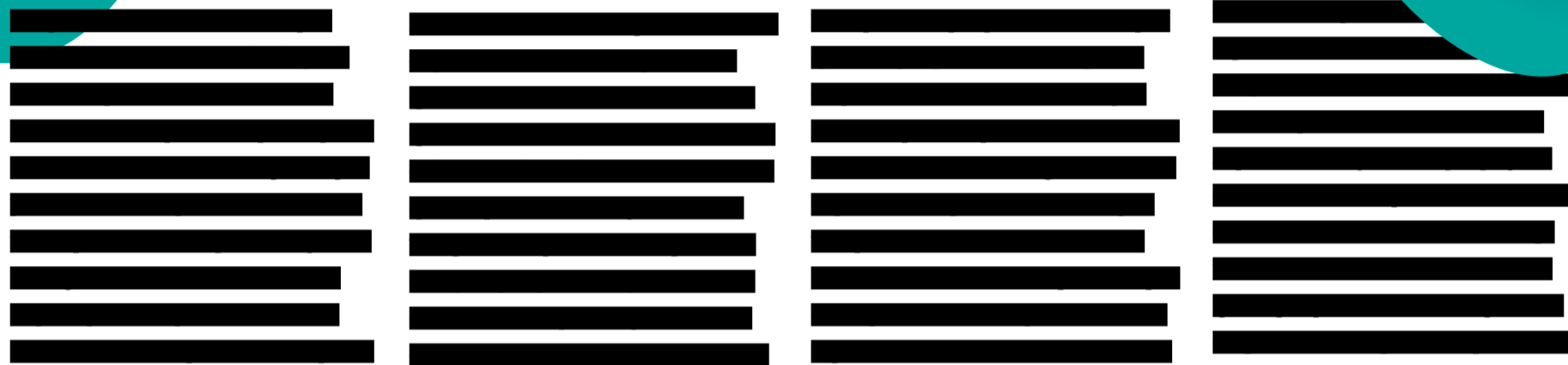
@LOPE_RIODICO

@RASTROS_ILUSTRADOS

Som un mitjà finançat més del 80%
per fons propis.
La propietat de la DIRECTA és col·lectiva.

Fa més de 17 anys que fem periodisme
d'investigació, ajuda'ns a continuar-ho fent.

Subscriu-t'hi directa.cat/subscriu-thi
Si ja ets subscriptora,
fes-te'n sòcia cooperativa.directa.cat/fes-te-socia

Publicitat

CORREU+OFICINA GRATUÏT
SomNúvol
.coop

♥ Tecnoètic   ♥ Cooperatiu
♥ Programari lliure

▶ Gratuït: correu+oficina **tast**
▶ 4€/mes: correu1Gb+oficina10Gb
▶ 35€/mes: oficina multiusuari + 3 correus

arc
Assegurem
compromís

www.arc.coop

una altra economia és necessària
una altra forma d'estalviar ja és possible

coop57
serveis financers ètics i solidaris

www.coop57.coop

**COOPERATIVA
AUTOGESTIONÀRIA**

laciutatinvisible.coop

**ATREVEIX-TE A
IMAGINAR-LA**

LA DESKOMUNAL
COOP

Menú del dia
de dilluns a divendres
de 13:00 h a 15:30 h
Reserves a 93 119 06 92
ladeskomunal.coop

ger
ENTITAT
CULTURAL I
ESPORTIVA

C/ del PI 25. Ribes. (Garraf). Països Catalans
08810. Tlf: 93 896 12 00. ger@mesvilaweb.com

...aquest estiu posem la directa amb la nova web
www.entitatger.cat

**KAMILOSETAS
MUSKARIA**

distribuidora llibertària

www.nodo50.org/kamilosetas
kamilosetas@nodo50.org

**DEIXA'T MIRAR
ANUNCIA'T
A LA DIRECTA!**

150.000 visites úniques mensuals al web
Més de **3.500 subscriptores**
publicitat@directa.cat

La Directa utilitza els serveis de

foli verd
gràfiques

foliverd.net
foli@foliverd.net
C. de la Llibertat 44,
Gràcia, 08012
Barcelona

Col·lectiu Ronda
Defensem tots els teus drets
www.cronda.coop
T. 932682199

**Benvingudes a la
comunitat del
llibre crític**

Fes-te sòcia de la llibreria crítica
La Repartidora des de 50€/curs

Descomptes · Llibres gratis · Assemblea anual de sòcies

C/Reverend Rafael Tramoyeres 8 baix
Benimaclet - València
960 83 56 13 - larepartidora.org

**LA
REPARTIDORA**

SOTA FOCUS

4-15

Grans firmes privades com Repsol, Endesa, Bayer, Telefónica, el Santander o CaixaBank, condicionen l'educació i la recerca a les universitats públiques amb el patrocini de càtedres, una estratègia que també els permet netejar la seva imatge i obtenir beneficis fiscals.

SOBIRANIES

16-21

Universitat d'Estiu de l'Horta: cultivar sabers per a defensar la terra.

22-23

Ferralla espacial, la runa que ens orbita.

24-25

Setmana laboral de quatre dies, molt més que una qüestió de temps.

26-27

Ansietat i depressió vacacional, o l'oci que explota.

28-29

Sukaina Fares, membre de Conciencia Feminista: "Difondre la realitat musulmana només per mitjà de la religió és una decisió política".

30

Setembre assolellat, bon vi assegurat.

LA CENTRAL

32-33

L'impacte en les comunitats indígenes del vessament d'un oleoducte al riu Maraón, al Perú.

INTERNACIONAL

34-37

Trieste, última parada de la ruta migratòria balcànica.

38-39

Confrontació enrocada a Xipre, l'illa de la deessa de l'amor.

L'ENTREVISTA

40-45

Pastori Filigrana, advocada laboralista i activista antiracista: "La dreta es cola pels forats que deixen els complexos de l'esquerra"

IDEARI

46-51

Llocs desubicats, àmbits domèstics sobreexposats, entorns urbans tematitzats, territoris explotats, i altres amenaces i reptes per als espais en el món contemporani.

52

'Sembrem paraules' que creixen a Perpinyà.

53-55

El cas Aldo Moro, plans i contraplans d'un segrest d'estat.

56-57

Recuperar el 'nosaltres' universal.

58-59

Debat: És necessari frenar la digitalització a les aules?

60-61

Relat: 'Un dia al cole'.

SOM COOPERATIVA

62

El suport públic, un debat pendent al si de l'Economia Social i Solidària